

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์

ระยะที่ 1 (1 มีนาคม 2556 - 28 กุมภาพันธ์ 2557)

เรื่อง กระบวนการเรียนรู้ของแรงงานคืนถิ่นเพื่อการปรับตัว
เข้าสู่วิถีเกษตรกรรม เครือข่ายเกษตรอินทรีย์จังหวัดยโสธร

โดย

นายสุรศักดิ์ ศรีสง่า และคณะ

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์

ระยะที่ 1 (1 มีนาคม 2556 - 28 กุมภาพันธ์ 2557)

เรื่อง กระบวนการเรียนรู้ของแรงงานคืนถิ่นเพื่อการปรับตัว
เข้าสู่วิถีเกษตรกรรม เครือข่ายเกษตรอินทรีย์จังหวัดยโสธร

คณะผู้วิจัย

1. นายสุรศักดิ์	ศรีสง่า	หัวหน้าโครงการ
2. นางละมุล	คารมรัตน์	ทีมวิจัย
3. นายไสว	แสงฉวี	ทีมวิจัย
4. นายมนัสชัย	ชนะวงศ์	ทีมวิจัย
5. นางพรจิตร	เวฬุวนารักษ์	ทีมวิจัย
6. นางสาวช่อกลยา	ศรีขำนิ	ทีมวิจัย

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

บทคัดย่อ

โครงการวิจัย “กระบวนการเรียนรู้ของแรงงานคืนถิ่นเพื่อการปรับตัวเข้าสู่วิถีเกษตรกรรม เครือข่ายเกษตรอินทรีย์จังหวัดยโสธร” ดำเนินงานในระยะที่ 1 คือ เดือนมีนาคม 2556 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2557 ที่สิ้นสุดโครงการไปแล้วนั้นได้ผลการวิจัยที่ดำเนินโครงการอย่างเป็นระบบจนได้ผลที่เป็นรูปธรรมเกิดขึ้นจริงตามวัตถุประสงค์ 2 ข้อ ดังนี้

จากการศึกษาตามวัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาสถานการณ์ สาเหตุแห่งการไปทำงานต่างถิ่นและการกลับมาของแรงงานคืนถิ่น พบว่า

สถานการณ์จากกลุ่มเป้าหมายแรงงานคืนถิ่นของเครือข่ายเกษตรอินทรีย์จังหวัดยโสธร จำนวน 20 คน พบว่า แรงงานคืนถิ่นส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงจำนวน 14 คน เพศชายจำนวน 6 คน มีอายุระหว่าง 28-60 ปี อยู่ในสถานภาพสมรสคิดเป็นร้อยละ 75 รองลงมาคือหย่าร้างและโสดคิดเป็นร้อยละ 25 ระดับการศึกษาคิดเป็นประถมศึกษาร้อยละ 50 มัธยมศึกษาคิดเป็นร้อยละ 35 ปวช.และปริญญาตรีคิดเป็นร้อยละ 15

สาเหตุที่แรงงานคืนถิ่นให้เหตุผลในการกลับภูมิลำเนา คือ ในร้อยละ 60 ต้องกลับมาดูแลครอบครัว คนชราและเด็ก ในร้อยละ 20 มีเหตุผลเพราะการดำรงชีวิตที่แตกต่างชอบในความเป็นชนบทมากกว่า ส่วนในร้อยละ 15 พบว่ากลับมาเพราะมีปัญหาด้านสุขภาพ และคิดเป็นร้อยละ 5 พบว่าเกิดจากความเบื่อหน่ายในระบบการทำงาน จึงอยากกลับมาทำงานอิสระเป็นนายตัวเองที่บ้านเกิด

โดยปัจจุบันแรงงานเหล่านี้ได้คืนถิ่นกลับมาอยู่บ้าน โดยคิดเฉลี่ยเป็นร้อยละ 50 กลับมาอยู่บ้านได้มากกว่า 10 ปีแล้ว แล้วรองลงมาคือ 3-10 ปี คิดเป็นร้อยละ 30 และกลับมาอยู่ในช่วง 1-3 ปี คิดเป็นร้อยละ 20 เมื่อกลับมาอยู่บ้านก็ได้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก คิดเป็นร้อยละ 85 ค้าขายคิดเป็นร้อยละ 45 และรับจ้างทั่วไปคิดเป็นร้อยละ 20

ผลจากการศึกษาตามวัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาแนวคิดและทัศนคติของแรงงานคืนถิ่นที่มีต่ออาชีพเกษตรกรรม จากการถอดบทเรียนร่วมกับกลุ่มเป้าหมายจำนวน 35 คน มีองค์ความรู้ที่สำคัญดังนี้

1. ได้ใช้ชีวิตร่วมกับคนในครอบครัว เพื่อให้ครอบครัวอบอุ่น
2. ได้สืบทอดการทำเกษตรอินทรีย์ต่อกับบรรพบุรุษ
3. เห็นว่าการทำเกษตรอินทรีย์เป็นทางออกที่ดีเพราะเกษตรอินทรีย์ส่งผลเรื่องสุขภาพ ความมั่นคงด้านอาหาร และรายได้
4. มีนักส่งเสริมเกษตรอินทรีย์จากชมรมรักษ์ ธรรมชาติเข้ามาสนับสนุน โดยการฝึกอบรมให้ความรู้ ทำให้มีความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์มากยิ่งขึ้น
5. คนในหมู่บ้านก็ร่วมเป็นสมาชิกเกษตรอินทรีย์หลายคนเห็นเพื่อนบ้านทำก็ว่าดี เลยคิดจะลองทำดูบ้าง

6. หลายคนมีสุขภาพที่ไม่ดี จึงคิดว่า การทำเกษตรอินทรีย์จะช่วยให้มีสุขภาพที่ดีขึ้นได้
7. มีรายได้พออยู่พอกิน เกิดความสบายใจไม่ต้องเร่งรีบเก็บเงินกับการทำงานเป็นลูกจ้าง มีเวลาพักผ่อนเป็นของตัวเอง และที่สำคัญคือปลอดภัยต่อสุขภาพ ลดรายจ่ายภายในการผลิต เป็นอาชีพที่ยั่งยืน
8. เห็นตัวอย่างจากพ่อแม่ และปราชญ์ชาวบ้าน ว่าการทำเกษตรอินทรีย์มีข้อดีหลายประการ จึงเป็นแรงบันดาลใจให้กลับมาทำการเกษตรที่บ้าน
9. การทำเกษตรอินทรีย์ทำให้สามารถพึ่งตนเองได้ มีชีวิตที่พอเพียง สามารถลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้อย่างมั่นคง
10. การทำเกษตรแบบอินทรีย์เป็นอาชีพที่มีศักดิ์ศรีและอยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างสง่างาม

คณะทำงาน

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อ	ก
สารบัญ	ข
บทที่ 1 บทนำ	1
บทที่ 2 ข้อมูล แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย	
2.1 แนวคิดและทฤษฎีการเคลื่อนย้ายแรงงานของ Ravenstein	4
2.2 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการย้ายถิ่น	6
2.3 ทฤษฎีผลักดันและดึงดูดของ LEE	8
2.4 แนวความคิดของการย้ายถิ่นในเชิงเศรษฐศาสตร์	9
2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	10
2.6 สถานการณ์ของแรงงานภาคการเกษตรไทย	13
บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย	
3.1 ขอบเขตการวิจัย	15
3.2 กระบวนการวิจัย	16
3.3 วิธีการเก็บข้อมูล	18
บทที่ 4 ผลการวิจัย	
4.1 สถานการณ์ สาเหตุแห่งการไปทำงานต่างถิ่นและการกลับมาของแรงงานคืนถิ่น	19
4.2 แนวคิดและทัศนคติของแรงงานคืนถิ่นที่มีต่ออาชีพเกษตรกรรม	20
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	37
ภาคผนวก	
- ภาพกิจกรรม	41
- แบบฟอร์มในการเก็บข้อมูล	49
- ประวัติทีมวิจัย	53

บทที่ 1 บทนำ

หลักการและเหตุผล

ภาวะการณ์เคลื่อนย้ายแรงงานในประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาสืบเนื่องจากปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคม และการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถานการณ์ทางการเมืองตั้งแต่ปี พ.ศ.2550 เป็นต้นมาทำให้เกิดความไม่มั่นใจทางเศรษฐกิจเกิดการชะลอตัวทางเศรษฐกิจเพื่อรอดูผลการเลือกตั้งรอบทิศทางหรือนโยบายของรัฐบาลชุดใหม่ ประกอบกับสถานการณ์เศรษฐกิจ ได้แก่การปรับขึ้นของราคาน้ำมันภาวะค่าเงินบาทแข็งตัว ผลกระทบต่างๆจากกรณีของต่างประเทศ เป็นต้นปัจจัยเหล่านี้จะส่งผลถึงความเชื่อมั่นของนักธุรกิจ นักลงทุนทั้งในและต่างประเทศเกิดการชะลอการลงทุน ชะลอการขยายกิจการ รวมถึงชะลอการจ้างงานในขณะที่ภาคการศึกษาได้มีการผลิตคนเพื่อเข้าสู่ตลาดแรงงานอย่างต่อเนื่องมีอาจชะลอตามภาวะการณ์ด้านเศรษฐกิจจึงส่งผลต่อการว่างงาน การทำงานต่ำระดับนอกจากนี้ยังมีปัจจัยอื่นๆ เช่นการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีการผลิต ต้นทุนการผลิต ฤดูกาลทัศนคติทั้งของฝ่ายนายจ้างและผู้ใช้แรงงานซึ่งล้วนแต่เป็นปัจจัยที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของภาวะด้านแรงงานไม่ว่าจะเป็นรูปแบบการจ้างงานการเคลื่อนย้ายแรงงานฝีมือแรงงานมาตรฐานแรงงาน ฯลฯ (กระทรวงแรงงานสำนักงานปลัดกระทรวงแรงงาน, 2550)

ทั้งนี้ภาพรวมของการเคลื่อนไหวแรงงานของประเทศไทยในช่วงปี 2550 พบว่าประเทศไทยมีประชากรเฉลี่ยทั้งสิ้น 65.72 ล้านคนโดยสัดส่วนเพศชายมีน้อยกว่าเพศหญิงเล็กน้อย กล่าวคือ เพศชายมีจำนวน 32.25 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 49.07 ขณะที่เพศหญิงมี 33.47 ล้านคนคิดเป็นร้อยละ 50.93 ประชากรทั้งหมดพบว่าเป็นผู้อยู่ในวัยทำงานหรืออายุ 15 ปีขึ้นไปมีจำนวน 51.02 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 77.63 ขณะที่ผู้มีอายุต่ำกว่า 15 ปีมี 14.70 ล้านคน หรือร้อยละ 22.37 นอกจากนี้แล้วยังพบว่าสำหรับผู้มีงานทำ 36.16 ล้านคน ทำงานในภาคเกษตรกรรม 13.75 ล้านคนคิดเป็นร้อยละ 38.01 ของผู้มีงานทำทั้งหมดส่วนผู้ทำงานนอกภาคเกษตรกรรมมีจำนวน 22.42 ล้านคน หรือร้อยละ 61.99 ของผู้มีงานทำทั้งหมดโดยกลุ่มผู้ทำงานนอกภาคเกษตรกรรมจะทำงานในสาขาการผลิตสูงสุดจำนวน 5.99 ล้านคน ร้อยละ 26.73 ของผู้ทำงานนอกภาคเกษตรกรรมทั้งหมดรองลงมาคือ การขายส่ง การขายปลีก การซ่อมแซมยานยนต์ รถจักรยานยนต์ ฯลฯ มีจำนวน 5.56 ล้านคนคิดเป็นร้อยละ 24.79 โดยทำงานในภาคสาขาโรงแรมและภัตตาคาร 2.4 ล้านคนหรือคิดเป็นร้อยละ 9.78 และสาขาการบริหารราชการและการป้องกันประเทศ รวมทั้งการประกันสังคมภาคบังคับ 1.23 ล้านคน หรือเป็นร้อยละ 5.50 เป็นต้น (กระทรวงแรงงานสำนักงานปลัดกระทรวงแรงงาน, 2550)

ในช่วงปลายปี 2539 ประเทศไทยเริ่มประสบภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจนอกจากจะเกิดภาวะการหยุดชะงักของการลงทุนแล้วยังเกิดภาวะการชะลอตัวในการผลิต กิจกรรมหลายประเภทลดกำลังการผลิต โรงงาน และสถานประกอบการจำนวนมากต้องลดพนักงาน หรือบางแห่งต้องปิดกิจการ ดังนั้นตั้งแต่ปีพ.ศ. 2540 เป็นต้นมา จนถึง ปี พ.ศ. 2541-2542 จะเห็นปรากฏการณ์อพยพเคลื่อนย้ายแรงงานกลับภูมิลำเนา (นงลักษณ์ สุพรรณไชยมาตย์และคณะ, 2544) ปี พ.ศ. 2540 มีผู้ย้ายถิ่นออกจากเมืองไปสู่เขตชนบท 1,173,868 คนซึ่งแสดงให้เห็นถึงผลกระทบของวิกฤตเศรษฐกิจที่มีต่อการย้ายถิ่นกลับของแรงงานจากชนบท (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2540) โดยภูมิภาคที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจครั้งนี้มากที่สุด คือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีผู้อพยพกลับบ้านมากถึงร้อยละ 67 ในขณะที่ภาคเหนือมีผู้อพยพกลับร้อยละ 16 ภาคกลางมีร้อยละ 10 ภาคใต้ร้อยละ 3 และกรุงเทพมหานครและปริมณฑลร้อยละ 4 นอกจากนั้นพิทักษ์สิทธิ์ ฉาย

ภูมิ และคณะ (2542) ได้ศึกษาพบว่าผู้ที่ได้รับผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจเป็นคนหนุ่มสาว อายุไม่เกิน 39 ปี เกือบครึ่งหนึ่งเป็นผู้ที่สมรสแล้ว และร้อยละ 69.90 จบการศึกษาสูงสุดในระดับประถมศึกษา ในจำนวนนี้บางคนสามารถปรับตัวทางเศรษฐกิจใช้ชีวิตในชนบทได้แต่บางคนก็ไม่สามารถปรับตัวทางเศรษฐกิจได้เคยมีงานทำ มีเงินใช้ เมื่อกลับมาอยู่บ้านเกิด ความรู้ ความสามารถความชำนาญเฉพาะด้านที่เคยใช้ในการทำงานในเมืองไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ในสังคมชนบทที่เป็นสังคมเกษตรกรรมปรากฏการณ์ดังกล่าวจึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจ

จังหวัดยโสธรมีประชากรในวัยแรงงานอายุระหว่าง 20– 60 ปี จำนวน 332,225 คน (ร้อยละ 61.60) ของประชากรทั้งหมด วัยแรงงานที่เดินทางไปทำงานต่างถิ่นคิดเป็นร้อยละ 38 และเป็นจังหวัดหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากภาวะฟองสบู่แตกเมื่อปี 2540 คนวัยแรงงานส่วนหนึ่งถูกเลิกจ้างและหวนย้อนคืนถิ่น กลับมาประกอบอาชีพเกษตรกรรมและรับจ้างในชุมชน ซึ่งได้รับค่าจ้างรายวัน 100– 200 บาท บางคนปรับตัวเข้ากับวิถีชีวิตในท้องถิ่นไม่ได้ มีความพยายามหวนคืนสู่ลูกจ้างในเมืองอุตสาหกรรม เมื่อมีปัญหา ก็กลับบ้านเกิด หลายครอบครัวแม้จะผ่านการงานรับจ้างมาหลายปี แต่ก็ยังไม่มีความมั่นคงในครอบครัว ปัจจุบันอัตราการกลับมาของแรงงานคืนในพื้นที่จังหวัดยโสธรเพิ่มขึ้นทุกปี แม้จะไม่รุนแรง แต่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น และส่วนหนึ่งบอกว่าไม่อยากกลับไปทำงานเป็นลูกจ้างรายวันอีกแล้ว โดยเฉพาะคนที่อยู่ในครอบครัวเกษตรกรรม เพราะความเป็นอยู่ในเมืองใหญ่ต้องดิ้นรนสูง โรงงานอุตสาหกรรมที่เปรียบเสมือนบ้านอีกหลังของคนอีสาน มีการคัดคนออก มีข้อจำกัดในการรับคนงานมากขึ้นด้วยเหตุผลต่าง ๆ นานา ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การเมือง และการเกิดภัยพิบัติ น้ำท่วม แห้งแล้ง ล้วนส่งผลกระทบต่อทุกภาคส่วน

แรงงานคืนถิ่นส่วนใหญ่ที่เป็นลูกหลานชาวนา เมื่อหวนคืนบ้านเกิดหลังจากห่างหายจากวิถีเกษตรไปนาน ย่อมไม่เคยชิน ด้วยความกดดันและความชำนาญเฉพาะด้านบางอย่างไม่สามารถนำมาใช้กับวิถีเกษตรได้ จึงก่อให้เกิดผลกระทบต่อการดำเนินชีวิต ความเป็นอยู่ของครอบครัว จากข้อมูลเบื้องต้นพบว่า ในเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ มีลูกหลานที่ถือได้ว่าอยู่ในกลุ่มแรงงานคืนถิ่นเกือบทุกพื้นที่ บางคนกลับมาอยู่บ้านเกิดในช่วงเกิดวิกฤตในปี 2540 ปีต่อมาทยอยกันมาเรื่อยๆ ปี 2554 เกิดน้ำท่วมในภาคกลางภาพการเคลื่อนย้ายแรงงานกลับมาบ้านเกิดเริ่มชัดเจนขึ้น เพราะกลัวจะเกิดน้ำท่วมอีก แรงงานที่เดินทางกลับมาอยู่บ้านเกิดได้หลายปีเริ่มมีการปรับตัวเข้าสู่ระบบเกษตร ทั้งทำนา ทำสวนยางพารา ตามต้นทุนเดิมที่ตนเองมีอยู่และตามความสนใจ ซึ่งพอประสบผลสำเร็จสามารถเลี้ยงครอบครัวได้ แต่แรงงานคืนถิ่นที่เพิ่งกลับมาอยู่ใหม่หรือยังอยู่ในพื้นที่ได้ไม่นานพบว่า ยังปรับตัวเข้ากับวิถีชุมชนไม่ค่อยได้ ส่วนหนึ่งเป็นการช่วยเหลือพ่อแม่ ที่พาทำ ยังไม่มีเป้าหมายที่ชัดเจนว่า จะทำอะไรให้เป็นรูปธรรมที่จะนำไปสู่การความมั่นคงให้กับชีวิต ซึ่งก็พบว่า แรงงานคืนถิ่นที่เริ่มต้นกับการทำการเกษตรและไปได้ สามารถพึ่งตนเองในระดับที่น่าพอใจ กับแรงงานคืนถิ่นกลุ่มที่ยังไม่มีเป้าหมายและยังไม่ได้มีอาชีพที่เป็นรูปธรรมเพื่อรองรับความมั่นคงในชีวิต มีข้อจำกัดที่แตกต่างกันและกลุ่มหลังมีแนวโน้มว่าจะกลับไปเป็นลูกจ้างในภาคอุตสาหกรรมอีก ด้วยเหตุที่ว่า “ไม่รู้จะทำอะไร” ทั้งๆที่ที่ดินก็มีสภาพดินฟ้าอากาศในท้องถิ่นโดยเฉพาะในจังหวัดยโสธร เอื้อต่อการทำการเกษตร ความรู้สึกของผู้เฒ่าผู้แก่อยากให้ลูกหลานอยู่พร้อมหน้า อยากมีผู้สืบทอดและรักษามรดกเอาไว้ และสิ่งสำคัญ คือ จำนวนผู้ย้ายถิ่นกลับนับวันจะมีมากขึ้น ทำอย่างไรจะให้แรงงานคืนถิ่นที่เป็นลูกหลานชาวนาเหล่านั้นสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม สามารถดำเนินชีวิตภายใต้ชุมชนเกษตรที่เป็นรากเหง้าของตนเองได้อย่างมีความสุข มีความยั่งยืน ดังนั้นเพื่อให้เห็นแนวทาง จึงก่อให้เกิดเป็นโครงการวิจัยนี้ขึ้น เพื่อให้เป็นแรงงานคืนถิ่นกลุ่มตัวอย่างที่สามารถใช้ชีวิตและใช้ระบบเกษตรกรรมสร้างรากฐานให้กับครอบครัวได้อย่างมั่นคง อีกทั้งเป็นการสืบทอดและเพิ่มจำนวนแรงงานในภาคเกษตรที่นับวันเหลือน้อย ทั้งๆที่มีความสำคัญอย่างยิ่งเปรียบเสมือนพ่อครัวแม่ครัวของโลก การสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับแรงงานคืนถิ่น เพื่อให้มีทางเลือกและเปิดโลกทัศน์ที่ดีต่อ

อาชีพเกษตร จึงมีความสำคัญและเป็นสิ่งที่น่าศึกษา โดยคาดหวังว่า เมื่องานวิจัยเสร็จสิ้นจะทำให้มีแรงงาน ค้าถิ่นเข้าสู่ระบบเกษตรกรรมมากขึ้นและเป็นกลุ่มตัวอย่างให้กับแรงงานค้าถิ่นในพื้นที่อื่นๆได้ศึกษา ซึ่งน่าจะ ส่งผลต่อการลดความแออัดของจำนวนประชากรในเมืองใหญ่ และปัญหาการละถิ่นกำเนิดของคนในชนบทได้ อย่างเป็นรูปธรรม

คำถามวิจัย

กระบวนการเรียนรู้ของแรงงานค้าถิ่นเพื่อการปรับตัวสู่วิถีเกษตรอย่างไร

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์ สาเหตุแห่งการไปทำงานต่างถิ่นและการกลับมาของแรงงานค้าถิ่น
2. เพื่อศึกษาแนวคิดและทัศนคติของแรงงานค้าถิ่นที่มีต่ออาชีพเกษตรกรรม
3. เพื่อศึกษาแนวทาง และสร้างกระบวนการเรียนรู้ของแรงงานค้าถิ่นเพื่อการปรับตัวสู่วิถีเกษตรกรรม

นิยามศัพท์

แรงงานค้าถิ่น หมายถึง บุคคลที่เคยไปทำงานนอกพื้นที่ภูมิลำเนา ทั้งในภาคอุตสาหกรรม รับจ้างทั่วไป ค้าขาย และอื่นๆ โดยมีระยะเวลามากกว่า 1 ปี ขึ้นไป แล้วย้ายกลับมาอยู่ภูมิลำเนาเดิม และไม่มีแผนจะกลับไปทำงานเดิม

ขอบเขตระยะเวลา

1 มีนาคม 2556 ถึง 28 กุมภาพันธ์ 2557 รวม 12 เดือน

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบข้อมูลทั่วไป สถานการณ์ สาเหตุแห่งการไปทำงานต่างถิ่นและการกลับมาของแรงงานค้าถิ่น
2. ได้ทราบแนวคิดและทัศนคติของแรงงานค้าถิ่นที่มีต่ออาชีพเกษตรกรรม
3. ได้แนวทางและกระบวนการเรียนรู้ของแรงงานค้าถิ่นเพื่อการปรับตัวสู่วิถีเกษตรกรรม
4. แรงงานค้าถิ่นสามารถพึ่งตนเองด้านรายได้ ด้านอาหาร มีความมั่นคงและยั่งยืนในชีวิตภายใต้บริบทของชุมชนท้องถิ่น
5. ก่อให้เกิดการสืบทอดและมีความผูกพันในอาชีพการเกษตรมากยิ่งขึ้น

บทที่ 2

ข้อมูลแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

โครงการ “กระบวนการเรียนรู้ของแรงงานคืนถิ่นเพื่อการปรับตัวเข้าสู่วิถีเกษตรกรรม เครือข่ายเกษตรอินทรีย์จังหวัดยโสธร” เป็นการศึกษาถึงสถานการณ์ของแรงงานคืนถิ่น ที่หวนกลับมาคืนบ้านมาทำเกษตร ซึ่งในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ โครงการวิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูล แนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาอ้างอิงและสนับสนุนให้การดำเนินงานวิจัยครั้งนี้มีความน่าเชื่อถือ ซึ่งข้อมูลและแนวคิด ที่ได้ทำการค้นคว้าประกอบด้วย

1.แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

- 1.1 แนวคิดและทฤษฎีการเคลื่อนย้ายแรงงานของ Ravenstein
- 1.2 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการย้ายถิ่น
- 1.3 ทฤษฎีผลักดันและดึงดูดของ LEE
- 1.4 แนวความคิดของการย้ายถิ่นในเชิงเศรษฐศาสตร์

2.งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3. สถานการณ์ของแรงงานภาคการเกษตรไทย

1.1 แนวคิด และทฤษฎีการเคลื่อนย้ายแรงงาน Ravenstein

Ravenstein (อ้างใน ฉันทพร พันธารีย์, 2536) ได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับจุดเริ่มต้นในการตั้งทฤษฎีเกี่ยวกับการอพยพ (Law of Migration) เพื่ออธิบายมูลเหตุแห่งการเข้ามาหางานทำของผู้ลี้ภัยหนีเข้าเมืองว่าลักษณะการอพยพของประชากรตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน ได้แบ่งลักษณะของการอพยพของประชากรออกเป็น 5 ลักษณะคือ

1. การอพยพแบบดั้งเดิม (Primitive Migration) เป็นการอพยพย้ายถิ่นของชนในอดีต เป็นการย้ายถิ่นที่อยู่เพื่อการดำรงชีวิตรอด ปัจจุบันการอพยพจากชนบทเข้าสู่เมืองเพื่อแสวงหาวิถีการดำเนินชีวิตแบบใหม่ก็ถือว่าอยู่ในลักษณะนี้
2. การอพยพย้ายถิ่นโดยถูกบังคับ (Forced Migration) เป็นการย้ายถิ่นโดยถูกบังคับอาจจะถูกบังคับโดยรัฐบาลหรือผู้มีอิทธิพลบางกลุ่ม
3. การอพยพโดยถูกบีบคั้น (Impelled Migration) เป็นการบีบคั้นหรือกระตุ้นให้อพยพเช่นกัน แต่ผู้ที่ถูกบีบคั้นยังมีสิทธิ์ในการตัดสินใจว่าจะอยู่หรือจะไป
4. การอพยพโดยเสรี (Free Migration) เป็นการอพยพของปัจเจกชนโดยเสรีอาจจะเกิดจากแรงจูงใจจากภายนอกเช่น โดยตำแหน่งงาน รายได้หรือเพื่อผจญภัยการอพยพโดยเสรีนำไปสู่การอพยพลักษณะที่ 5
5. การอพยพแบบชนจำนวนมาก (Mass Migration) สืบเนื่องมาจากการอพยพโดยเสรีซึ่งย้ายถิ่นเข้าไปบุกเบิกหรือผจญภัยในถิ่นที่อยู่ใหม่จูงใจให้ชนจำนวนมากย้ายถิ่นตาม

การอพยพย้ายถิ่นเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในทุกประเทศเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ในสังคมการอพยพก็มีสาเหตุแตกต่างกัน ลักษณะการอพยพก็แตกต่างกัน เช่น อพยพหนีความแห้งแล้ง อพยพหนีภัยธรรมชาติ อพยพไปทำงาน อพยพเพื่อการศึกษา เป็นต้น การอพยพมีทั้งอพยพแบบถาวรและอพยพแบบชั่วคราว หรืออพยพข้ามประเทศและอพยพภายในประเทศ หรืออพยพโดยความสมัครใจและไม่สมัครใจ

นอกจากนี้กฎแห่งการอพยพย้ายถิ่น (Law of Migration) ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นในการตั้งทฤษฎีเกี่ยวกับการอพยพของ Ravenstein สามารถที่จะใช้อธิบายการลักลอบเข้ามาของแรงงานต่างชาติโดย Ravenstein ได้อธิบายการอพยพย้ายถิ่นไว้ดังนี้

1. การย้ายถิ่นและระยะทาง ประชากรส่วนใหญ่จะอพยพในระยะทางใกล้ๆ
2. ขั้นตอนของการอพยพหรือการย้ายถิ่น การย้ายถิ่นที่อยู่ของประชากรทำให้เกิด “คลื่นการอพยพ (Current of Migration)” ไปสู่ศูนย์กลางด้านการค้าและอุตสาหกรรม มีประชากรหนาแน่นขึ้นอย่างรวดเร็ว
3. แรงจูงใจด้านเศรษฐกิจที่มีกฎหมายกดขี่ เสี่ยงภัยสูงอากาศเลว สิ่งแวดล้อมทางสังคมไม่ดีสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะผลักดันให้คนอพยพไปสู่พื้นที่ที่ดีกว่า

นอกจากนี้ Ravenstein (อ้างใน จิระ บุรีคำ, 2537) ได้ศึกษากระบวนการเคลื่อนย้ายแรงงานที่เกิดขึ้นโดยใช้ปัจจัยผลักดันและปัจจัยดึงดูด (Push – Pull Hypothesis) มาอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นโดยอาศัยสมมุติฐานที่ว่ากระบวนการเคลื่อนย้ายแรงงานจะเกิดจากปัจจัยผลักดันและปัจจัยดึงดูด ซึ่งปัจจัยผลักดันหมายถึงปัจจัยกดดันที่ทำให้แรงงานต้องละทิ้งถิ่นที่อยู่เดิม ส่วนปัจจัยดึงดูดคือปัจจัยที่ชักนำหรือดึงดูดแรงงานให้เข้าสู่พื้นที่เป้าหมาย ซึ่งจากการศึกษาพบว่าสาเหตุที่แรงงานเคลื่อนย้ายมาจากปัจจัยผลักดันในพื้นที่ต้นทางมากกว่าปัจจัยดึงดูดในพื้นที่เป้าหมายโดยที่กระบวนการเคลื่อนย้ายแรงงานจะเป็นการโยกย้ายระยะทางสั้น ๆ ในช่วงแรก และจะถูกดึงดูดเข้าสู่ตัวเมืองได้อย่างรวดเร็วและปริมาณการเคลื่อนย้ายจะหมดไปเมื่อการขยายตัวของเมืองได้แผ่กว้างออกไปครอบคลุมพื้นที่ชนบทนั้น

Lee (อ้างใน อรุณ ชัยญาณ, 2545) ได้เสนอทฤษฎีว่าด้วยการย้ายถิ่น จากการพิจารณาทบทวนแนวความคิดต่าง ๆ ในอดีตจนถึงปัจจุบัน จะช่วยให้เกิดความเข้าใจในกระบวนการย้ายถิ่นมากขึ้น เขาเริ่มต้นจากการพิจารณาทบทวนทฤษฎีว่าด้วยการย้ายถิ่นของ Ravenstein ซึ่งเขาเห็นด้วยกับกฎดังกล่าว 5 ข้อและยังมีความเห็นเพิ่มเติมอีก 2 ประการคือ

1. การย้ายถิ่นจะเพิ่มขึ้นตามความก้าวหน้าทางวิชาการ เช่น ความก้าวหน้าทางด้านการคมนาคมขนส่ง
2. เหตุผลส่วนใหญ่ที่ทำให้บุคคลย้ายถิ่น คือความต้องการที่จะปรับปรุงตนเองให้ดีขึ้นนอกจากนี้ได้เสนอปัจจัยที่ผู้ย้ายถิ่นจะต้องพิจารณา ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ
 1. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับเขตที่เป็นจุดเริ่มต้น
 2. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับเขตที่เป็นจุดหมายปลายทาง
 3. อุปสรรคที่ขัดขวาง
 4. ปัจจัยส่วนบุคคลแต่ละเขตจะมีปัจจัยต่าง ๆ มากมายที่ดึงดูดบุคคลให้อาศัยอยู่

ในเขต หรือดึงดูดบุคคลภายนอกให้ย้ายเข้ามาอยู่อาศัยขณะเดียวกันก็อาจมีปัจจัยผลักดันให้คนย้ายออกดังนั้นบุคคลต่าง ๆ จึงนิยมปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นบวกและลบทั้งในถิ่นต้นทางและถิ่นปลายทางแตกต่างกันไปความแตกต่างระหว่างเขตหรือการเปรียบเทียบข้อดีข้อเสียระหว่างเขตย่อมขึ้นอยู่กับ การคาดคะเนของผู้ย้ายถิ่น กล่าวคือ บุคคลย่อมคุ้นเคยใกล้ชิดกับพื้นที่ต้นทางจึงสามารถรับรู้และตัดสินใจเกี่ยวกับพื้นที่นั้นได้ดีกว่าพื้นที่ปลายทาง เพราะบุคคลไม่ได้ใกล้ชิดจึงยากที่จะรับรู้ได้อย่างถ่องแท้เกี่ยวกับพื้นที่ปลายทางอาจทำให้การประเมินข้อดีข้อเสียของถิ่นปลายทางผิดพลาดได้เมื่อบุคคลเปรียบเทียบปัจจัยของท้องถิ่นต้นทางกับท้องถิ่นปลายทางแล้ว ผู้นั้นจะต้องคำนึงถึงอุปสรรคต่าง ๆ ที่ขัดขวาง ซึ่งขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้ย้ายถิ่นว่าจะสามารถชนะอุปสรรคนั้นได้หรือไม่อุปสรรคต่าง ๆ นี้ อาจจะเป็นอุปสรรคที่สำคัญสำหรับบางคนในขณะที่บางคนถือเป็นเรื่อง

เล็กน้อยเท่านั้น นอกจากนี้ยังมีปัจจัยส่วนบุคคลเข้ามาเกี่ยวข้องอีกเช่น ทักษะของผู้ย้ายถิ่นที่มีการยอมรับ หรือขีดความสามารถเปลี่ยนแปลง เป็นต้น

1.2 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการย้ายถิ่น

การย้ายถิ่นของประชากรและแรงงานโดยทั่ว ๆ ไป จะมีปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจอยู่มากมาย แต่โดยสรุปสามารถจำแนกออกได้เป็น 2 ปัจจัยหลักคือ (สุมาลี ปิตยานนท์, 2545) ปัจจัยผลักดัน หมายถึง ปัจจัยที่อยู่ในท้องถิ่นเดิมของผู้อยู่อาศัยที่เป็นสาเหตุกระตุ้นให้เกิดการย้ายถิ่นออกจากถิ่นที่อยู่เดิมปัจจัยดึงดูด หมายถึง ปัจจัยที่อยู่ภายนอกภูมิลาเนาของผู้ย้ายถิ่น ซึ่งมีผลให้ผู้ย้ายถิ่นเกิดความสนใจและได้รับแรงดึงดูดให้ย้ายถิ่นเข้าไปในท้องถิ่นใหม่การตัดสินใจย้ายถิ่นหรือไม่ย้ายถิ่นนั้น โดยทั่วไปแล้วไม่ได้ขึ้นอยู่กับปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งโดยเฉพาะแต่จะขึ้นกับปัจจัยหลาย ๆ อย่างประกอบกัน สำหรับปัจจัยผลักดันที่มีผลต่อการย้ายถิ่นของประชากรไทยในระยะที่ผ่านมาแบ่งออกได้เป็นสาเหตุต่าง ๆ ดังนี้ (1) ปัจจัยทางเศรษฐกิจ เป็นปัจจัยแรกสุดที่กระตุ้นให้คนไทยอพยพออกจากท้องถิ่นเดิมของตนเอง โดยเฉพาะจากเขตชนบท เนื่องจากประชากรส่วนใหญ่ของประเทศประกอบอาชีพในภาคการเกษตร ซึ่งมักจะประสบปัญหาหลาย ๆ อย่างจึงเป็นเหตุให้ประชากรอพยพย้ายถิ่นเข้ามาทำงานในเมืองสามารถแยกออกเป็นสาเหตุต่าง ๆ ได้ดังนี้สภาพทางการเกษตรกรรม ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศยังคงมีอาชีพเป็นเกษตรกร (48% ในปี 2542) ซึ่งต้องพึ่งพาธรรมชาติในการทำ การเพาะปลูก ดังนั้นเมื่อภาวะดินฟ้าอากาศไม่อำนวย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเกิดปัญหาการขาดแคลนน้ำ การเพาะปลูกก็จะมีปัญหา ทำให้อยู่ได้ของเกษตรกรโดยทั่วไป จะขึ้น ๆ ลง ๆ ตามปริมาณการผลิตพืชผลทางการเกษตรในแต่ละปีจึงเป็นแรงผลักดันให้แรงงานมีการย้ายถิ่นเข้ามาทำงานในเมืองมากขึ้นปัจจุบันรัฐได้แก้ไขปัญหานี้โดยการจัดระบบชลประทานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นครอบคลุมพื้นที่ทางการเกษตรอื่นจะช่วยแก้ไขปัญหการขาดแคลนน้ำในการทำการเกษตร อีกทั้งยังจัดอบรมและพัฒนาเทคโนโลยีทางการเกษตร เพื่อลดต้นทุนในการผลิตแก่เกษตรกรเพื่อให้มีต้นทุนในการผลิตต่ำลงและมีรายได้จากการเกษตรมากขึ้นปัญหาความบกพร่องของตลาด แม้ว่ารัฐบาลจะเข้ามาช่วยจัดการในเรื่องการตลาดด้วยก็ตาม แต่ราคาของผลผลิตที่มีการส่งออกไปขายยังตลาดภายนอกท้องถิ่นก็มีอิทธิพลอย่างมากต่อความมั่นคงในด้านรายได้ของเกษตรกร เช่น กรณีราคาข้าวเปลือกตกต่ำ ชาวนาผู้ผลิตข้าวจะมีแนวโน้มในการอพยพมาหางานทำในเมืองค่อนข้างสูงเนื่องจากเชื่อว่างานในเมืองจะทำให้มีรายได้ที่ดีกว่ารัฐบาลมักจะเข้ามาแทรกแซงปัญหาราคาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำด้วยการพยุงราคาและการประกันราคา ซึ่งสามารถบรรเทาปัญหาได้ระดับหนึ่ง แต่ก็ไม่สามารถแก้ไขได้ทั้งหมดเพราะปริมาณเงินที่รัฐสามารถช่วยเหลือได้มีจำกัดหนี้สินทางการเกษตร หนี้สินทางการเกษตรของเกษตรกรที่เพิ่มสูงขึ้นก็เป็นปัจจัยผลักดันให้แรงงานจากภาคการเกษตรมีการย้ายถิ่น เพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัวและแก้ปัญหาหนี้สินของครัวเรือน การเพิ่มสูงขึ้นของหนี้สินมีสาเหตุมาจากราคาของปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ย ยากำจัดศัตรูพืชมีราคาสูงขึ้น แต่ราคาผลผลิตกลับตกต่ำลง นอกจากนี้การที่สถาบันการเงินมีกฎระเบียบในการกู้เงินที่เข้มงวด ทำให้เกษตรกรไม่สามารถหาแหล่งเงินทุนมาใช้ในการทำการเกษตรได้จึงต้องกู้เงินนอกระบบมาใช้ซึ่งอัตราดอกเบี้ยสูงกว่าการกู้จากสถาบันในระบบปัญหาการถือครองที่ดินทำกิน ปัญหาเรื่องที่ดินทำกินซึ่งมีปริมาณน้อยลงเมื่อเทียบกับจำนวนประชากร จึงทำให้ประชากรที่อาศัยอยู่ในชนบทซึ่งไม่มีที่ดินเป็นของตนเองต้องเช่าที่ดินจากเจ้าของที่ดินเพื่อทำการเกษตร หรืออพยพย้ายถิ่นเพื่อจับจองพื้นที่ในการทำการเกษตรในอดีตเมื่อพื้นที่ทางการเกษตรไม่เพียงพอ หรือไม่สามารเพาะปลูกพืชผลได้ผลดีชาวไร่ชาวนาก็มักจะบุกรุกเข้าพื้นที่ป่าเพื่อแผ้วถางจับจองเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์แต่ปัจจุบันนโยบายด้านป่าไม้มีความเข้มงวดมากขึ้น การบุกรุกป่าเพื่อจับจองพื้นที่ทำกินมักจะเกิดปัญหากับเจ้าหน้าที่บ้านเมืองและนำไปสู่ข้อพิพาท

พาต่าง ๆ หลายอย่าง เช่น กรณีของสมัชชาคนจนกับกรมป่าไม้ด้วยเหตุนี้การจัดสรรที่ดินให้แก่ราษฎรเข้าครอบครองอย่างเหมาะสมจะเป็นทางแก้ปัญหาก็เหมาะสมที่สุด

ปัญหาที่ดินเสื่อมสภาพและขาดความอุดมสมบูรณ์ เนื่องจากการเกษตรเป็นการปลูกพืชชนิดเดียวกันติดต่อกันเป็นเวลานาน ทำให้ที่ดินขาดธาตุอาหารที่จำเป็นบางชนิดสำหรับพืชเมื่อที่ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ไม่สามารถเพาะปลูกได้ทำให้แรงงานจากภาคการเกษตรอพยพเข้ามาหางานทำในเขตเมือง ซึ่งคาดว่าจะมีโอกาสทางเศรษฐกิจที่ดีกว่า (2) ปัจจัยจากคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่สภาพความเป็นอยู่ที่แตกต่างกันระหว่างชนบทและเมืองก็เป็นสิ่งผลักดันให้เกิดการย้ายถิ่นด้วยเช่นกัน เป็นต้นว่าการห่างไกลจากการคมนาคมขนส่งพื้นที่หลายแห่งที่อยู่ห่างไกลจากถนนหนทางดี ๆ และการคมนาคมเป็นไปอย่างลำบาก ทำให้การติดต่อกับท้องถิ่นอื่นเป็นไปด้วยความยากลำบากและผลผลิตไม่สามารถขายได้ในราคาสูง เนื่องจากการรวบรวมผลผลิต จะมีค่าใช้จ่ายในการขนส่งสูง ในทางกลับกันเมื่อการคมนาคมสะดวกก็ย่อมก่อให้เกิดการย้ายถิ่นได้ง่ายด้วยเช่นกัน เมื่อพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ประกอบกันแล้ว ย่อมเป็นพื้นฐานในการตัดสินใจที่จะโยกย้ายออกจากถิ่นที่อยู่เดิมของตนความหวาดกลัวจากโจรผู้ร้าย การอพยพย้ายที่อยู่ทั้งที่เป็นการถาวรและชั่วคราว ซึ่งมีสาเหตุมาจากการหวาดกลัวภัยจากโจรผู้ร้ายนั้นปรากฏไม่บ่อยนัก มีเฉพาะในบางจังหวัดเท่านั้นเช่น จังหวัดในภาคใต้ซึ่งมีขบวนการก่อการร้ายค่อนข้างบ่อยผู้อพยพที่มีรายได้จากการประกอบอาชีพ และหวาดกลัวผู้ร้ายจะย้ายไปอยู่อำเภออื่น ๆ หรือจังหวัดอื่น ๆ ซึ่งเชื่อว่าจะมีความปลอดภัยมากกว่าการสาธารณสุข การสาธารณสุขเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่เป็นแรงผลักดันให้มีการย้ายถิ่น เช่น การอพยพย้ายถิ่นออกไปอย่างถาวรเนื่องจากไข้มาเลเรียชุกชุม เป็นต้นสำหรับปัจจัยดึงดูด ที่มีผลต่อการย้ายถิ่น แบ่งออกเป็นสาเหตุต่าง ๆ ดังนี้ (1) การได้รับคำชักชวนจากญาติพี่น้องหรือเพื่อนฝูง คำชักชวนจากคนที่รู้จักนี้เป็นปัจจัยดึงดูดที่สำคัญ โดยผู้ที่ชักชวนมักจะบอกเล่าถึงโอกาสในการทำงานในท้องถิ่นอื่นให้ได้ทราบนับเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญเป็นลำดับต้น ๆ และมักจะเกี่ยวข้องอยู่กับปัจจัยอื่น ๆ ของการอพยพย้ายถิ่นเกือบทุกกรณี (2) การบริการทางสังคมที่ก้าวหน้าเป็นอีกปัจจัยที่ช่วยให้ประชากรย้ายเข้ามาอยู่ในเขตเมืองเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะในด้านการศึกษา เพราะผู้ที่อยู่ในเมืองเล็กและมีฐานะดีก็จะนิยมส่งบุตรหลานเข้ามาเรียนในสถานศึกษาที่อยู่ในตัวอำเภอหรือตัวจังหวัด หรือไม่ก็เข้ามายังกรุงเทพมหานครเพราะต้องการให้ได้รับการศึกษาที่ดีเพื่อจะได้ประกอบอาชีพที่ก้าวหน้าต่อไปเนื่องจากเชื่อว่าในเมืองใหญ่ๆ จะมีมาตรฐานการศึกษาสูงกว่าในท้องถิ่นของตน ซึ่งคนเหล่านี้เมื่อเรียนจบแล้วมักจะหางานทำในเมืองมากกว่าจะกลับไปอยู่ในภูมิลำเนาเดิมเพราะประเภทของงานที่ภูมิลำเนาเดิม 16 จะน้อยกว่าในเมืองใหญ่ทำให้ทางเลือกในอาชีพมีจำกัดดังนั้นผู้ที่ย้ายถิ่นเข้ามาศึกษาในเมืองใหญ่จึงมีแนวโน้มที่จะอาศัยอยู่ในเมืองเป็นการถาวรต่อไป (3) สภาพเศรษฐกิจในเขตเมือง เป็นปัจจัยดึงดูดที่สำคัญในการย้ายถิ่นของประชากรจากชนบท การมีอุตสาหกรรม การพาณิชย์กรรม และการบริการที่เจริญในเขตเมืองทำให้เป็นแหล่งที่หางานทำได้ง่าย แม้แต่แรงงานที่ไร้ฝีมือและทักษะก็ยังมีโอกาสหางานทำเป็นกรรมกรแบกหามหรือบริการตามร้านอาหารได้จึงทำให้ประชากรในชนบทที่ต้องการหาระดับรายได้ของตนต่างมุ่งหน้าเข้ามาในเมือง โดยคาดว่าจะมีความก้าวหน้าในชีวิตมากกว่าอยู่ในชนบท นอกจากนี้การมีระบบคมนาคมที่สะดวกและรวดเร็วก็เป็นปัจจัยเสริมในการย้ายถิ่น เพราะการมีระบบสื่อสารที่ทันสมัยจะช่วยเผยแพร่ข่าวสารข้อมูลต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทั้งในเมืองและชนบทให้ประชากรทั่วไปได้รับรู้อย่างทั่วถึง ซึ่งจะช่วยในการตัดสินใจย้ายถิ่น รวมถึงการคมนาคมที่สะดวกและรวดเร็วระหว่างชนบทและเมืองก็ทำให้การเดินทางของผู้ย้ายถิ่นเป็นไปได้ง่ายขึ้น ซึ่งเป็นส่วนที่ทำให้มีการย้ายถิ่นหมุนเวียนมากขึ้นด้วย (4) ความแตกต่างของอัตราค่าจ้าง ในการย้ายถิ่นเพื่อหางานทำนั้น สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งที่จูงใจให้แรงงานย้ายไปก็คือค่าจ้าง ในแหล่งที่มีค่าจ้างสูงกว่าย่อมจะมีแรงงานย้ายเข้าไปหางานทำมาก จากข้อมูลสถิติทางด้านค่าจ้าง ค่าจ้างโดยเฉลี่ยของแรงงานในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑลจะสูงกว่าในภาคอื่น ๆ ที่มีค่าจ้างเฉลี่ยต่ำกว่าผู้ที่อพยพย้ายเข้ามาทำงานก็เพื่อหวังค่าจ้างที่สูงกว่านอกจากนั้น ค่าจ้าง

เฉลี่ยของแรงงานในเขตเทศบาลโดยทั่วไปจะสูงกว่านอกเขตเทศบาล (ชนบท) จึงเป็นแรงดึงดูดให้แรงงานย้ายถิ่นจากเขตชนบทเข้าสู่เขตเมืองของจังหวัดต่าง ๆ (5) ความต้องการเปลี่ยนอาชีพ ชาวชนบทส่วนมากที่มีอาชีพทางการเกษตรได้หันไปเข้ามาหางานทำในภาคการผลิตที่ไม่ใช่ภาคเกษตรเนื่องจากเหตุผลต่างๆ อาทิอาชีพทางด้านเกษตรซึ่งเป็นอาชีพเดิม มีรายได้ต่ำ ชั่วโมงทำงานสูงแต่ชั่วโมงพักผ่อนน้อย ในขณะที่งานนอกภาคเกษตรได้รับค่าจ้างที่ดีกว่า มีความก้าวหน้ามากกว่า มีรายได้ประจำ มีความสะดวกสบายและมีความมั่นคงในอาชีพและรายได้มากกว่าอาชีพเดิม (6) ความต้องการเครื่องอุปโภค การอพยพออกจากภูมิลำเนาเดิมเป็นการชั่วคราวและไปอาศัยอยู่ชั่วคราวหนึ่งในเมืองหรือจังหวัดใหม่ๆ ซึ่งภาวะเศรษฐกิจก้าวหน้าในหมู่บ้านภูมิลำเนาเดิม ทำให้คนงานชนบทได้รับการปลูกฝังนิสัยบางอย่างซึ่งก่อนหน้านี้ไม่อาจปฏิบัติเช่นนั้นได้เพราะไม่มีเงิน อุปนิสัยการบริโภคเช่นนี้ต่อไปก็ไดกลายไปเป็นความจำเป็นที่ละไม่ได้และเมื่อรวมเข้ากับปัจจัยอย่างอื่น ก็ทำให้เกิดความต้องการเดินทางไปหางานทำนอกหมู่บ้านของตนในฤดูกาลผลิตต่อ ๆ ไป มีอยู่เสมอ ๆ ที่คนงานผู้อพยพย้ายออกจากหมู่บ้านอีกครั้งหนึ่งเนื่องจากเงินหมด ซึ่งเป็นการย้ำให้เห็นว่าปัจจัยสำคัญที่สุดของการอพยพก็คือความต้องการเงินและเครื่องอุปโภคบริโภคส่วนปัจจัยอื่น ๆ มีความสำคัญเป็นอันดับรองลงไป (7) ความอยากรู้อยากเห็นความเป็นอยู่ในเมืองหลวง เคยเป็นที่เชื่อกันทั่ว ๆ ไปว่า ปัจจัยสำคัญของการอพยพชั่วคราวประการหนึ่งก็คือความอยากรู้อยากเห็นชีวิตความเป็นอยู่ในเมืองหลวง จากงานศึกษาวิจัยปรากฏว่า ปัจจัยดังกล่าวไม่มีความสำคัญมากนัก จริงอยู่ชาวชนบทโดยเฉพาะคนหนุ่มคนสาวต้องการไปกรุงเทพมหานคร เพราะความอยากรู้อยากเห็น แต่ก็ไม่ว่าจะถือว่าการที่คนเหล่านี้เดินทางไปหางานทำในกรุงเทพฯ เป็นเพราะความอยากรู้อยากเห็นชีวิตความเป็นอยู่ในเมืองหลวงอย่างเดียว ความอยากรู้อยากเห็นเป็นเพียงช่วยสนับสนุนปัจจัยทางเศรษฐกิจเท่านั้น เพราะถ้าคนงานสามารถทำงานหาเงินได้ในท้องที่ภูมิลำเนาของตน ก็จะไม่อพยพเคลื่อนย้ายตามฤดูกาล แต่จะเป็นในรูปเดินทางเพื่อท่องเที่ยวหรือเยี่ยมเยือนเพื่อนฝูงและละเลาะเดินทางกลับเมื่อเสร็จธุระแล้วมากกว่า

1.3 ทฤษฎีผลักดันและดึงดูดของ LEE

LEE ได้พยายามอธิบายถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่ทำให้คนย้ายถิ่น โดยมีข้อสมมุติฐานเบื้องต้นว่าการย้ายจากที่แห่งหนึ่งไปอีกแห่งหนึ่งของมนุษย์จะต้องมีสาเหตุจากเพื่อการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ตัวอย่างของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมจำแนกตามปัจจัยที่มีส่วนในการผลักดัน ปัจจัยที่มีส่วนในการดึงดูดดังนี้ (อรุณชัย ชัยญาณ, 2545)

ปัจจัยที่มีส่วนในการผลักดัน

1. การลดน้อยถอยลงของทรัพยากรธรรมชาติราคาสินค้าที่ผลิตสูงหรือมีอุปสรรคในการผลิตขาดบางอย่างขาดแคลน
2. ไม่สามารถหางานในอาณาบริเวณนั้นได้
3. เกิดภัยพิบัติต่าง ๆ
4. ถูกกดขี่ปราบปรามอันเนื่องมาจากสิทธิทางการเมืองศาสนา ฯลฯ
5. เกิดความเบื่อหน่ายชุมชน ด้วยเหตุผลทางด้านประเพณีวัฒนธรรม
6. ผลกระทบที่เกิดจากชุมชนที่ให้โอกาสพัฒนาดตนเองน้อย

ปัจจัยที่มีส่วนในการดึงดูด

1. โอกาสที่จะได้งานทำมีสูงหรือมีโอกาสให้เลือกอาชีพที่ชอบได้มาก
2. โอกาสที่จะสร้างความมั่งคั่งให้ตัวเองและครอบครัวสูง
3. ความดึงดูดใจในด้านสภาพแวดล้อม และความสะดวกสบายในการดำรงชีวิต เช่น ทัศนียภาพ อากาศ บ้านเมือง สาธารณูปโภคการคมนาคม ฯลฯ
4. การย้ายตามระหว่างสามี – ภรรยา หรือ บิดา มารดา บุตร ฯลฯ

1.4 แนวความคิดของการย้ายถิ่นในเชิงเศรษฐศาสตร์

แนวความคิดในเชิงเศรษฐศาสตร์นั้นถือว่า การย้ายถิ่นมิใช่เพียงการย้ายแรงงานและมีผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจในแง่ที่เป็นการโยกย้ายปัจจัยการผลิตเท่านั้นแต่ยังรวมพิจารณาด้วยการย้ายถิ่นเป็นการโยกย้ายทุนมนุษย์ขณะเดียวกันจากความแตกต่างทางเศรษฐกิจในระหว่างที่ย้ายออกกับที่ย้ายเข้าทำให้ถือได้ว่าการย้ายถิ่นเป็นการเพิ่มค่าทุนมนุษย์และด้วยเหตุนี้การย้ายถิ่นจึงเป็นการลงทุนมนุษย์ด้วยแนวความคิดเช่นนี้จะเห็นได้ชัดเจนจากการศึกษาถึงการย้ายถิ่นของชาวยุโรปไปยังอเมริกาเหนือในระยะแรก ๆ และได้คำนวณประมาณค่าผลได้ตัวเงินจากทุนมนุษย์ที่สหรัฐอเมริกาได้รับเพิ่มขึ้นเป็นรายปีไว้ในประเด็นเช่นนี้จึงอาจกล่าวได้ว่าทัศนะทางเศรษฐกิจนั้นถือว่า การย้ายของประชากรโดยสมัครใจนั้นเกิดจากความแตกต่างทางเศรษฐกิจอย่างสำคัญระหว่างที่ย้ายออกกับที่ย้ายเข้า หรือการมีงานทำ เป็นต้นถ้าหากวิเคราะห์เชิงคุณภาพของการย้ายถิ่นระดับบุคคล จะพบว่าการที่มีความแตกต่างในด้านค่าจ้างและรายได้ย่อมแสดงว่าในท้องถิ่นเดิมอัตราค่าทุนมนุษย์ต่ำกว่าราคาตลาดที่ควรจะเป็นเมื่อตลาดแรงงานเป็นตลาดแข่งขันสมบูรณ์ซึ่งประชาชนมีความรู้เกี่ยวกับตลาดและความแตกต่างในรายได้และค่าจ้างด้วยก็จะเป็นเหตุให้เกิดการย้ายถิ่นส่วนในแง่มหภาคนั้น การย้ายถิ่นภายในประเทศสำหรับประชากรในวัยแรงงานจะมีผลเท่ากับการเคลื่อนย้ายแรงงานจากพื้นที่หนึ่งไปยังอีกพื้นที่หนึ่ง ซึ่งถ้าหากตลาดแรงงานในระบบเศรษฐกิจนั้นมีความสมบูรณ์แล้วการย้ายถิ่นของแรงงานนั้นก็จะมีผลให้เกิดการปรับตัวในกลไกของราคาหรือค่าจ้างและในที่สุดค่าจ้างสำหรับแรงงานที่มีทักษะในระดับเดียวกันในงานประเภทเดียวกันจะเท่ากันหมดทุกพื้นที่ของระบบเศรษฐกิจ แต่ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในประเทศที่ยังไม่พัฒนามีข้อสังเกตที่สำคัญ 3 ประการ ที่ทำให้เกิดผลทางลบจากการย้ายถิ่น คือ (อรุณชัย ชัยญาณ, 2545)

1. ความไม่สมบูรณ์ของตลาดแรงงาน อันเนื่องมาจากความล้มเหลวของระบบตลาดในเรื่องข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับความเป็นไปของตลาด หรือจากการเข้าแทรกแซงของรัฐบาลโดยการกำหนดอัตราค่าจ้างที่แตกต่างกันระหว่างพื้นที่ต่าง ๆ ของประเทศ ต่างมีผลให้การย้ายถิ่นของแรงงานเป็นไปอย่างผิดปกติและไม่ก่อให้เกิดผลในการปรับตัวของกลไกของราคาในตลาดแรงงานเท่าที่ควร เช่น การกำหนดอัตราค่าจ้างแตกต่างกันสำหรับแรงงานที่มีระดับทักษะเดียวกันในระหว่างพื้นที่ต่าง ๆ จะทำให้เกิดการย้ายถิ่นจากพื้นที่ที่กำหนดอัตราค่าจ้างต่ำกว่าหรือไม่ได้กำหนดอัตราค่าจ้างไว้ไปยังพื้นที่ที่กำหนดอัตราค่าจ้างสูงกว่า ทำให้มีการย้ายถิ่นจำนวนมากในทางเดียวจนเรียกได้ว่าเป็นกระแสการย้ายถิ่นที่เด่นชัดผลกระทบที่ติดตามมาก็คือ มีการว่างงานสูงขึ้นในพื้นที่ที่กำหนดอัตราค่าจ้างไว้ต่ำกว่า
2. การย้ายถิ่นมักจะมีผู้ติดตามหรือครอบครัวย้ายถิ่นไปด้วย ซึ่งผู้ติดตามดังกล่าวมักจะอยู่ในวัยอัน

เป็นภาระอันเป็นผลให้เกิดความต้องการบริการขั้นพื้นฐานขึ้นอย่างมากในพื้นที่ที่มีการย้ายเข้าการย้ายถิ่น นอกจากจะลดอุปสงค์ต่อบริการในพื้นที่หนึ่งไปเพิ่มอุปสงค์บริการในอีกพื้นที่หนึ่งแล้ว ยังต้องพิจารณาผลกระทบจากการเปลี่ยนวิถีชีวิตและการดำรงชีพซึ่งจะแตกต่างกันไประหว่างพื้นที่เดิมกับพื้นที่ใหม่จึงทำให้อุปสงค์ในการบริการนั้นเปลี่ยนแปลงแบบแผนไปด้วย เช่น การย้ายถิ่นจากชนบทเข้าสู่เมืองนั้นไม่เพียงแต่มีการเปลี่ยนแปลงอุปสงค์ต่อบริการจากชนบทเข้ามาในเมืองเท่านั้น แต่สภาพดำรงชีพในเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปค่อนข้างมากจากที่เป็นอยู่ในชนบท จะเป็นผลให้อุปสงค์ในการบริการนั้นเปลี่ยนแปลงแบบแผนไปด้วย

3. การขยายตัวของเมืองและความเป็นเมือง ในบางกรณีการย้ายถิ่นของประชากรทำให้เกิดความเป็นเมืองขึ้นโดยการตั้งถิ่นฐานใหม่ของผู้ย้ายถิ่น และความเป็นเมืองที่เกิดขึ้นนี้จะนำไปโดยหาทิศทางได้ยาก ซึ่งหมายถึงความยากลำบากในการวางแผนพัฒนาและวางผังเมืองเพื่อสร้างสาธารณูปโภคให้เพียงพอเหมาะสม ในหลายกรณีจะพบว่า การย้ายถิ่นมีบทบาทให้เมืองที่มีอยู่ขยายตัวอย่างรวดเร็วทั้งในแง่ของจำนวนและความหนาแน่นของประชากรโดยเฉพาะประเทศที่ยังไม่พัฒนาจะมีเมืองเอกเพียงเมืองเดียว ซึ่งดึงดูดผู้ย้ายถิ่นเข้าเป็นจำนวนมาก จึงต้องรับภาระและปัญหาสืบเนื่องต่าง ๆ จากการขยายตัวของเมืองอย่างรวดเร็ว

2.งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องจิระ บุรีคำ (2537) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตรกรรมเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม ในเขตจังหวัดลำพูน โดยกำหนดแบบจำลองการเคลื่อนย้ายแรงงาน 2 แบบ คือการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตรกรรมเข้าสู่ภาคเศรษฐกิจไม่เป็นทางการ ซึ่งพบว่ารายได้ปัจจุบันในภาคเศรษฐกิจไม่เป็นทางการที่สูงขึ้นจะดึงดูดให้แรงงานเคลื่อนย้ายออกจากภาคเกษตรกรรมเข้าสู่ภาคเศรษฐกิจไม่เป็นทางการมากขึ้นขณะเดียวกันรายได้ปัจจุบันของแรงงานในภาคเกษตรกรรมและรายได้ปัจจุบันของสมาชิกคนอื่น ๆ ในครัวเรือนที่ลดลงจะผลักดันให้แรงงานเคลื่อนย้ายออกจากภาคเกษตรกรรม ส่วนขนาดการถือครองพื้นที่เพื่อการเกษตรกรรมที่เพิ่มขึ้นจะขัดขวางการเคลื่อนย้ายแรงงานเข้าสู่ภาคเศรษฐกิจไม่เป็นทางการและแรงงานเพศชายจะมีความโน้มเอียงในการเคลื่อนย้ายเข้าสู่ภาคเศรษฐกิจไม่เป็นทางการสูงกว่าแรงงานเพศหญิง ทั้งยังพบว่าเมื่อรายได้ปัจจุบันในภาคเกษตรกรรมเพิ่มขึ้น แรงงานที่อยู่ในภาคเศรษฐกิจไม่เป็นทางการ ก็พร้อมที่จะเคลื่อนย้ายกลับเข้าสู่ภาคเกษตรกรรมทันที สำหรับการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตรกรรมเข้าสู่ภาคเศรษฐกิจไม่เป็นทางการ พบว่ารายได้ปัจจุบันในภาคเกษตรกรรมที่ต่ำลงจะผลักดันให้แรงงานเคลื่อนย้ายออกจากภาคเกษตรกรรมเข้าสู่ภาคเศรษฐกิจไม่เป็นทางการสูงขึ้น การเพิ่มขึ้นของขนาดพื้นที่ถือครองเพื่อการเกษตรกรรมและอายุของแรงงานที่สูงขึ้น จะทำให้การเคลื่อนย้ายแรงงานออกจากภาคเกษตรกรรมเข้าสู่ภาคเศรษฐกิจไม่เป็นทางการช้าลง และขนาดของครัวเรือนของแรงงานที่ใหญ่ขึ้นจะผลักดันให้แรงงานเคลื่อนย้ายออกจากภาคเกษตรกรรมมากขึ้น

ยุทธพล พิภมมงคล (2538) ทำการศึกษาการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนย้ายแรงงานของชาวชนบท โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากหมู่บ้านแม่ยามเหนือ จังหวัดลำปาง ผลการศึกษาพบว่า การเรียนรู้ของชาวชนบทมีส่วนสำคัญต่อการเคลื่อนย้ายแรงงาน ซึ่งการเรียนรู้ดังกล่าวส่งผลต่อการเคลื่อนย้ายแรงงาน 2 รูปแบบ คือรูปแบบการเคลื่อนย้ายแรงงานเป็นบางช่วงเวลาในรอบปีซึ่งเป็นการเคลื่อนย้ายในระยะทางที่ใกล้ การเคลื่อนย้ายจะมีทั้งการเดินทางแบบเข้าไปเยี่ยมกลับ และไปตลอดทั้งช่วงระยะเวลาผู้เคลื่อนย้ายส่วนใหญ่จะเป็นพ่อบ้านหรือแม่บ้าน ปัจจัยหรือการเรียนรู้ที่มีผลต่อการเคลื่อนย้ายรูปแบบนี้ได้แก่การว่างงานหลังการปิดดำเนินการเก็บเกี่ยว การมีภาระทางครอบครัว และความต้องการรายได้เสริม ส่วนรูปแบบการเคลื่อนย้ายแรงงานตลอดทั้งปีเป็นการเคลื่อนย้ายของหนุ่มสาวที่จบการศึกษา ปัจจัยที่มีผลต่อการเคลื่อนย้าย ได้แก่ ปัจจัยด้าน

การศึกษาการมีประสบการณ์และการมีภาระทางครอบครัว ความพึงพอใจต่องานที่ทำ รวมถึงทัศนคติของชุมชน

อัครวัต เจียมไชยศรี (2543) ได้ศึกษาเรื่องแรงงานคืนถิ่น กรณีศึกษาแรงงานที่เคลื่อนย้ายจากกรุงเทพมหานครและปริมณฑลกลับสู่จังหวัดนครราชสีมาการศึกษาพบว่าแรงงานคืนถิ่นส่วนใหญ่เป็นเพศชาย โดยก่อนกลับถิ่นฐานแรงงานส่วนใหญ่เคยประกอบอาชีพเป็นช่างหรือผู้ปฏิบัติงานในกระบวนการผลิต ทั้งนี้แรงงานคืนถิ่นที่มีงานทำส่วนใหญ่มีอาชีพเป็นเกษตรกรและภายหลังกลับคืนถิ่นฐานแรงงานส่วนใหญ่มีรายได้จากการทำงานลดลง และมีความเห็นว่าความเหน็ดเหนื่อยในการทำงานและปัญหามลพิษลดน้อยลงกว่าเดิม และแรงงานคืนถิ่นมีความสุขในการทำงาน การอยู่ร่วมกันในครอบครัวความสะดวกสบายในเรื่องที่พักอาศัยการเข้าร่วมในกิจกรรมทางศาสนาและกิจกรรมในชุมชน สำหรับปัจจัยที่ส่งผลต่อการเข้าร่วมกำลังแรงงานในถิ่นฐานพบว่า เพศ จำนวนที่ดินของครัวเรือน ประสบการณ์ทำงาน และอัตราค่าจ้างในภาคเกษตรกรรมส่งผลกระทบในทางบวกและปัจจัยที่ส่งผลต่อความปรารถนาที่จะย้ายถิ่นในอนาคตพบว่าแรงงานคืนถิ่นเพศชายมีโอกาสที่จะย้ายถิ่นมากกว่าแรงงานคืนถิ่นเพศหญิง และแรงงานคืนถิ่นที่ว่างงานมีโอกาที่จะย้ายถิ่นเพิ่มขึ้น ขณะที่การอาศัยอยู่ในอำเภอที่มีความเจริญมากกว่าและพอใจกับสภาพความเป็นอยู่ในถิ่นฐานเป็นปัจจัยที่ทำให้แรงงานคืนถิ่นมีความปรารถนาที่จะย้ายถิ่นน้อยลง

แรงงานกับการเปลี่ยนแปลงของภาคการเกษตรไทย (นายกรวิทย์ ต้นศรีเศรษฐกรอาวุโส ส่วนเศรษฐกิจภาคธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ)

ภาคการเกษตรของไทยแม้มีสัดส่วนมูลค่าเพียงร้อยละ 8.4 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ และมีแนวโน้มลดลง แต่มีความสำคัญกับชีวิตของแรงงานในภาคการเกษตรกว่า 16.7 ล้านคนหรือประมาณร้อยละ 25.9 ของประชากรทั้งประเทศ มีความสำคัญในมิติการเป็นฐานการผลิตอาหารและด้านพลังงานทดแทนให้กับประเทศ รวมถึงสร้างรายได้ให้กับภาคครัวเรือนของเกษตรกรกว่า 5.8 ล้านครัวเรือน แต่น่าสนใจว่าภาคการเกษตรกลับประสบปัญหาการขาดแคลนแรงงานมาโดยตลอดเช่นเดียวกับภาคธุรกิจอื่น และนับวันปัญหาขาดแคลนแรงงานภาคเกษตรมีแนวโน้มจะกระจายพื้นที่เพิ่มขึ้นหากพิจารณาสัดส่วนแรงงานในภาคการเกษตรตลอดช่วง 22 ปีที่ผ่านมา จะพบว่าแรงงานภาคเกษตรมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่องกล่าวคือ ในปี 2533 แรงงานในภาคการเกษตรมีสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 63.3 ของผู้มีงานทำรวม แต่ในปี 2555 สัดส่วนกลับลดลงเหลือเพียงร้อยละ 42.1 หรือมีจำนวนลดลงโดยเฉลี่ยประมาณปีละ 150,000 คน นอกจากนี้ ยังพบว่ากลุ่มแรงงานอายุตั้งแต่ 40 ปีขึ้นไป มีแนวโน้มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่กลุ่มแรงงานที่มีอายุตั้งแต่ 15 - 39 ปี กลับมีแนวโน้มลดลงโดยเฉพาะกลุ่มแรงงานรุ่นใหม่ที่มีอายุระหว่าง 15 - 24 ปีที่มีแนวโน้มลดลงอย่างรวดเร็ว กล่าวได้ว่า แรงงานรุ่นใหม่เข้าสู่ภาคเกษตรน้อยลง ส่งผลให้อายุเฉลี่ยของแรงงานภาคเกษตรสูงขึ้นซึ่งจะส่งผลให้ประสิทธิภาพการผลิตในอนาคตลดลงเนื่องจากปัญหาสุขภาพของแรงงานและข้อจำกัดในการที่จะเรียนรู้เทคโนโลยีใหม่ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตอย่างไรก็ตาม น่าสังเกตว่าในช่วง 2 ปีที่ผ่านมาของปี 2554-2555 สัดส่วนแรงงานในภาคการเกษตรมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเล็กน้อยจากร้อยละ 41.0 ในปี 2554 เป็นร้อยละ 42.1 ในปี 2555 ส่วนหนึ่งเป็นผลจากแรงงานที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤตน้ำท่วมปี 2554 ทำให้แรงงานส่วนหนึ่งกลับเข้าสู่ภาคการเกษตร และตัดสินใจเลือกที่จะทำงานอยู่ในภาคเกษตรต่อไป เนื่องจากเห็นว่าราคาเฉลี่ยของสินค้าเกษตรอยู่ในเกณฑ์ดี อย่างไรก็ตามการเพิ่มขึ้นของแรงงานภาคเกษตรดังกล่าวยังไม่สามารถชี้ให้เห็นแนวโน้มในระยะยาวได้ชัดเจนมากนักเนื่องจากราคาสินค้าเกษตรมีความไม่แน่นอนสูง ประกอบกับที่ผ่านมาราคาสินค้าเกษตรที่อยู่ในเกณฑ์ดีนั้นส่วนหนึ่งเป็นผลจากนโยบายภาครัฐที่เข้ามาแทรกแซงราคา

สาเหตุสำคัญที่แรงงานในภาคเกษตรขาดแคลน พอจะสรุปได้ 3 ประการ กล่าวคือประการแรก เกิดจากทัศนคติของแรงงานรุ่นใหม่ ที่เห็นว่า อาชีพเกษตรกรรมเป็นงานที่หนัก ราคาไม่แน่นอน ผลผลิตต้องพึ่งพาธรรมชาติซึ่งมีความไม่แน่นอนของสภาพอากาศสูง ด้วยปัจจัยดังกล่าวส่งผลให้แรงงานเคลื่อนย้ายไปสู่แรงงานนอกภาคเกษตรมากขึ้น โดยเข้าไปทำงานเป็นลูกจ้างของสถานประกอบการ ซึ่งมีเงินเดือนเป็นรายได้ประจำที่แน่นอนและต่อเนื่องตลอดทั้งปีอาชีพการเกษตรจึงเป็นเพียงทางเลือกเพื่อเป็นอาชีพเสริมหรือเพื่อความมั่นคงด้านอาหารของครัวเรือน นอกจากนี้ ผลสำรวจสถานการณ์ชาวนาไทย ปี 2555 ของมหาวิทยาลัยหอการค้าไทย ยังพบว่า เกษตรกรทำนากว่าร้อยละ 80.5 ไม่อยากให้ลูกหลานทำนาเช่นเดียวกับตน และผลสำรวจข้อมูลของคณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ในปี 2555 พบว่า จำนวนนักเรียนที่เข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาในสาขาที่เกี่ยวข้องกับด้านการเกษตรมีจำนวนลดลงประมาณร้อยละ 5-8% ต่อปี และในการเลือกอันดับในการศึกษาต่อส่วนใหญ่เลือกคณะเกษตรอยู่ในอันดับ 3 หรืออันดับ 4 ซึ่งให้เห็นว่าเด็กไทยไม่ได้สนใจที่จะเรียนด้านการเกษตร แม้ว่าจะสำเร็จการศึกษาด้านการเกษตร ส่วนใหญ่ยังคงเลือกทำงานเป็นลูกจ้างในภาคอุตสาหกรรมมากกว่าที่จะมาทำอาชีพการเกษตรโดยตรง

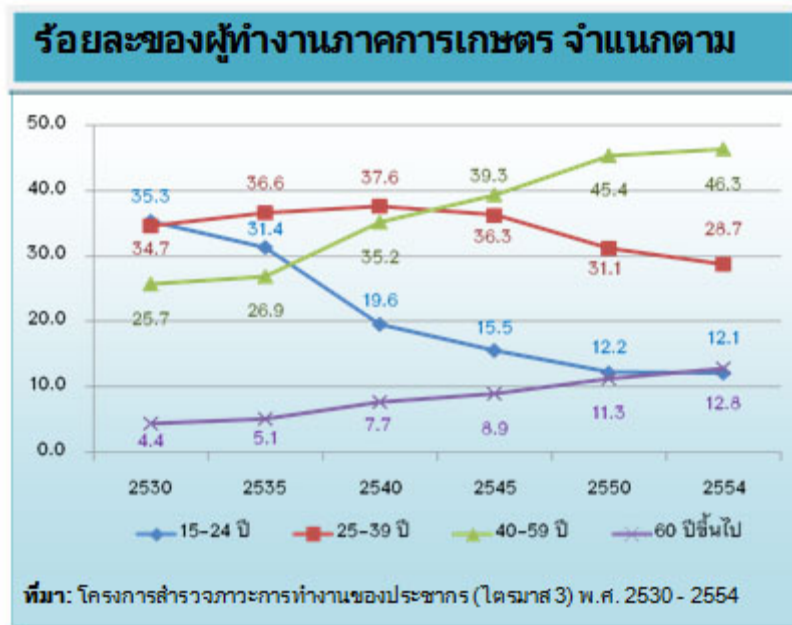
ประการที่สอง ต้นทุนการผลิตของพืชเศรษฐกิจที่สำคัญมีแนวโน้มสูงขึ้นโดยตลอด โดยเฉพาะต้นทุนการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีในการเกษตรที่คาดว่าจะมีสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 35 ของต้นทุนการผลิตรวมถึงต้นทุนค่าจ้างแรงงานที่สูงขึ้น ส่งผลให้ผลตอบแทนสุทธิอยู่ในระดับต่ำและไม่แน่นอนบางปีต้องประสบผลขาดทุนด้วยเหตุผลดังกล่าว ทำให้เกษตรกรบางส่วนนอกจากจะทำอาชีพการเกษตรแล้ว ยังต้องหารายได้เสริมโดยการประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปหรือเป็นลูกจ้างในภาคการผลิตอื่นในช่วงนอกฤดูกาลเกษตร ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลระหว่างปี 2549-2554 ของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ที่พบว่า ครัวเรือนภาคเกษตรมีรายได้นอกภาคเกษตรเฉลี่ยสูงถึงร้อยละ 40 ของรายได้รวมสะท้อนให้เห็นว่า การมีรายได้จากภาคเกษตรเพียงด้านเดียวอาจไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพประการสุดท้าย ระบบการประกันภัยพืชผลทางการเกษตร (Crop Insurance) ยังมีข้อจำกัดและไม่เป็นที่รู้จักแพร่หลาย เนื่องจากขาดการส่งเสริมและสนับสนุนอย่างจริงจัง ทำให้ที่ผ่านมาเกษตรกรมีข้อจำกัดในการที่จะลดความเสี่ยงของผลกระทบจากภัยธรรมชาติที่สร้างความเสียหายแก่ผลผลิตบั่นทอนต่อฐานะและความมั่นคงในอาชีพ ในขณะที่ปัจจุบันมีเพียงนโยบายของภาครัฐเท่านั้นที่นำระบบการประกันภัยพืชผลเกษตรเข้ามาใช้ในการช่วยเหลือ โดยการจ่ายเงินอุดหนุนค่าเบี้ยประกันภัยบางส่วนให้แก่เกษตรกร แต่ก็ยังจำกัดเฉพาะข้าวนาปีและไม่ครอบคลุมทุกพื้นที่และทุกพืชเศรษฐกิจที่สำคัญการปรับตัวของเกษตรกรที่ผ่านมา ภาคการเกษตรมีการนำแรงงานต่างด้าวเข้ามาทดแทนแรงงานไทยบางส่วน ซึ่งจากข้อมูลสำนักบริหารแรงงานต่างด้าว ปี 2555 พบว่า ไทยมีสัดส่วนแรงงานต่างด้าวสัญชาติพม่า ลาวและกัมพูชาประมาณร้อยละ 25.4 ทำงานอยู่ในภาคเกษตร/ปศุสัตว์/ประมงและกิจการต่อเนื่องเกษตร ในขณะเดียวกันภาคเกษตรยังนำเครื่องจักรกลการเกษตรเข้ามาทำงานมากขึ้น สะท้อนจากข้อมูลสถิติการจดทะเบียนรถแทรกเตอร์ของกรมการขนส่งทางบก ซึ่งพบว่า ตั้งแต่ปี 2550 เป็นต้นมา จำนวนรถแทรกเตอร์จดทะเบียนเร่งตัวสูงขึ้นแบบก้าวกระโดดนอกจากเป็นแรงกดดันจากปัญหาการขาดแคลนแรงงานแล้ว บริษัทผู้ผลิตเครื่องจักรกลการเกษตรหรือบริษัทผู้ให้สินเชื่อยังกระตุ้นยอดขายด้วยการผ่อนปรนเงื่อนไขการจ่ายเงินครั้งแรกเมื่อทำสัญญาต่ำ ระยะเวลาการจ่ายชำระที่นานมากขึ้น รวมถึงอัตราดอกเบี้ยที่จูงใจ ซึ่งเป็นทิศทางที่ดีที่จะช่วยยกระดับประสิทธิภาพการผลิตของภาคการเกษตรให้สูงขึ้นนอกจากนี้ ข้อมูลสำมะโนการเกษตรของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ปี 2556 ยังพบว่า สัดส่วนของแรงงานในภาคการเกษตรมีระดับการศึกษาสูงขึ้น ซึ่งเป็นทิศทางที่ดีเพราะจะช่วยให้สามารถเรียนรู้และนำเทคโนโลยีเข้ามาพัฒนาและปรับปรุงเพื่อยกระดับประสิทธิภาพการผลิตในระยะยาวได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

โดยที่สินค้าเกษตรมีแนวโน้มเข้ามามีบทบาทมากขึ้นทั้งในด้านพลังงานและด้านอาหาร ซึ่งเป็นผลจากการเติบโตของประเทศอุตสาหกรรมใหม่ และประชากรโลกที่เพิ่มสูงขึ้น ทำให้ความต้องการพืชพลังงานและพืชอาหารมากขึ้น ในขณะที่พื้นที่เพาะปลูกมีจำกัดและสภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงไป รวมถึงสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรมลง ส่งผลกระทบต่อปริมาณการผลิตอย่างไรก็ตาม แม้ว่าภาคการเกษตรไทยจะยังคงประสบปัญหาและข้อจำกัดหลายด้าน แต่ไทยก็ยังเป็นผู้ส่งออกสินค้าเกษตรสำคัญของโลก สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพความพร้อมของภูมิประเทศและภูมิอากาศที่เหมาะสม ซึ่งเป็นจุดแข็งในการที่จะสร้างโอกาสและพัฒนาได้อีกมากดังนั้น หากภาคเกษตรกรรมไทยปรับตัวได้เข้าเหมือนในอดีตที่ผ่านมา นอกจากจะเสียโอกาสด้านการตลาดแล้ว ปัญหาการขาดแคลนแรงงานก็ยังคงอยู่ต่อไป ซึ่งในระยะยาวหากจะพึ่งพาแรงงานต่างด้าวคงเป็นไปได้ยาก การจะแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้อย่างยั่งยืนนั้น ควรให้ความสำคัญการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตเพื่อลดต้นทุนการผลิตและเพิ่มผลตอบแทนจากการผลิต ซึ่งภาครัฐต้องให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการระบบน้ำเพื่อการเกษตรอย่างเป็นระบบ ร่วมมือกับภาคเอกชนและสถาบันการศึกษาเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและสร้างมูลค่าเพิ่มในสินค้าเกษตรผ่านการวิจัยและพัฒนาพันธุ์พืชและเทคโนโลยีการเกษตรที่เหมาะสมควบคู่กับการกำหนดพื้นที่สำหรับการทำเกษตร (Zoning) ส่งเสริมระบบประกันภัยพืชผลเพื่อให้เกษตรกรสามารถลดความเสี่ยงของผลผลิตจากภัยธรรมชาติส่งเสริมการเข้าถึงแหล่งทุน และสนับสนุนกลุ่มแรงงานรุ่นใหม่ที่มีคุณภาพให้เข้ามาสนใจประกอบอาชีพการเกษตร เนื่องจากเป็นกลุ่มที่สามารถเรียนรู้และปรับตัวได้เร็วกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ รวมถึงการผลักดันยุทธศาสตร์พัฒนาการเกษตร ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 ทั้งนี้ เพื่อให้ภาคเกษตรเป็นฐานการผลิตที่มั่นคงและเติบโตอย่างมีประสิทธิภาพ นำไปสู่การยกระดับสินค้าเกษตรรวมถึงคุณภาพชีวิตและความมั่นคงในอาชีพของเกษตรกรไทยได้อย่างยั่งยืนต่อไป

3.สถานการณ์ของแรงงานภาคการเกษตรไทย

ประเทศไทยจะเป็นประเทศเกษตรกรรม แรงงานส่วนใหญ่ของประเทศเกือบครึ่งหนึ่งทำงานในภาคการเกษตร (ร้อยละ 41.1 ในปี 2554) แต่อย่างไรก็ตามการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศยังคงต้องพึ่งพาการผลิตนอกภาคการเกษตรอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จากแผนพัฒนาต่างๆ ที่ผ่านมา ส่งผลให้ประชากรมีโอกาสได้รับการศึกษามากยิ่งขึ้น ในขณะเดียวกันทัศนคติเกี่ยวกับการทำงานก็หันเหจากภาคการเกษตรเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมการผลิตมากและการบริการเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่มองว่าการทำงานภาคการเกษตรเป็นงานที่เหนื่อยยาก ต้องพึ่งพาธรรมชาติ รายได้ไม่แน่นอน และไม่มีสวัสดิการที่มั่นคง จึงทำให้วัยแรงงานในปัจจุบันไม่สนใจงานภาคการเกษตร

จากการสำรวจภาวะการทำงานของประชากรของสำนักงานสถิติแห่งชาติ แสดงให้เห็นว่า รูปแบบการทำงานของคนไทยเปลี่ยนไปอย่างเห็นได้ชัด จากที่ส่วนใหญ่ทำงานในภาคการเกษตรมาเป็นการทำงานนอกภาคการเกษตร นับตั้งแต่ประเทศไทยเผชิญกับวิกฤตเศรษฐกิจเมื่อปี 2540 ซึ่งในขณะนี้ พบว่า แรงงานที่ทำงานในภาคการเกษตรและนอกภาคการเกษตรไม่แตกต่างกัน (16.5 ล้านคน) ต่อมาในปี 2541 ผลจากวิกฤตเศรษฐกิจทำให้มีแรงงานนอกภาคการเกษตรจำนวนมากต้องออกจากงานและหวนกลับไปทำงานในภาคการเกษตรจนทำให้มีจำนวนมากกว่าผู้ทำงานนอกภาคการเกษตรอีกครั้ง แต่ภายหลังจากภาวะเศรษฐกิจเริ่มฟื้นตัว แรงงานกลับเข้ามาทำงานนอกภาคการเกษตรมากขึ้น และนับตั้งแต่ปี 2542 เป็นต้นมา จนถึงปัจจุบันพบว่า แรงงานนอกภาคการเกษตร จะมีจำนวนและสัดส่วนมากกว่าในภาคการเกษตร โดยมีความแตกต่างมากขึ้นตามลำดับอย่างเห็นได้ชัด

การเปลี่ยนแปลงของผู้ที่ทำงานในภาคการเกษตรของคนรุ่นใหม่ ในช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมา เมื่อจำแนกตามอายุจะพบว่า ประชากรกลุ่มอายุ 15-24 ปี มีแนวโน้มที่จะทำงานภาคการเกษตรลดน้อยลงเกือบ 3 ตัว เท่าตัว ในช่วง 20 ปี คือ จากร้อยละ 35.3 ในปี 2530 เหลือเพียงร้อยละ 12.1 ใน 2554 ส่วนในกลุ่มอายุ 25-39 ปี พบว่า มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเล็กน้อยในปี 2530-2540 และปรับตัวลดลงอย่างต่อเนื่องจนถึงปี 2554 เหลือผู้ทำงานในภาคการเกษตรร้อยละ 28.7 ขณะที่ในกลุ่มอายุ 40-59 ปี มีสัดส่วนคนทำงานในภาคการเกษตร เพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัดจากร้อยละ 25.7 เป็นร้อยละ 46.3 ในปี 2530 และปี 2554 ตามลำดับสำหรับผู้สูงอายุ 60 ปี ขึ้นไป พบว่า มีสัดส่วนเพิ่มขึ้นเกือบ 3 เท่าตัว คือจากร้อยละ 4.4 ในปี 2530 เป็นร้อยละ 12.8 ในปี 2554 จากข้อมูลดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่า ปัจจุบันแรงงานไทยหันไปประกอบอาชีพด้านการผลิตและการบริการเป็นจำนวนมาก ทำให้การทำงานด้านการเกษตรลดลงอย่างชัดเจน โดยเฉพาะในกลุ่มวัยรุ่น อายุ 15-24 ปี หากสถานการณ์ยังเป็นเช่นนี้ต่อไป คาดว่าในอนาคตประเทศไทย ซึ่งเป็นประเทศเกษตรกรรม และหากจะคงความเป็น ครีโอล อาจจะต้องหันไปพึ่งพาแรงงานข้ามชาติมากขึ้น เพื่อทดแทนแรงงานไทยในภาคการเกษตรที่ขาดหายไป ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเตรียมการวางแผนกำลังคนด้านนี้ให้เหมาะสมและมีประสิทธิภาพเพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนแรงงานและป้องกันปัญหาอื่นๆ ที่จะตามมา ไม่ว่าจะเป็นปัญหาแรงงานข้ามชาติที่ผิดกฎหมาย อาชญากรรม โรคระบาดที่จะมาพร้อมแรงงานเหล่านี้ เพื่อให้ไทยคงครองสมญา “อู่ข้าวอู่น้ำ” ได้ต่อไป

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

โครงการ “กระบวนการเรียนรู้ของแรงงานคืนถิ่นเพื่อการปรับตัวเข้าสู่วิถีเกษตรกรรม เครือข่ายเกษตรกรอินทรีย์จังหวัดยโสธร” มีวิธีการดำเนินงาน โดยมีขอบเขตการวิจัยและกระบวนการ ดังนี้

3.1 ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตกลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายหลัก

- 1.แรงงานคืนถิ่นที่อยู่ในครอบครัวชาวนาอินทรีย์ 50 คน
 - เลิงนกทา 10 คน
 - ป่าดัว 10 คน
 - กุดชุม 20 คน
 - มหาชนะชัย 10 คน

2. แรงงานคืนถิ่นที่อยู่ในครอบครัวชาวนาทั่วไป 15 คน

กลุ่มเป้าหมายรอง

1. สมาชิกในครอบครัวของกลุ่มเป้าหมายทั้ง 2 กลุ่ม
2. กลุ่มที่เดินทางไปมาๆ ในช่วงฤดูทำนา และรับจ้างในเมืองหรือต่างจังหวัด

ขอบเขตพื้นที่

1. บ้านหนองสมบูรณ์ บ้านกุดเชียงหมี อ.เลิงนกทา
2. บ้านป่าดัว บ้านเชียงเพ็ง บ้านดงสว่าง อ.ป่าดัว
3. บ้านหนองแคน บ้านกำแมด บ้านสันติสุข อ.กุดชุม
4. บ้านโนนทราย อ.มหาชนะชัย

ขอบเขตเนื้อหา

1. ศึกษาข้อมูลทั่วไป สถานการณ์ รวมถึงสาเหตุแห่งการไปทำงานต่างถิ่นและการกลับมาของแรงงานคืนถิ่น
 - สถานการณ์และข้อมูลทั่วไปของแรงงานคืนถิ่น
 - สาเหตุปัจจัยของการไปทำงานต่างถิ่น
 - สาเหตุของการกลับคืนถิ่น
 - ความเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ต่อการดำเนินชีวิตระหว่างก่อนและหลังของผู้ย้ายถิ่นกลับ
 - การถือครองที่ดิน และพื้นฐานทางการเกษตร
2. เพื่อศึกษาแนวคิดและมุมมองของแรงงานคืนถิ่นที่มีต่ออาชีพเกษตรกรรม

2.1 แนวคิดและความคิดเห็นต่อการทำการเกษตร โดยแยกกลุ่มเป้าหมายในการศึกษา

- แรงงานคืนถิ่นที่กลับมาทำเกษตรมากกว่า 5 ปีขึ้นไป
- แรงงานคืนถิ่นที่กลับมาทำการเกษตรน้อยกว่า 5 ปีลงมา
- แรงงานคืนถิ่นที่ยังไม่มีแผนจะทำหลังจากกลับมา

2.2 บทบาทของคนในครอบครัวที่ส่งผลต่อการปรับตัวของแรงงานคืนถิ่น

2.3 แผนหรือความคาดหวังในการดำเนินชีวิตภายใต้บริบทของชุมชน

2.3 ความคาดหวังของครอบครัวต่อลูกหลาน(แรงงานคืนถิ่น) ต่อการสืบทอดอาชีพ

เกษตรกรรม

3. เพื่อศึกษาแนวทาง และสร้างกระบวนการเรียนรู้ของแรงงานคืนถิ่นเพื่อการปรับตัวสู่วิถีเกษตรกรรม

3.2 กระบวนการวิจัย

3.2.1 เวทีแลกเปลี่ยนและสร้างเครื่องมือเก็บข้อมูล

มีเป้าหมายเพื่อร่วมกันแลกเปลี่ยนตามวัตถุประสงค์ที่ 1 และวัตถุประสงค์ที่ 2 วันที่ 22 เมษายน 56 มีผู้เข้าร่วม 5 คน สถานที่ ณ โรงพยาบาลอำนาจเจริญ ได้มีการวางแผนการทำงานร่วมกัน ในการพูดคุยครั้งนี้ จึงประกอบไปด้วยพี่เลี้ยง หัวหน้าโครงการ และสมาชิกที่มีความสะดวกในการร่วมกิจกรรม เพื่อความรวดเร็ว จึงได้ทำการแลกเปลี่ยนและสร้างเครื่องมือเก็บข้อมูลที่มีทั้งแบบเนื้อหาและแบบสอบถาม ทำให้ได้แบบสอบถามตามวัตถุประสงค์ ที่ 1 และวัตถุประสงค์ที่ 2 ในเวทีที่วิจัยได้มีการแลกเปลี่ยนประเด็นคำถาม เพื่อให้เกิดความครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ โดยส่วนหนึ่งได้ใช้ข้อมูลตามประสบการณ์การเป็นแรงงานของตน ในการตั้งเป็นคำถามเพื่อถาม-ตอบ จากนั้นได้วางแผนในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลโดยแบ่งเป็น 4 พื้นที่ คือ อำเภอ เลิงนกทา , ป่าดัว , กุดชุม , มหาชนะชัย จ.ยโสธร และได้นัดหมายติดตามความก้าวหน้าพบปะอย่างไม่เป็นทางการ และการติดต่อผ่านอีเมล โทรศัพท์จากการร่วมกิจกรรมในครั้งนี้ทำให้ได้เห็นการแลกเปลี่ยนประเด็นที่ต้องการเก็บข้อมูลร่วมกัน การสร้างเครื่องมือเก็บข้อมูลที่มาจากความเข้าใจร่วมกันของพี่เลี้ยง และทีมวิจัย ซึ่งคาดว่าจะได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ตรงตามวัตถุประสงค์

3.2.2 การเก็บข้อมูล

เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนตรงตามวัตถุประสงค์ ในเดือน พฤษภาคม –กรกฎาคม 56 ผู้ร่วมกระบวนการคือ ทีมวิจัยหลัก 6 คน แรงงานคืนถิ่นที่อยู่ในครอบครัวชาวนาอินทรีย์ 50 คน และทีมอาสาเก็บข้อมูลร่วม 4 คนได้แบ่งหน้าที่ลงพื้นที่เก็บข้อมูลในพื้นที่ 4 อำเภอ โดยมีทั้งการเก็บข้อมูลด้วยทีมวิจัยเอง และมีการเก็บข้อมูลร่วมกับแรงงานคืนถิ่นในพื้นที่ เพราะจะทราบกลุ่มเป้าหมายแรงงานในชุมชนที่อยู่ในกระบวนการเกษตรอินทรีย์มากกว่า หลังจากทำความเข้าใจในเป้าหมายและแบบฟอร์มของการเก็บข้อมูลอีก รอบก็ได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลตามกลุ่มเป้าหมาย ด้วยวิธีการสัมภาษณ์ตามแบบฟอร์มการสนทนาถามตอบ การสังเกตรูปแบบการดำเนินชีวิตของผู้ให้ข้อมูล นอกจากจะได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ ก็ยังได้ข้อมูลที่น่าสนใจตามบริบทของชุมชนและลักษณะเฉพาะของแรงงานแต่ละคน แต่การเก็บข้อมูลก็อาจใช้เวลาบ้าง เพราะภูมิหลังและวิถีการดำเนินชีวิตของแต่ละคนนั้นต่างกัน บางคนอาจมีการจำสับสนช่วงเวลาที่ดินมีการเปลี่ยนแปลง

ส่วนนี้ก็ต้องใช้เวลาผู้ให้ข้อมูลในการเรียบเรียงเหตุการณ์แต่ละช่วง แต่บรรยากาศการเก็บข้อมูลก็เป็นไปด้วยดี แรงงานแต่ละพื้นที่มีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลเป็นอย่างดี

3.2.3 การตรวจสอบและรวบรวมข้อมูล

เป็นการนำข้อมูลดิบจากแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถามที่ได้จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูล มารวบรวม เรียบเรียง และตรวจทานความถูกต้อง ซึ่งในกระบวนการเก็บข้อมูลในแต่ละวัตถุประสงค์ที่มิวิจัยก็ได้มีการ แลกเปลี่ยนกันเป็นระยะผ่านอีเมล โทรศัพท์ ทำให้ได้เห็นความก้าวหน้าตลอดจนปัญหาและอุปสรรคของแต่ละ พื้นที่อยู่บ้างแล้ว หลังจากสื่อสารว่ามีการเก็บข้อมูลครบทุกพื้นที่ ในเดือนสิงหาคม 56 จึงได้นัดหมายกันนำ ข้อมูลที่ได้มาประมวลผล ซึ่งได้ใช้สถานที่วัดป่าสวนธรรมร่วมใจ อ.ป่าต้ว จ.ยโสธร ในการทำกิจกรรมได้มีการ แบ่งหน้าที่ในการประมวลผลข้อมูลเชิงปริมาณ การนำข้อมูลเชิงคุณภาพมาจัดระเบียบและเช็คความเรียบร้อย ส่วนหนึ่งได้วางแผนกันถึงการจัดทำข้อมูลเพื่อนำเสนอในเวทีการสังเคราะห์ร่วมกับกลุ่มเป้าหมาย การรวบรวม ข้อมูลต้องใช้เวลามากอยู่บ้างเพราะจะต้องแปลงข้อมูลจากการสนทนาที่อาจเียนเยื้อให้อ่านแล้วเกิดความกระชับ เข้าใจง่าย ดังนั้นการพบปะกันในวันเดียวคงไม่แล้วเสร็จจึงได้แบ่งบทบาทหน้าที่ในการจัดทำข้อมูล โดยจะมีการสื่อสารกันเพื่อเช็คข้อมูลเป็นระยะ

3.2.4 เวทีสังเคราะห์ข้อมูล

เป็นการนำข้อมูลที่ได้จากการประมวลผลจากการเก็บข้อมูลตามวัตถุประสงค์มาร่วมสังเคราะห์ให้เกิด ความเชื่อมโยง และเห็นรูปแบบในการออกแบบการทดลองปฏิบัติการร่วมกัน โดยกิจกรรมการสังเคราะห์ ข้อมูลจัดขึ้นในปลายเดือนสิงหาคม 56 ณ วัดป่าสวนธรรมร่วมใจ ซึ่งเป็นจุดศูนย์กลางที่จะทำให้แต่ละพื้นที่มี ความสะดวกในการมาร่วมกิจกรรม มีจำนวนผู้เข้าร่วมทั้งสิ้น 60 คน กระบวนการคือการนำข้อมูลมาจำแนก เป็นหมวดหมู่ แล้วนำเสนอตามประเด็นคือสถานการณ์ สาเหตุแห่งการไปทำงานต่างถิ่นและการกลับมาของ แรงงานคืนถิ่น แนวคิดและทัศนคติของแรงงานคืนถิ่นที่มีต่ออาชีพเกษตรกรรมเมื่อนำเสนอจบลงก็ได้เปิด โอกาสให้กลุ่มแรงงานที่มาร่วมเวทีได้มีโอกาสอภิปรายอีกรอบ เมื่อได้เกิดการแลกเปลี่ยนที่หลากหลายทำให้ได้ เห็นแนวคิดที่น่าสนใจหลายอย่างจนได้ขมวดข้อมูลออกเป็นแนวทางที่จะสร้างกระบวนการเรียนรู้ของแรงงาน คืนถิ่นเพื่อการปรับตัวสู่วิถีเกษตรกรรมหลายกิจกรรม แต่อย่างไรก็ตามในเวทีก็อาจจะมีบางคนที่เป็นตัวแทน ของแรงงานมาร่วมกิจกรรมทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนที่น้อย แต่ส่วนใหญ่แรงงานคืนถิ่นที่กลับมาอยู่บ้านเกิดจะ มีความสนใจในการแสวงหารูปแบบที่เหมาะสมกับตัวเอง ซึ่งคาดว่ารูปแบบที่ต่างได้ระดมกันมาน่าจะตอบ โจทย์แรงงานเหล่านี้ไม่มากนัก

3.2.5 เวทีการเขียนรายงาน

หลังจากกระบวนการวิจัยในระยะที่ 1 เสร็จสิ้น ทีมวิจัยก็ได้ร่วมกันเขียนรายงานความก้าวหน้า โดยมี พี่เลี้ยงทีมวิจัยให้คำแนะนำในการจัดระเบียบข้อมูลตามองค์ประกอบของรายงาน ซึ่งได้ดำเนินการเขียน รายงานในเดือนสิงหาคม 56 กระบวนการเขียนรายงานมีความล่าช้าอยู่บ้างเพราะผู้เขียนรายงานต้องเรียนรู้ การจัดระเบียบข้อมูลในแต่ละบท เพราะหลักๆ ไม่คุ้นกับการเขียนงานเชิงวิชาการเท่ามากนัก แต่ทั้งนี้ก็ได้มีความ พยายามกันเต็มที่ บทเรียนที่ได้จากการเขียนรายงานก็เป็นการสร้างประสบการณ์ใหม่ ทำให้ได้เรียนรู้ทักษะ การเขียนงานวิจัยเชิงคุณภาพ แต่ทั้งนี้รูปแบบรายงานก็ค่อนข้างออกมาช้าเพราะจากการแบ่งบทบาทกันเรียบ

เรียงข้อมูลแต่ละคนก็มีภาระหน้าที่ต่างกัน ด้วยความเป็นแรงงานส่วนใหญ่การจัดทำข้อมูลจึงเป็นว่างหรือหลังจากการเลิกงาน

3.เครื่องมือที่นำมาใช้ในการเก็บข้อมูล

1. แบบสอบถาม เพื่อเก็บข้อมูลทั่วไปของกลุ่มเป้าหมาย
2. การพูดคุย สัมภาษณ์ ถอดบทเรียนการทำงานในกลุ่มแรงงานคืนถิ่น
3. การแลกเปลี่ยนเป็นกลุ่มย่อย กลุ่มใหญ่เพื่อร่วมรับรู้ปัญหาและหาทางออกร่วมกัน

บทที่ 4 ผลการวิจัย

ผลจากการศึกษาวิจัย ซึ่งได้มีการรวบรวมข้อมูลตามวัตถุประสงค์ โดยมีวัตถุประสงค์หลัก ดังนี้

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์ สาเหตุแห่งการไปทำงานต่างถิ่นและการกลับมาของแรงงานคืนถิ่น
2. เพื่อศึกษาแนวคิดและทัศนคติของแรงงานคืนถิ่นที่มีต่ออาชีพเกษตรกรรม
3. เพื่อศึกษาแนวทาง และสร้างกระบวนการเรียนรู้ของแรงงานคืนถิ่นเพื่อการปรับตัวสู่วิถีเกษตรกรรม

ผลจากการศึกษาตามวัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาสถานการณ์ สาเหตุแห่งการไปทำงานต่างถิ่นและการกลับมาของแรงงานคืนถิ่น

จากการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามกับกลุ่มเป้าหมายคือแรงงานคืนถิ่นของเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ จังหวัดยโสธร จำนวน 20 คน พบว่าแรงงานคืนถิ่นส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงจำนวน 14 คน เพศชายจำนวน 6 คน มีอายุระหว่าง 28-60 ปี อยู่ในสถานภาพสมรสคิดเป็นร้อยละ 75 รองลงมาคือหย่าร้างและโสดคิดเป็นร้อยละ 25 ระดับการศึกษาคิดเป็นประถมศึกษาร้อยละ 50 มัธยมศึกษาคิดเป็นร้อยละ 35 ปวช.และปริญญาตรีคิดเป็นร้อยละ 15 ปัจจุบันแรงงานคืนถิ่นให้เหตุผลในการกลับภูมิลำเนา คือ ในร้อยละ 60 ต้องกลับมาดูแลครอบครัวคนชราและเด็ก ในร้อยละ 20 มีเหตุผลเพราะการดำรงชีวิตที่แตกต่างชอบในความเป็นชนบทมากกว่า ส่วนในร้อยละ 15 พบว่ากลับมาเพราะมีปัญหาด้านสุขภาพ และคิดเป็นร้อยละ 5 พบว่าเกิดจากความเบื่อหน่ายในระบบการทำงาน จึงอยากกลับมาทำงานอิสระเป็นนายตัวเองที่บ้านเกิดลักษณะการอยู่อาศัยพบว่าแรงงานได้กลับมาอยู่อาศัยกับสามี/ภรรยา คิดเป็นร้อยละ 60 รองลงมาคืออาศัยอยู่กับบิดามารดา ร้อยละ 40 โดยแรงงานทั้งหมดนั้นต่างก็พื้นฐานการทำเกษตรกรรมในครอบครัวในระบบอินทรีย์คิดเป็นร้อยละ 100 จากการสอบถามถึงประสบการณ์ในการไปทำงานต่างถิ่นพบว่ากลุ่มที่มีอายุการทำงานมากที่สุดคือในระยะเวลา 5 -10 ปี คิดเป็นร้อยละ 55 รองลงมาคือ 1-5 ปี คิดเป็นร้อยละ 25 และทำงานมากกว่า 10 ปี คิดเป็นร้อยละ 20 ในช่วงที่เป็นแรงงานตำแหน่งงานที่ทำมากที่สุดคือเป็นลูกจ้างทั้งรายวันและรายเดือน คิดเป็นร้อยละ 50 รองลงมาคือประกอบอาชีพค้าขายส่วนตัว เป็นแม่บ้าน และหัวหน้างานโดยขณะทำงานมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนในจำนวน 5,000 -8,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 50 ต่ำกว่า 5,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 25 และมีรายได้ 8,000-10,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 15 และ 10,000-15,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 10 เมื่อสำรวจด้านค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นต่อเดือนในช่วงที่ไปเป็นแรงงาน พบว่าเกิดรายจ่ายเฉลี่ย 5,000-8,000 บาท/ต่อเดือน คิดเป็นร้อยละ 55 เกิดรายจ่ายเฉลี่ยต่ำกว่า 5,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 35 และผู้ที่มีค่าใช้จ่ายต่อเดือนมากกว่า 15,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 10 ประเภทการใช้จ่ายในแต่ละเดือนพบว่าร้อยละ 60 เป็นค่าใช้จ่ายส่วนตัว รองลงมาคือส่งเสียทางบ้าน คิดเป็นร้อยละ 30 ส่วนอื่นๆ คือ ลงทุนในทรัพย์สิน เช่น ซื้อที่ดิน สร้างบ้าน รถยนต์ คิดเป็นร้อยละ 10 เมื่อสอบถามถึงภาระหนี้สินก่อนที่จะไปเป็นแรงงาน พบว่าไม่มีหนี้สินคิดเป็นร้อยละ 50 ส่วนกลุ่มที่มีหนี้สินจำนวนสูงกว่า 30,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 25 และมีหนี้สินจำนวน 25,000-30,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 20 และร้อยละ 5 ที่มีหนี้สินต่ำกว่า 5,000 บาท ด้านทรัพย์สินพบว่าก่อนที่จะไปทำงานต่างถิ่น ร้อยละ 55 มีทรัพย์สิน เช่น รถจักรยานยนต์ รถยนต์ บ้าน ที่ดิน และพบว่าร้อยละ 45 ไม่มีทรัพย์สิน โดยปัจจุบันแรงงานเหล่านี้ได้คืนถิ่นกลับมาอยู่บ้าน โดยคิดเฉลี่ยเป็นร้อยละ 50 กลับมาอยู่บ้านได้มากกว่า 10 ปีแล้ว แล้วรองลงมาคือ 3-10 ปี คิดเป็นร้อยละ 30 และกลับมาอยู่ในช่วง 1-3 ปี คิดเป็นร้อยละ 20 เมื่อ

กลับมาอยู่บ้านก็ได้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก คิดเป็นร้อยละ 85 ค่าขายคิดเป็นร้อยละ 45 และรับจ้างทั่วไปคิดเป็นร้อยละ 20 ซึ่งรายได้ต่อเดือนเฉลี่ยแล้วอยู่ระหว่าง 5,000 -8,000 บาท/เดือน คิดเป็นร้อยละ 55 และกลุ่มที่มีรายได้ระหว่าง 8,000-30,000 บาท/เดือน คิดเป็นร้อยละ 35 และมีกลุ่มที่มีรายได้ต่ำกว่า 5,000 บาทต่อเดือนคิดเป็นร้อยละ 10 ด้านค่าใช้จ่ายพบว่าหลังจากคืนถิ่นเกิดรายจ่ายเฉลี่ยต่อเดือนคิดเป็นจำนวน 5,000 -8,000 บาท ในร้อยละ 45 ค่าใช้จ่ายจำนวนต่ำกว่า 5,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 25 และกลุ่มที่มีค่าใช้จ่ายมากกว่า 8,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 30 และก็พบว่าเกิดภาระหนี้สินหลังจากกลับมาประกอบอาชีพที่บ้านเกิด สูงกว่า 30,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 75 รองลงมาคือ 5,000-20,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 10 และไม่เป็นหนี้สินเลยคิดเป็นร้อยละ 15 แต่ก็พบว่าหลังจากที่กลับมาอยู่บ้านเกิดกลุ่มแรงงานได้มีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นคิดเป็นร้อยละ 75 ในประเภท บ้าน รถ ที่ดิน เงินทอง และอื่นๆ ส่วนผู้ที่ยังไม่มีทรัพย์สินคิดเป็นร้อยละ 25 จากการสอบถามถึงการหวนกลับไปเป็นแรงงานพบว่า ร้อยละ 85 ไม่กลับและไม่ไปทำงานที่ใดอีก ส่วนร้อยละ 15 ยังมีความไม่แน่นอนของการดำเนินชีวิต

ผลจากการศึกษาตามวัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาแนวคิดและทัศนคติของแรงงานคืนถิ่นที่มีต่ออาชีพเกษตรกรรม

1.1.นางสุพรรณิ ศรีมันตะ อายุ 47 ปี ที่อยู่ 93 ม.2 ต.นาโเส อ.กุดชุม จ.ยโสธร ได้ให้ข้อมูลว่าก่อนที่จะไปเป็นแรงงานต่างถิ่นก็ไม่ได้มีปัญหาอะไรเพียงแค่เป็นช่วงวัยรุ่นที่อยากมีรายได้เพิ่มให้กับตนเอง อยากรู้อยากเห็นชีวิตในเมืองว่าจะเป็นอย่างไรมาก่อน และที่สำคัญคือไปตามเพื่อนในหมู่บ้านจึงได้ตัดสินใจไปทำงานที่ กทม.ในระหว่างการทำงานก็ได้เป็นพนักงานในบริษัท CEI จำกัด เกี่ยวกับเครื่องใช้ไฟฟ้าและกระเป๋ารถเมล์ที่สายปากน้ำ-ศรีเอี่ยม การทำงานไม่มีปัญหา แต่ก็มีปัญหาเรื่องสามที่ต้องอย่าร้างกันสาเหตุที่ได้กลับบ้านเพราะพ่อให้กลับมาดูแลท่าน คุณแม่และลูก ทำให้ต้องกลับมาบ้านในปี พ.ศ. 2550เมื่อกลับมาได้มีการวางแผนการหาเงินที่จะมาใช้จ่ายในครอบครัวซึ่งตัวเองก็พอมีเงินเก็บอยู่บ้าง จึงได้นำไปซื้อรถไถนา รถเกี่ยวข้าวเพื่อหารายได้ และก็หารับจ้างทั่วไป นอกจากนี้ก็ได้ทำเกษตรอินทรีย์ด้วยเพราะพ่อได้เป็นสมาชิกเกษตรอินทรีย์อยู่แล้วจึงได้ปฏิบัติตามอาชีพส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับเกษตรกรรม คือ ทำนา ทำสวน เลี้ยงสัตว์ (หมู,วัว,ควาย,ไก่) อาชีพเสริม ค่าขาย ด้วย เหตุผลที่เลือกอาชีพนี้ เพราะเป็นอาชีพที่บรรพบุรุษได้ทำมาเป็นอาชีพ ยืนยันในด้านอาหารให้ลูกหลานผลิตแล้วเหลือกินก็ขายคิดว่าเป็นทางออกที่ดีเพราะเกษตรอินทรีย์ส่งผลเรื่องสุขภาพ ความมั่นคงด้านอาหาร รายได้ และได้ไปศึกษาอบรม กับศูนย์ต้นแบบได้แลกเปลี่ยนความรู้ การพึ่งตนเองอยู่บ่อยครั้ง ส่วนตัวแล้วแค่ทำเกษตรกรรมก็มั่นคงได้ ตอนนี้มีทุกอย่างเหมือนคนอื่น บ้าน รถ ที่ดิน ทุนหมุนเวียนและส่งลูกเรียนมหาวิทยาลัยได้มีความคิดว่าหากคนเราขยันแล้วจะทำอะไรก็ประสบความสำเร็จแต่ก็ต้องรู้จักการจัดการเวลาเพราะอย่างที่คุณบอกว่าตนเองทำหลายอย่างมาก ตอนนี้อย่างที่ทำงานที่บ้านก็มีความสุขดีครอบครัวอบอุ่น

1.2 นายพันธ์ ลัดดาตา อายุ 51ที่อยู่ 28 หมู่ 11ต.นาโเส อ.กุดชุม จ.ยโสธรได้ให้สัมภาษณ์ว่าก่อนที่จะไปทำงานต่างถิ่นก็ไม่มีปัญหาอะไร แต่ไปเพราะเพื่อนชวนระหว่างเป็นแรงงานได้ไปทำงานที่สมุทรปราการ เป็นโรงงานกลึงเหล็ก

หล่อเหล็กทำอยู่ประมาณ 6-7 ปีแต่ก็ต้องกลับบ้านเมื่อพบว่าสุขภาพเริ่มไม่ค่อยดี หลังจากพักที่บ้านได้ระยะหนึ่งก็ได้ไปทำงานที่ประเทศอิรักเป็นงานจับกังประมาณ 1-2ปีแต่ก็เกิดปัญหาการคัดคนออก จึงได้กลับมาอยู่บ้านปี พ.ศ.2540 พอในช่วงนั้นพ่อแม่ก็อายุมากตัวเองสุขภาพก็เริ่มแยไม่มีคนทำนาจึงได้ตัดสินใจอยู่ยาวเมื่อกลับมาทำเกษตรกรรม ทำนา ทำสวนเลี้ยงสัตว์ และได้เริ่มหันมาทำเกษตรอินทรีย์ ประมาณ ปี พ.ศ. 2540 จุดเปลี่ยนก็คือปกติในครอบครัวก็ไม่ได้ใช้สารเคมีมากมายและพอมีนักส่งเสริมเกษตรอินทรีย์จากชมรมรักษัธรรมชาติเข้ามาชักชวนให้ทำให้สมัครเป็นสมาชิกจึงได้ตัดสินใจเมื่อทำแล้วเรื่องสุขภาพก็ดีขึ้น เกิดรายได้ เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ตลอดจนการพึ่งตนเอง ผลจากการทำเกษตรอินทรีย์ก็ทำให้เกิดรายได้มีบ้าน มีรถยนต์ มีปัญหาเพิ่มสิ่งที่ยากเพิ่มเติมก็คงจะเป็นเรื่องของการปรับเปลี่ยนจากแปลงเล็กให้ใหญ่ขึ้นเพราะจะได้จัดการง่าย ส่วนตัวคิดว่าเกษตรอินทรีย์คือทางออกของการดำเนินชีวิตแล้ว เพราะสร้างความมั่นคงได้ มีอาหารมีข้าวปลอดภัย

1.3 นางศรีจันทร์ นาคเสน ที่อยู่ 43ม.11 ต.นาโเส

อ.กุดชุม จ.ยโสธร กล่าวว่าสาเหตุที่ต้องไปทำงานต่างถิ่น เพราะมีปัญหาเรื่องการเงินไม่พอใช้ เมื่ออยากมีรายได้เพิ่มให้มากก็เลยตัดสินใจไปตามญาติพี่น้องระหว่างไปทำงานได้เป็นพนักงานขายขนมโดนัท ที่ห้างโรบินสัน กทม.ต่อมาก็ได้เปลี่ยนงานเป็นสาวโรงงานเย็บผ้า ต่อมาก็เป็นเสมียนสุดท้ายก็ได้ทำขนมขายแต่ก็ล้มเหลวเพราะส่วนสำคัญคือมีปัญหาด้วยสุขภาพ พบว่าเป็นโรคหอบหืด แพ้อากาศในปี พ.ศ.2552 จึงกลับมาอยู่บ้านมาทำเกษตรกรรม คือทำนาเป็นหลัก ค่าขายเป็นอาชีพรอง ในขณะนั้นก็ได้เริ่มเรียนรู้เกษตรอินทรีย์เพราะคนในหมู่บ้านก็ร่วมเป็นสมาชิกเกษตรอินทรีย์หลายคนเห็นเพื่อนบ้านทำก็ว่าดีก็อยากทำเองเป็นคนแพ้อากาศจึงได้หันมาทำในระบบอินทรีย์ หลังจากทำเกษตรอินทรีย์ก็ถูกบ่มเพาะหลายอย่าง สอนให้ขยัน ประหยัด พึ่งตนเอง และการเกื้อกูลกัน ตนเองก็เก็บหอมรอมริบจากรายได้ที่เกิดจากภาคเกษตรพอมิที่ดินที่พ่อแม่แบ่งให้เป็นทุน4 ไร่ และได้บ้านใหม่ปลูกบ้านเป็นของตัวเอง แต่สิ่งที่ยากปรับปรุงก็คือการปรับแปลงนาเพราะพื้นที่สูงทำให้น้ำไม่ขังและอยากเพิ่มอินทรีย์วัตถุในดินให้ดีกว่านี้สำหรับตนเองแล้วคิดว่าอาชีพเกษตรกรรมได้สร้างความมั่นคงให้กับชีวิตมาก เพราะไม่ได้ซื้อข้าวกินอย่างน้อยก็ได้ซื้อกับเท่านั้นสิ่งที่ได้จากการทำเกษตรอินทรีย์ก็คือด้านสุขภาพดีขึ้นมาก มีรายได้เพิ่มขึ้นมาก ครอบครัวได้อยู่ด้วยกันพร้อมใกล้ชิดญาติพี่น้อง ชุมชนเป็นมิตรที่ดีมีความรู้ก็แบ่งปันกัน

1.4 นางอัมพร ยศบุญ อายุ 44 ปี ที่อยู่ 16 ม.2 ต.นาโเส

อ.กุดชุม จ.ยโสธร บอกเล่าว่าก่อนที่ตนจะไปเป็นแรงงานต่างถิ่นตอนนั้นมีปัญหาเรื่องการเงินไม่พอใช้ แต่ต้องส่งลูกเรียนรายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย จึงได้ตัดสินใจไปทำงานระหว่างนั้นได้ทำอาชีพทำงานก่อสร้างกับสามี แต่ก็มีปัญหาไม่เข้าใจกันเนื่องจากสามีดื่มเหล้าจึงแยกทางกัน เมื่อทำงานเก็บเงินคนเดียวมันก็ได้ไม่มาก ทำงานแต่เงินไม่พอใช้ ก็เลยตัดสินใจกลับมาบ้านในปีพ.ศ.2552ช่วงแรกที่กลับมาลำบากเหมือนกันเพราะเคยทำงานในเมืองมาหลายปี แต่เพราะที่บ้านทำเกษตรกรรมอยู่แล้วก็เลยวางแผนปลูกพืชผักสวนครัว เลี้ยงหมู ปลูกเห็ดนางฟ้า เห็ดขอน

ขาว แล้วนำไปขายตามตลาดเพื่อเพิ่มรายได้ แต่หลัก ๆ ก็คือการทำนาช่วงแรกก็ยังไม่ทำเกษตรอินทรีย์แต่พอเห็นเพื่อนบ้านเขาทำก็เลยทำตาม ไม่ว่าจะเป็นการใช้ปุ๋ยคอกก็เอาจากเล้าสัตว์ที่เลี้ยง ก็ทำให้พืชงามดีก็ทำให้มีรายได้พออยู่พอกิน เกิดความสบายใจไม่ต้องเร่งรีบเก็บเงินกับการทำงานเป็นลูกจ้าง มีเวลาพักผ่อนเป็นของตัวเอง และที่สำคัญคือปลอดภัยต่อสุขภาพ ลดรายจ่ายภายในการผลิต เป็นอาชีพที่ยั่งยืน จากการทำงานอยู่ตลอดก็ทำให้มีเงินเหลือใช้ในแต่ละวัน มีเงินใช้หนี้ มีรถจักรยานยนต์ มีรถยนต์ และมีเงินทุนหมุนเวียน

1.5 นางสาวฟ้าคำเวียง พิลาน้อย อายุ 29 ปี ที่อยู่ 153

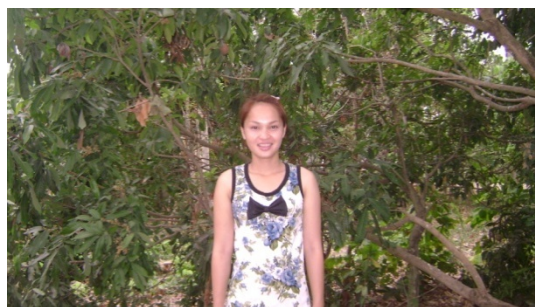
ม.11 ต.นาโเส อ.กุดชุม จ.ยโสธรได้ให้สัมภาษณ์ว่าตนเองต้องไปเรียนหนังสือในระดับปริญญาตรีในกรุงเทพฯ ตอนเรียนก็อยากมีรายได้เสริมจึงได้ทำงานระหว่างเรียนโดยการเป็นนักจัดรายการวิทยุในการทำงานก็ไม่มีปัญหาอะไรแต่รู้สึกว่าการดำเนินชีวิตในเมืองไม่ใช่รูปแบบที่ตนเองชอบ เพราะวุ่นวาย รวดเร็ว และอากาศเป็นพิษ บวกกับที่บ้านก็ทำ

เกษตรกรรมและเริ่มเข้าสู่กระบวนการเกษตรอินทรีย์ เมื่อจบการศึกษาปี 2553จึงกลับมาอยู่บ้านส่วนหนึ่งก็ต้องการมาอยู่ดูแลพ่อกับแม่ และช่วยทำงานเกษตรกรรม เริ่มแรกก็ได้มีการวางแผนไว้เหมือนกันว่าอยากขายสินค้าทางเกษตรกรรมที่ผลิตขึ้นเอง ทำนา ทำสวน จัดรายการวิทยุเหมือนเดิม เมื่อได้สัมผัสการบ่มเพาะจากครอบครัวเรื่องเกษตรอินทรีย์มันก็เกิดจุดเปลี่ยนมาเรื่อยๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องสุขภาพ เพราะการทำเกษตรอินทรีย์ดีต่อสุขภาพและได้อยู่กับอากาศที่บริสุทธิ์ และเห็นต้นแบบจากพ่อกับแม่ พี่ชายตุ๋น (แกนนำกล้า พิลาน้อย ปราชญ์ชาวบ้านด้านการปรับปรุงพันธุ์ข้าวพื้นเมือง) จึงเป็นแรงบันดาลใจให้กลับมาทำการเกษตรที่บ้าน ในปัจจุบันก็ยังทำการเกษตร เป็นนักจัดรายการวิทยุชุมชนได้ ได้ส่งข้อมูลข่าวสารในการทำเกษตรอินทรีย์ในวิทยุเพื่อเพียงให้กระจายสู่ชุมชนมากขึ้นและส่งเสริมวัฒนธรรมชุมชนไว้ ไม่ให้หายไปจากสังคมจากการทำเกษตรอินทรีย์ก็เกิดรายได้ทำให้ปัจจุบันมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้น มีที่ดิน มีเงินมีทอง มีรถจักรยาน และรถมอเตอร์ไซด์ และคิดว่าอาชีพเกษตรอินทรีย์นี้เหมาะสมแล้ว แต่ต้องการปรับปรุงเทคนิคการผลิตให้ทันสมัยมากขึ้นเพราะจะสามารถลดค่าต้นทุนการผลิตที่น้อยให้ได้ประสิทธิภาพ ส่วนตัวแล้วคิดว่าการทำเกษตรกรรมในระบบอินทรีย์นี้สร้างความมั่นคงมาก เพราะคนเราทุกคนต้องกินข้าว อย่างน้อยเราก็ไม่ได้ซื้ออาหารบริโภคทุกวันบทย่อยที่ได้จากการประกอบอาชีพนั้นมีคุณค่ามากตนได้ทุกอย่าง ทั้งความอบอุ่น รายได้ สุขภาพ ความรู้ และอีกสิ่งหนึ่งที่ทำให้รู้มากกว่านั้นก็คือ ความเป็นอิสระจากการเป็นทาสของนายทุน เพราะเราไม่ได้เป็นลูกจ้างใคร และความรับผิดชอบที่เพิ่มขึ้นในหน้าที่ของตนเอง

1.6 นางสาวงามตา กำลั้งดี อายุ 29 ปี ที่อยู่ 1 ม.11 ต.

นาโเส อ.กุดชุม จ.ยโสธร หลังจากจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ก็ไม่ได้เรียนต่อ ตัดสินใจแต่งงานและมีลูกทั้งที่อายุน้อย เมื่อต้องรับผิดชอบครอบครัวตนเองก็ทำให้พบว่าเงินไม่พอใช้ จึงต้องการหารายได้มาเลี้ยงดูลูกและใช้จ่ายในครัวเรือนจึงได้ตัดสินใจไปทำงานส่วนลูกก็ฝากพ่อแม่เลี้ยง จำได้ว่าช่วงนั้นเป็นพนักงานใน บริษัท MK ตำแหน่งเป็นพนักงานต้อนรับ พอได้ทำงานถึงอายุ 19 ปี ก็ต้องกลับบ้านเพราะว่าพ่อกับแม่ให้กลับมาดูแลคุณตาและลูก

เพราะพ่อกับแม่ต้องทำงานหารายได้เสริมเพราะค่าใช้จ่ายเยอะ จึงต้องออกไปค้าขายนอกบ้านไม่มีเวลาดูแลเด็กและคนชรา เมื่อได้กลับมาบ้านก็ไม่ได้ปรับตัวอะไรมาเพราะภูมิหลังก็ทำเกษตรกรรมอยู่แล้ว ได้ทำงานด้านเกษตรช่วยพ่อแม่ คือ การทำนา ปลูกพืชผัก เลี้ยงสัตว์ รับจ้างทั่วไป เมื่อได้ทำเกษตรกรรมพักใหญ่ ๆ ก็เริ่มมีคนในชุมชนพูดเรื่องเกษตรอินทรีย์ บางคนเป็นสมาชิกที่ขอรับรอง บางคนทำเกษตรอินทรีย์แบบพึ่งตนเอง จึงได้เริ่มมีความสนใจไปรวมอบรมฟังบรรยายต่าง ๆ จึงเริ่มมีความเข้าใจและได้ตัดสินใจหันมาทำเกษตรอินทรีย์มาตลอด แต่ปัจจุบันก็ยังไม่ได้ประสบความสำเร็จมากทรัพย์สินก็ยังมีไม่มากเพราะยังต้องอาศัยพ่อแม่อยู่ แต่ก็คิดว่าความเป็นอยู่ตอนนี้ก็ไม่เดือดร้อนอะไรมาเพราะได้อยู่บ้านเกิด อบอุ่นอยู่กับพร้อมหน้าพร้อมตา มีสุขภาพที่ดี ได้เรียนรู้วิถีชีวิตชุมชนมากขึ้นตามอายุ

1.7 นางวารุณี มาตขาว อายุ 48 ปี ที่อยู่ 156 ม.2 ต.

นาโส อ.กุดชุม จ.ยโสธร หลังจากเรียนจบก็ได้ตัดสินใจไปทำงานเพื่อความเจริญก้าวหน้าของตนเองปี พ.ศ. 2534 ทำงานที่บริษัท พานาโซนิค คอนข้างโซคติที่ได้บริษัทที่มั่นคงเพื่อนร่วมงานที่ดีหัวหน้างานดี เป็นบริษัทที่เปิดให้ใช้ศักยภาพอย่างเต็มที่ แต่หลังจากบริษัทถูกน้ำท่วม ปี พ.ศ. 2555ก็ต้องได้ออกเพราะบริษัทเกิดผลกระทบมาก ได้ตัดสินใจมาเริ่มต้นใหม่ที่บ้านได้มีการวางแผนทำ

เกษตรกรรม คือทำนาเป็นหลัก ตั้งใจที่ปลูกพืชผักสวนครัว เพื่อหารายได้รายวัน เลี้ยงหมูเพื่อหารายได้รายเดือน เลี้ยงปลา ไข่ กบ เพื่อเป็นแหล่งอาหารโดยทำในระบบอินทรีย์ แรงบันดาลใจทำเกษตรอินทรีย์เพราะเป็นการผลิตอาหารที่ปลอดภัยสู่ผู้บริโภค และเห็นต้นแบบเรื่องของการอบรมและการส่งเสริมให้ความรู้จากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมชมรมรักษัธรรมชาติ (นาโส)แต่ก็เป็นช่วงที่ปรับตัวอยู่ทำให้ยังไม่มีเงินเก็บมากที่คืนที่ทำกินก็ได้จากมรดกและมีบ้านเป็นของตัวเอง สิ่งที่ยากทำให้ดีขึ้นก็คือช่วงนี้อยู่ในการเพาะปลูก อยากปรับปรุงในการเลี้ยงสัตว์และประมง อยากสร้างแหล่งผลิตอาหารให้กับชุมชน ส่วนตัวแล้วคิดว่าอาชีพเกษตรกรรมสร้างความมั่นคงให้กับชีวิตได้เพราะเรามีที่ดินเป็นของตนเอง สามารถกำหนดทิศทางการวางแผนของตนเอง และสร้างอาชีพให้กับลูกหลานได้ สิ่งที่ได้จากการคืนถิ่นฐานก็คือเรื่องของการประกอบอาชีพกลุ่มให้ความรู้ ให้ความอบอุ่น เรียนรู้และแลกเปลี่ยนกัน

18.นางเตือนใจ ชิงจันทร์ อายุ 43 ปี ที่อยู่ 48 ม.2 ต.

นาโส อ.กุดชุม จ.ยโสธร ตนเองจบการศึกษาประถมศึกษาปีที่ 6ก่อนที่จะไปเป็นแรงงานต่างถิ่นก็มีอาชีพที่ทำอยู่แล้ว แต่เพราะอยากมีรายได้มากกว่าอยู่ที่บ้าน จึงไปพร้อมกับสามี ในปี พ.ศ. 2538ระหว่างที่เป็นแรงงานต่างถิ่นประกอบอาชีพทำไอศกรีมขายการเงินดีมากแต่พอช่วงหลังพ่อได้ล้มป่วยจนต้องกลับมาดูแลท่าน

ในปีพ.ศ. 2547ช่วงแรกที่กลับมาที่บ้านก็มาประกอบอาชีพทำนาเป็นหลักเนื่องจากที่หมู่บ้านมีโครงการส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ จึงสนใจและได้ทำตามสวนหนึ่งคือราคาข้าวดีกว่าท้องตลาดปัจจุบันจึงทำนาอินทรีย์ เป็นหลักอาชีพเสริมคือขายไอศกรีมก็ทำให้มีรายได้เพิ่มมากขึ้น จากการเก็บออมจึงทำให้มีเงิน รถยนต์ รถจักรยานยนต์ บ้านและที่ดิน ส่วนตัวแล้วเกษตรอินทรีย์คิดว่าการทำเกษตรอินทรีย์เหมาะสมดี ปรับปรุงใน

เรื่องดินทำให้ข้าวมีผลผลิตที่ดีขึ้น ผลผลิตเพิ่มรายได้เพิ่ม แต่สิ่งที่ต้องการคืออยากให้ข้าวราคาสูง ประกันราคาสูงเหมือนบางรัฐบาลเคยทำ คิดว่าอาชีพเกษตรกรก็สร้างความมั่นคงอยู่ แต่ต้องหารายได้เสริม เนื่องจากการทำนาทำได้แค่ปีละครั้งเท่านั้นสิ่งที่ได้รับจากการทำเกษตรอินทรีย์นอกจากเกิดรายได้แล้วยังทำให้สุขภาพร่างกายแข็งแรงได้แลกเปลี่ยนความรู้ของตนเองสู่ชุมชนและเกิดความอบอุ่นในครอบครัว

19.นางวิรุณา ทองน้อย อายุ 46 ปี ที่อยู่ 65 ม.2 ต.นาโเส อ.กุดชุม จ.ยโสธร เหตุผลที่ได้ไปทำงานต่างถิ่นเพราะเพื่อนชวนและตนเองก็อยากไปเห็น กทม.และความเจริญในเมืองกรุง ในปีพ.ศ. 2530 ได้ทำงานเป็นแม่บ้าน แต่เพราะการใช้ชีวิตในเมืองมันไม่ใช่สิ่งที่เราต้องการทั้งหมด บวกทั้งมีความรู้สึกคิดถึงบ้าน อยากกลับมาอยู่กับพ่อแม่ คิดว่ามีความอบอุ่นสบายกายสบายใจกว่า จึงได้กลับมา

อยู่บ้านช่วงแรกก็ไม่ได้ปรับตัวอะไรกลับมาทำนาทำได้เพราะเคยทำมาตั้งแต่เด็กแล้ว จนปีพ.ศ. 2543ได้สมัครเป็นสมาชิกเกษตรอินทรีย์กับกลุ่มนาโเส ที่ได้ตัดสินใจเพราะช่วงนั้นราคาข้าวตกต่ำ แต่ราคาข้าวอินทรีย์ดี ส่วนครอบครัวกับการสารเคมีก็ไม่ใช้อยู่แล้วจึงสมัครใจทำ อีกทั้งเห็นต้นแบบที่มีอยู่แล้วจึงคิดว่าน่าจะเป็นสิ่งที่ดี ปัจจุบันชีวิตก็พออยู่พอกินมีรถไถนา มอเตอร์ไซด์ และมีโรงสีข้าวก็พอที่จะสร้างความมั่นคงให้กับชีวิต เพราะมีข้าวกินข้าวขายโดยที่เราไม่ต้องซื้อ ลดต้นทุน ลดค่าใช้จ่าย และเพิ่มรายได้ดังนั้นก็คิดว่าหากจะมีสิ่งที่อยากแก้ไขก็คืออยากให้ราคาข้าวอินทรีย์สูงขึ้นเกษตรอินทรีย์ถึงจะอยู่ได้ แต่เข้าใจว่าทำได้ยากเพราะเศรษฐกิจก็ไม่ค่อยดี แต่ถึงอย่างไรก็ยังคงมีแนวคิดในการทำเกษตรอินทรีย์ต่อไป เพราะได้มาทางนี้แล้วก็ไม่ได้เอือมระอา ไม่คิดจะกลับไปทำงานที่ไหนอีกเพราะอยู่ที่บ้านเกิดครอบครัวอบอุ่น มีพ่อบุญพอกิน มีเงินใช้ สุขภาพร่างกายแข็งแรง

20.นายเกรียงไกร บุญถาวร อายุ 55 ปี ที่อยู่ 49 ม.2 ต.นาโเส อ.กุดชุม จ.ยโสธร เหตุผลที่ตนเองได้ไปทำงานต่างถิ่นเพราะมีปัญหาเรื่องการเงินไม่พอใช้ และต้องส่งลูกเรียนต่อปริญญาตรีระหว่างไปทำงานก็ทำเกี่ยวกับงานตกแต่งฉากเวทีที่กรุงเทพฯ ช่วงนั้นก็ไม่ได้มีปัญหาอะไรการเงินดี สุขภาพร่างกายก็แข็งแรงดี แต่สาเหตุที่กลับมาอยู่บ้าน เพราะอายุที่มากขึ้น คิดถึงบ้าน และลูกก็เรียน

จบปริญญาตรีพอดี จึงได้กลับบ้านในปี พ.ศ.2550 กลับมาช่วงแรกก็ไม่ได้ปรับตัวอะไรมาก ก็ทำอาชีพเกษตรกร คือ ทำนา ทำสวน คือทำในระบบอินทรีย์เพราะภรรยาได้ทำตั้งแต่ปี พ.ศ.2543 แล้วเมื่อได้เรียนรู้ทำความเข้าใจถึงวิธีการทำเกษตรในระบบอินทรีย์ก็ทำตามตลอด ส่วนหนึ่งคือการเห็นต้นแบบเกษตรอินทรีย์ในชุมชน และตนคิดว่าการทำเกษตรอินทรีย์ก็เป็นเรื่องดีเพราะทำให้สุขภาพดี ปลอดภัย หลังจากที่ได้กลับมาทำงานที่บ้านก็พออยู่ได้ปัจจุบันทรัพย์สินมีพอใช้ สิ่งที่เพิ่มขึ้นก็คือมีทรัพย์สินทางปัญญาคิดว่าเกษตรอินทรีย์สามารถสร้างความมั่นคงในชีวิตได้ ในความคิดการพึ่งพาตนเอง

21. นายบัญชา ศรีมันตะ อายุ 47 ปี ที่อยู่ 98 ม.2 ต.นาโเส อ.กุดชุม จ.ยโสธร ก่อนที่จะไปทำงานต่างถิ่นตนเองก็ใช้ชีวิตปกติเพราะเป็นวัยรุ่นไปเที่ยวเตร่ตามเพื่อน และก็เพราะเพื่อนชวนไปทำงานที่ กทม.ส่วนตัวทั้งอยากไปทำงานทั้งอยากไปเที่ยว จำได้ว่าตอนนั้นได้ทำงานร้านขายของชำ ขายรองเท้า โรงงานยาง แต่ค่าแรงน้อยทำให้มีปัญหาเรื่องการเงินไม่พอใช้ งานก็หนัก ทั้งเบื่องานเดิม และคิดอยากมีครอบครัว จึงกลับมาอยู่ที่บ้านเมื่อปีพ.ศ. 2541 เมื่อกลับมาแล้ว ก็มาแต่งงาน และทำอาชีพเกษตรกรรม คือ การทำนา เลี้ยงสัตว์ ปลูกพืชผักสวนครัว รับจ้างเพื่อหารายได้ และจุดเปลี่ยนคือ เรื่องสุขภาพ ความปลอดภัย ลดรายจ่ายภายในครัวเรือนเนื่องจากเห็นต้นแบบของคนภายในหมู่บ้าน จึงหันมาทำเกษตรอินทรีย์เป็นหลัก ส่วนอาชีพรองคือการรับจ้างในโรงสีข้าวชมรมรักษัธรรมชาติ เหตุผลที่เลือกทำนาโดยระบบอินทรีย์คือ ความปลอดภัยจากสารเคมีเพื่อสุขภาพ มีอยู่มีกิน ลดรายจ่าย อาชีพรับจ้างคืออาชีพเสริม เพื่อเพิ่มรายได้ในครอบครัวเมื่อหลังฤดูเก็บเกี่ยว ทำให้เกิดรายได้และทรัพย์สิน เช่น รถจักรยานยนต์ รถไถนาเดินตาม เงิน และองค์ความรู้ ตนเองคิดว่าการทำอาชีพเกษตรกรรมสร้างความยั่งยืนให้ตนเองและครอบครัวเป็นการพึ่งตนเองเป็นอย่างมากบทเรียนสำคัญหลังจากคืนถิ่นมาประกอบอาชีพความอบอุ่นในครอบครัว รายได้ดี สุขภาพดี สิ่งแวดล้อม มีความรู้และเทคนิคในด้านต่างๆมากขึ้นกว่าเดิม

22. นางทองพรรณ ทองน้อย อายุ 60 ปี ที่อยู่ 40 ม.2 ต.นาโเส อ.กุดชุม จ.ยโสธร สาเหตุที่ตนไปทำงานต่างถิ่นก็เพราะมีปัญหาเรื่องการเงินไม่มีเงินส่งลูกเรียนเงินไม่พอใช้ จำเป็นต้องไปหารายได้เพิ่มจึงได้ไปประกอบอาชีพค้าขายส่วนตัวทำให้พอมีเงินมีรายได้ แต่เมื่อลูกเรียนจบแล้วก็ เป็นห่วงกลัวพ่อแม่จะเกิดอุบัติเหตุเพราะต้องเดินทางบ่อย ต้องการให้พ่อแม่กลับบ้าน จึงได้เดินทางกลับเมื่อปีพ.ศ. 2538 กลับมาก็ได้ประกอบอาชีพทำนา ทำสวน ตอนนั้นปลูกพืชหลายอย่างทั้งเอาไว้กินภายในครัวเรือน เหลือก็ก็นำไปขาย ทำให้มีรายได้และเมื่อมีมีนั้ก็ส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ของชมรมรักษัธรรมชาติมาชักชวนเข้ากลุ่มเกษตรอินทรีย์บวกกับเห็นคนในชุมชนบอกว่าดีหลายอย่างไม่ว่าจะเป็นในเรื่องรายได้ สุขภาพ ความปลอดภัย สิ่งแวดล้อม จึงเป็นจุดเปลี่ยนที่ทำให้อยากทำเกษตรอินทรีย์ ก็ได้เริ่มทำเกษตรอินทรีย์มาแต่ครั้งนั้น ทำให้พอมีเงินเก็บอยู่บ้างสามารถซื้อที่ดินเพิ่ม มีสัตว์เลี้ยงเพิ่มขอเพียงแค่อยันก็สามารถเลี้ยงครอบครัวได้เช่นกัน สิ่งที่ได้นอกจากทรัพย์สินก็คือความสุข ความสุขที่มีอิสระในตัวเอง ไม่ต้องดิ้นรนต่อสู้ในสังคมที่มาก ความวุ่นวาย แลยังมีสุขภาพร่างกายที่ดี รายได้ดี และครอบครัวก็อบอุ่นอีกด้วย

23. นางวาสนา ละครไชย อายุ 48 ปี ที่อยู่ 58 ม.2 ต.นาโเส อ.กุดชุม จ.ยโสธร ได้ให้ข้อมูลว่าสาเหตุที่ทำให้ตนต้องไปทำงานต่างถิ่นก็เพราะความยากจนอยากมีรายได้ อยากมีเงินมาสร้างบ้านและต่อเติมบ้าน จึงได้ตัดสินใจจากบ้านไปทำงานที่ กทม.ระหว่างนั้นได้ทำอาชีพก่อสร้างกับสามี ถัดมาก็ไปทำงานโรงงานไก่ที่

สระบุรี แต่ก็เริ่มมีปัญหาสุขภาพเพราะเป็นภูมิแพ้ความเย็น ด้วยความกังวลเรื่องสุขภาพ และต้องกลับมาดูแลแม่ที่ป่วย ในปีพ.ศ. 2540จึงได้กลับบ้านและยึดอาชีพหลักก็คือเกษตรกรรมทำนา และทำขนมจีนขายต่อมาก็มีนักส่งเสริมเกษตรอินทรีย์มาชักชวนเข้าเป็นสมาชิกเกษตรอินทรีย์ แนะนำและให้ความรู้เรื่องปัญหาสุขภาพ จึงคิดว่าน่าจะมีส่วนช่วยให้สุขภาพดีขึ้น จึงได้เกิดความสนใจสมัครเป็นสมาชิกเกษตรอินทรีย์ ในปี พ.ศ.2542 ได้เข้าอบรมและเห็นต้นแบบเกษตรอินทรีย์หลายท่านที่ทำแล้วประสบความสำเร็จตนจึงได้ทำเกษตรอินทรีย์มาจนถึงทุกวันนี้แต่อุปสรรคของตนต่อการทำเกษตรกรรมคือที่นาเป็นพื้นที่น้ำท่วมซึ่งเป็นสิ่งที่แก้ยากมาก แต่อาชีพทำนาก็เป็นอาชีพที่เคยทำมาตลอดจะให้ทิ้งก็ไม่ได้ ส่วนใหญ่จึงแล้วแต่ดวงว่าแต่ละปีน้ำจะมากหรือน้อย ตนเองคิดว่าคนเราจะทำอาชีพอะไรก็ตามหากมีความพยายาม ความขยันก็สามารถสร้างความมั่นคงให้กับตนเองได้และการทำงานในชนบทก็สามารถมีรายได้ไม่แพ้ในเมือง

24. นายชาญนาวิ แสงศรี อายุ 28 ปี ที่อยู่ 51 ม.8 ต.

นาโส อ.กุดชุม จ.ยโสธร หลังจากเรียนจบ ปวส.ก็คิดว่าเมื่อมีใบเบิกทางก็ต้องไปทำงานเพื่อให้มีเงินใช้สามารถจนเจือพ่อแม่ได้ ตอนนั้นมีพี่ที่รู้จักชักชวนไปทำงานด้วยเป็นงานไฟฟ้าแอร์ แต่ก็มีปัญหาคือคิดถึงบ้านเกิดและคิดถึงพ่อกับแม่ จึงได้กลับมาอยู่ที่บ้านเมื่อปี พ.ศ.2548เมื่อกลับมาอยู่ที่บ้านก็ยังโสด ต้องอยู่กับพ่อแม่ พี่สาวและ

หลาน แต่ก็มีควมรับผิดชอบหลายอย่างที่คิดว่าจะทำอย่างไรจึงจะมีเงินสร้างรายได้ ก็คิดว่าต้องสร้างฐานะให้กับครอบครัว ประกอบกับตัวเองที่มีวิชาชีพหลายด้าน จึงเป็นคนไม่เกี่ยงในเรื่องของการทำงาน ไม่ว่าจะเป็นงานในครอบครัว การทำนา ทำสวน รับจ้าง จึงไม่ใช่อุปสรรคต่อการดำเนินชีวิตปัจจุบันประกอบอาชีพเกษตรกรรม คือการทำนาเป็นหลัก ปลูกพืชผักสวนครัวและรับจ้างทั่วไป เหตุผลที่เลือกทำอาชีพการทำนาคือเป็นอาชีพที่พ่อแม่พาทำ พาสร้างอาหารให้กับชีวิต เลี้ยงชีพได้ ส่วนการรับจ้าง คือ การหารายได้เพิ่มเพื่อมาปรับปรุงหรือสร้างสิ่งที่เราอยากจะมีหลายๆอย่างปัจจุบันครอบครัวก็มีทรัพย์สิน คือรถไถนา รถยนต์ รถจักรยานยนต์และรถสี่ล้อ เกษตรกรรมก็ทำในระบบอินทรีย์ทำร่วมกับครอบครัวก็เชื่ออีกว่าจะสามารถสร้างความมั่นคงให้กับชีวิต เพราะคนเราจะต้องอยู่และพึ่งพาอาหารเป็นหลักอยู่แล้วบทเรียนสำคัญหลังจากคืนถิ่นคือ ความมีอิสระเป็นของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นด้านของสุขภาพ ความอบอุ่นของคนในครอบครัว และความรู้จากการแลกเปลี่ยนในหมู่ของคนในชุมชน

25.นางสาวดารณี แสงศรี อายุ 30 ปี ที่อยู่ 51 ม.8 ต.

นาโส อ.กุดชุม จ.ยโสธรได้เล่าว่าหลังจากจบการศึกษา ปวช.ก็ไม่รู้ว่าจะทำอะไรจึงตัดสินใจไปทำงานที่กรุงเทพฯ อยากมีเงินใช้เป็นของตนเองโดยไม่ต้องของพ่อแม่ ระหว่างไปทำงานนั้นตนก็ไม่ใช่คนเลือกงาน ได้ไปทำงานโรงงานcp แต่ก็มีปัญหาสุขภาพเพราะเป็นภูมิแพ้ จึงได้ลาออกไปทำงานห้าง แต่ก็พบว่าเงินเดือนน้อยค่าใช้จ่ายมาก เจ้านายก็เคร่งครัดไม่เป็นอิสระทำงานก็ไม่เป็นเวลาทำให้กระทบต่อสุขภาพ จึงกลับมาอยู่บ้านเมื่อปีพ.ศ. 2555

ได้กลับมาช่วยงานเกษตรกรรม และได้ทำเกษตรอินทรีย์ตามพ่อแม่ทั้งทำนา ทำสวนในระบบเกษตรอินทรีย์ ผลผลิตที่ได้ก็นำมาขายตามตลาดเขียวของกลุ่มเกษตรอินทรีย์ ก็ทำให้เกิดรายได้มีสุขภาพร่างกายที่ดี มีกิน มีใช้ และมีขายมีเงินเก็บเหลือใช้ สิ่งที่ต้องการปรับปรุงก็คือ ต้องปลูกพืชผักสวนครัวให้ได้มากกว่านี้อีก เพื่อที่จะได้นำไปขายเพราะมีตลาดรองรับอยู่แล้ว ส่วนเรื่องแรงงานก็ต้องช่วยกันภายในครอบครัวเพราะแรงงานเราค่อนข้างมีน้อย ส่วนตัวแล้วคิดว่าอาชีพทำนา ทำสวนสร้างความมั่นคงให้กับชีวิตมากพอสมควร เพราะเรามีพื้นที่ทำการเกษตรอย่างเต็มที่โดยไม่ต้องไปเช่าที่ของคนอื่นเราผลิตเองได้ และคงไม่ไปทำงานที่อื่นอีก

26. นางวิลัย ทองน้อย อายุ 46 ปี ที่อยู่ 2 ม.11 ต.นาโเส อ.กุดชุม จ.ยโสธร ได้ให้สัมภาษณ์ว่าตนจบการศึกษาชั้น ป.6 ด้วย แต่เพราะความยากจนจึงมุ่งหน้าเข้าสู่เมืองหลวงอยากไปหาประสบการณ์และหารายได้มาใช้จ่ายภายในครอบครัว ได้ไปทำงานกับบริษัทโรงเย็บกึ่ง แต่ก็พบก็มีปัญหาสุขภาพเพราะแพ้ความเย็นก็อยู่ได้ไม่นาน เมื่อรู้สึกตัวเองเริ่มลำบากจึงตัดสินใจกลับมาบ้านตอนนั้นคิดว่าไม่ได้เงินไม่เป็นไรอยู่ที่บ้านยังมีพ่อแม่รออยู่ มีบ้านอยู่มีที่ทำกินเราก็อยู่ได้ จึงกลับมาอยู่บ้านเมื่อปี พ.ศ. 2532 ตอนที่มาอยู่บ้านก็ไม่ได้ปรับตัวอะไรมาก เพราะการทำงานต่าง ๆ ก็เคยทำอยู่แล้วตั้งแต่เด็กๆ คือ ทำไร่ ทำนา ทำสวน แต่ที่แตกต่างคือพ่อแม่พาทำเกษตรในระบบอินทรีย์ ซึ่งก็เห็นด้วยเพราะตนเองมีปัญหาเรื่องสุขภาพอยู่แล้วและครอบครัวก็ได้เน้นการใช้สารเคมีอยู่แล้ว ปัจจุบันประกอบอาชีพทำนาเป็นหลัก ปลูกพืชผัก เลี้ยงสัตว์เป็นอาหาร เหลือจากการกินก็นำไปขายสร้างรายได้ให้กับครอบครัว ส่วนการรับจ้างก็เป็นบางครั้ง ส่วนตัวคิดว่าอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพที่ต้องพึ่งพาตนเองเป็นหลักต้องขยันและหมั่นหาความรู้เรื่อย ๆ ก็จะประสบความสำเร็จ สิ่งที่ได้จากการกลับมาอยู่บ้านก็คือความอบอุ่นภายในครอบครัว มีเวลาดูแลสุขภาพ และร่วมทำกิจกรรมกับคนในชุมชน

27. นางพรจิตร์ เวฬุวนารักษ์ อายุ 41 ปี ที่อยู่ 40 ม.7 ต.นาโเส อ.กุดชุม จ.ยโสธร จบการศึกษา มัธยมศึกษาปีที่ 6 ก่อนที่จะไปเป็นแรงงานต่างถิ่นชีวิตตนก็ใช้ชีวิตชนบทตามปกติ ไม่ค่อยมีปัญหาในชีวิต ส่วนหนึ่งเป็นเพราะอายุน้อยตอนนั้นยังไม่คิดอะไรมาก แต่สาเหตุหรือแรงจูงใจที่อยากไปทำงานต่างถิ่นก็คือตอนเรียนจบ ม.3 ได้เกิดความคิดอยากหารายได้ เพิ่มรายได้ให้กับตนเอง โดยไม่ต้องพึ่งพาพ่อแม่ แต่ยอมรับว่าเป็นค่านิยมตามเพื่อน และคนในหมู่บ้านสมัยนั้นนิยมไปทำงานที่ กทม. มาก และที่สำคัญพี่ชายทำงานต่างถิ่นก่อนอยู่แล้วจึงทำให้ตัดสินใจง่ายขึ้น ระหว่างไปเป็นแรงงานก็ผ่านการทำงานมาหลายอย่าง เช่น อาหารกระป๋อง งานบ้าน งานโรงงาน บริษัทคอมพิวเตอร์ บริษัทในเครือเกาหลี บริษัททัวร์ ส่วนใหญ่การทำงานจะไม่ค่อยมีปัญหา แต่จะเป็นการเบื่อความจำเจของวิถีชีวิตตนเองมากกว่าที่ต้องตื่นเช้าทำงานตกละก็กลับบ้านนอน ส่วนสำคัญคือมีปัญหาในด้านครอบครัวเพราะหย่าร้างกับสามี ทำให้ต้องกลับมาเริ่มต้นใช้ชีวิตที่บ้านใหม่ ใน พ.ศ.2543 เมื่อกลับมาทำอาชีพเกษตรกรรมคือทำนา ทำสวนช่วยพ่อแม่ ควบคู่กับการดูแลเลี้ยงดูพ่อแม่ จากนั้นได้เริ่มเป็นนักส่งเสริม ผู้ตรวจแปลงในปี พ.ศ.2547 แต่งงานใหม่ จึงมีความคิดตรงกับสามีในการหันมาทำเกษตรอินทรีย์เมื่อเป็นผู้ตรวจแปลง ก็ได้ลงพื้นที่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเกษตรกรต้นแบบได้แนวคิดว่าการเกษตรอินทรีย์เป็นทางออก ทุกกระบวนการเน้น

ให้เกษตรกรพึ่งตนเอง ปัจจุบันก็ทำนา ทำสวน เลี้ยงสัตว์(วัว ควาย เป็ด ไก่) และยังคงเป็นผู้ตรวจแปลงเกษตรอินทรีย์ของกลุ่มนาโส่ รวมถึงอสม. และตำแหน่งต่างๆในชุมชน ทรัพย์สินที่ดินมีก็เป็นที่ดินมรดกจากพ่อแม่จำนวน 27 ไร่ เป็นที่นา 10 ไร่ ไม้ยืนต้น 15 ไร่ และที่บ้าน 2 ไร่ แต่ปรับปรุงเป็นที่นาเพื่อปลูกข้าวเพิ่ม สิ่งตนเองมีคือ บ้านและรถไถนาเดินตามและคิดอยากเพิ่มความหลากหลายในแปลงเกษตรอยากจัดการตัวเองให้มีเวลามากกว่านี้ เพราะปัจจุบันทำหน้าที่ในชุมชนหลายอย่าง จึงต้องเพิ่มความขยัน ส่วนตัวคิดว่าเกษตรกรรมสร้างความมั่นคงได้ เพราะการทำเกษตรอินทรีย์ถือเป็นทางออกมีที่ดินเป็นฐานรายได้ และแหล่งอาหารอย่างยั่งยืนคิดว่าไม่ต้องเป็นข้าราชการก็มีรายได้ สร้างศักดิ์ศรีได้มีตลาดเขียวรองรับผลผลิตสุขภาพก็ดี อาหารดี ก็ถือเป็นสิ่งที่ดีมากอยู่แล้วสิ่งที่ได้จากการคิดค้นก็คือได้หลายอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นด้านสุขภาพดีขึ้นมีความรู้เกี่ยวกับการเกษตรที่หลากหลายครอบคลุมรอบรู้ มีกำลังใจในการสร้างครอบครัว แม้จะมีหนี้สินแต่ก็คาดว่าจะจัดการได้

28. **นางสมพงษ์ ศรีระอุไร** อายุ 49 ปี ที่อยู่ 26 ม.10 ต.นาโส่ อ.กุดชุม จ.ยโสธรมีการบอกเล่าตนเองเดิมทีเป็นคน จ.ศรีสะเกษ ก่อนที่จะไปเป็นแรงงานหรือประกอบอาชีพต่างถิ่นเพราะต้องออกโรงเรียนจึงไปทำงานกับป่า ชีวิตก็ดีพออยู่พอกิน แต่แรงจูงใจที่อยากไปทำงานเพราะ ตามกระแสค่านิยม ออกโรงเรียนไปหางานทำ ไม่นิยมเรียนหนังสือไปทำงานหลายอย่างมากเป็นแม่บ้าน สาวโรงงานเย็บผ้า แต่ก็เจอแรงกดดันจากนายจ้างเพราะหากทำงานได้ไม่ตามเป้าก็จะโดนว่า ช่วงแรกก็ทำงานร่วมกับญาติแต่พอป่าที่ได้ไปอยู่ด้วยเสียชีวิต ทุกคนจึงกระจัดกระจายหางานใหม่ จากที่เคยใกล้ชิดก็ได้ห่างเหิน ติดต่อบ้างไม่ได้บ้าง รายได้ในเมืองก็พออยู่ได้ เพราะวุฒิการศึกษาน้อยเงินเดือนได้ไม่มาก แต่ก็ดีที่ตอนนั้นค่าใช้จ่ายไม่สูงถ้าเป็นปัจจุบันคงอยู่ไม่ได้ ตอนที่ทำงานต่างถิ่นก็คิดถึงบ้านมันเป็นปกติเพราะไปอยู่ต่างบ้านต่างเมือง จากนั้นก็ได้แต่งงานกับพ่อบ้านคนปัจจุบันเป็นคนกุดชุมจึงได้ย้ายถิ่นฐานมาด้วยเพราะสามีต้องดูแลพ่อแม่ เรียกได้ว่าต้องปรับตัวอีกครั้งมาอยู่เริ่มแรกลำบากมากต้องทำอะไรทำนา เครื่องไม้เครื่องมือก็ไม่มี แอบร้องไห้อยากกลับบ้านเพราะที่บ้านเราก็ไม่ได้ลำบากขนาดนี้ แต่ก็ต้องอดทนเพราะได้สร้างครอบครัวด้วยกันแล้ว สู้กัดฟันดิ้นรนกันมายึดอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก เมื่อมีลูกก็ยังทำให้ต้องฮึดสู้ทำงานหนัก จนสามารถมีบ้านมีรถมีที่ดินเพิ่ม ระหว่างที่ทำเกษตรกรรมมาเรื่อยๆ ก็ได้มีการรวมเป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรอินทรีย์นาโส่ จะการรวมกลุ่มก็เริ่มปลูกผัก ปลูกข้าวปลอดสารพิษ ขาย เกาะกลุ่มก็นำสินค้าไปขายตลาดเขียวทำให้เริ่มมีรายได้มากขึ้น เรียกได้ว่าตอนนี้มีความพอเพียงทุกอย่างทำตามกระบวนการเกษตรอินทรีย์แบบจริงจัง เลี้ยงหมู เลี้ยงวัว เลี้ยงไก่ เอาปุ๋ยไปใส่แปลงนา รอบๆบ้านจะเป็นป่าโคกที่สามารถสร้างอาหารและรายได้ตลอดทั้งปี อาหารประเภทผัก เห็ดต่างๆ ไม่เคยได้ซื้อ เปิดประตูบ้านก็คือครัวห้องใหญ่เลย ตนเองมีความเชื่อว่าวิถีเกษตรกรรมที่ทำอยู่สามารถสร้างความมั่นคงได้เพราะเกษตรกรรมนี้แหละที่เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้มีเงินส่งลูกเรียนจนจบปริญญาตรี คิดว่าทุกอาชีพหากเป็นอาชีพที่สุจริตขอเพียงเราขยันประหยัดลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ก็อยู่ได้แล้ว และนอกจากนี้ด้านสังคมก็เป็นสังคมที่เกื้อกูลกัน มีเทคนิควิธีการเกษตรอินทรีย์หรือด้านอื่นๆ ที่น่าสนใจก็มีการแลกเปลี่ยน ไม่ใช่แค่ความรู้แต่พวกอาหาร เมล็ดพันธุ์ผักต่างๆ ก็มีการแลกเปลี่ยนมันทำให้ได้เห็นสังคมของการแบ่งปัน ในอนาคตหากทำเองไม่ไหวก็จะให้ลูกมาดูแลต่อแต่ก็เป็นเรื่องของอนาคตเพราะลูกก็ไม่ได้เรียนมาสายเกษตรกรรมแต่ก็คิดว่ามันจะอยู่ในตัวเองของเขาเอง เมื่อถึงเวลานั้นจะทำอย่างไรที่พ่อแม่เคยทำ สิ่งที่ยากจะปรับปรุงก็จะเป็นเรื่องขององค์ความรู้ เทคนิค เทคโนโลยีที่ใช้กับภาคเกษตรกรรมเพราะปัจจุบันมีอะไรใหม่ๆ ที่เรายังไม่ได้เรียนรู้ คิดว่าความรู้มันเต็มไม่หมดแน่นอน

29.นายทรงชัย สิ้นตะ อายุ 28 ปี ที่อยู่ 13 ม.11 ต.นาโส อ.กุดชุม จ.ยโสธรบอกเล่าว่าตนได้ไปเรียนสัถยบาลที่ราชมณฑลสุวรรณภูมิ ที่อยุธยา เมื่อเรียนจบปี 2553 ก็ได้ไปทำงานที่ฟาร์มเป็ดที่ จ.ลพบุรี ในตำแหน่งสัถยบาล เป็นเวลา 2 ปี งานค่อนข้างหนักเพราะต้องทำหลายอย่าง เป็นทั้งหมอเลี้ยง คนงาน ควบคุมคนงานให้วัคซีน และให้อาหาร ตอนนั้นจำได้ว่าได้ค่าแรงเดือนละ 7,500 บาท แต่ทำได้ไม่นานก็เกิดปัญหาเปิดเกิดโรคระบาดส่วนหนึ่งก็โดนตำหนิเพราะมีตำแหน่งเป็นสัถยบาล มันก็เกิดความเครียดจึงได้คิดว่าค่าแรงต่ำแล้วสุขภาพจิตก็แย่ จึงได้ตัดสินใจกลับบ้านช่วงนั้นก็เลยถือโอกาสบวชทดแทนคุณพ่อแม่ 1 เดือน ในปี 2556 จึงตัดสินใจอยู่บ้านยาวเพราะพ่ออยากให้มาอยู่บ้านช่วยการงานที่มีอยู่ ส่วนใหญ่เป็นอาชีพเกษตรกรรม แต่ช่วงหนึ่งได้กลับไปทำงานเกี่ยวกับการทำเลี่ยมพระกับเพื่อนที่อยุธยา ทำได้ 6 เดือน เพราะค่าตอบแทนได้น้อยอีก จึงไปขายกับข้าวกับน้ำที่ระยองอยู่ได้ประมาณ 6 เดือน ทางบ้านไม่มีคนช่วยทำงานจึงได้หวนกลับบ้านมา

อีก พ่อก็ได้รับตำแหน่งเป็นกำนันการงานจึงไม่มีคนดูแล ปกติพ่อก็ทำเกษตรอินทรีย์ตนเองก็ได้สานต่อ ส่วนตัวก็คิดว่าดี เพราะปลอดภัย แต่ก็มีปัญหาเหมือนกันเพราะเป็นการทำงานที่จุกจิกเราต้องทำเองหมดเช่นเอาปุ๋ยคอกจากเล้าสัตว์ไปใส่แปลงเกษตรค่อนข้างยุ่งยาก แต่ก็ยังอยากทำเกษตรอินทรีย์ ที่ได้วางเป้าหมายไว้คืออยากเลี้ยงหมู เลี้ยงไก่บ้าน แต่ก็ยังขาดองค์ความรู้ใหม่ๆ อยากทำเกษตรอินทรีย์ครบวงจร คิดว่าคงไม่กลับไปทำงานที่ไหนแล้วเพราะที่บ้านเรานั้นมีทุน ที่ดิน และปัจจัยต่าง ๆ อีกอย่างถนัดใช้แรงงานมากกว่าการใช้ความคิดความเป็นวิชาการ คิดว่าทำเกษตรกรรมก็อยู่รอดได้เพียงแต่ไม่วิ่งตามกระแสตามวัตถุมากจนเกินไป

30.นายปรีดี ศรีระอุไรอายุ 54 ปี ที่อยู่ 26 ม.11 ต.นาโส อ.กุดชุม จ.ยโสธร ได้ให้สัมภาษณ์ว่าก่อนที่จะไปทำงานต่างถิ่นก็ไม่ได้มีปัญหาอะไร แต่ไปตามเพื่อนและคนในชุมชนนิยมไปทำงานกันมากเวลาเห็นคนกลับมาจากเมืองหลวงแล้วดูดีจึงตามกระแสบ้างเมื่อตัดสินใจไปก็จำได้ว่าช่วงแรกทำงานที่บริษัท แพซ่า ในตำแหน่งส่งของ แล้วก็มีการเปลี่ยนงานไปเป็น ปลูก.งานก่อสร้าง เด็กเสิร์ฟ ตอนนั้นยังเป็นวัยรุ่นการเปลี่ยนงานบ่อยก็ไม่ได้คิดอะไรมากเพียงแต่หาประสบการณ์ แต่เมื่ออายุเพิ่มขึ้น

ในปี 2529 จึงได้แต่งงาน พอในช่วงนั้นแม่ล้มป่วยต้องกลับมาดูแลท่าน เมื่อกลับมาบ้านก็ทำนาทำสวนในระบบเคมี ปลูกถั่วลิสง เลี้ยงหมู จนในปี พ.ศ.2538 มีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ได้แนะนำให้เข้าร่วมกิจกรรม เมื่อมีโอกาสได้ไปอบรมก็ทำให้เกิดความรู้ ได้แนวคิด เริ่มลด ละ เลิก การใช้ปุ๋ยเคมีในปี 2541-2542 เริ่มได้ไปศึกษาดูงาน เห็นตัวอย่างแบบแผนมากมายจึงได้ตัดสินใจเข้าร่วมรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในปี 2544 เมื่อทำเกษตรอินทรีย์แบบจริงจังตนเองก็ได้มีการสังเกต เปรียบเทียบระหว่างนาเคมีและนาอินทรีย์ มีการใช้น้ำหมักชีวภาพต่าง ๆ มาลงแปลงนาทดแทนพวกสารฟอสฟอรัสที่ทำให้เกิดปัญหาสุขภาพ ด้านความรู้ก็มีการเติมเต็มจากกิจกรรมโรงเรียนชาวนา ฟังวิทยุการเกษตร แล้วนำมาปฏิบัติลองผิดลองถูกบ้าง ส่วนตัวแล้วคิดว่ายังงัยเกษตรอินทรีย์คือทางออกของเกษตรกรเพราะหากเราวิ่งตามกระแสไปหมดทุกเรื่องเราจะไปไม่รอด และก็ต้องมีการรวมกลุ่มถึงจะมีการต่อรองได้ สำหรับอาชีพเกษตรกรรมในระบบอินทรีย์ของตัวนั้นก็ยังมีความกังวลเรื่อง

การจัดการเวลา เพราะอีกด้านต้องรับใช้ชุมชนด้วยตำแหน่ง อบต. แต่ก็ดีที่นายก อบต.คนปัจจุบันมีแนวคิดการทำเกษตรอินทรีย์อยู่ แล้วการทำงานจึงเป็นเรื่องที่สบายใจ หลังจากนั้นก็จะทำเกษตรกรรมไปเรื่อยๆ เพราะอายุก็มากแล้วก็จะทำเกษตรอินทรีย์ไปจนทำงานไม่ไหว เพราะเชื่อว่าเกษตรกรรมแบบพึ่งตนเองนี้จะสร้างความมั่นคงต่อไปได้ แต่หากเราทำเกษตรกรรมแบบไม่พึ่งตนเอง เช่น ใช้ปุ๋ยแต่ไม่เลี้ยงสัตว์เช่นนั้นก็เกิดค่าใช้จ่าย หากสามารถทำเกษตรอินทรีย์แบบครบวงจรก็จะได้ผลคืนกำไรชีวิต

สามารถเป็นบ่านาถุกินใช้ไม่หมด บทเรียนสำคัญในการกลับมาทำงานที่บ้านมันก็เกิดความมั่นคงอย่างที่ว่า มาเมื่อเกิดการเรียนรู้อีกก็กลายเป็นคนมีความรู้สามารถถ่ายทอดวิถีเกษตรกรรมแก่ลูกหลานและผู้สนใจได้ สุดท้ายแล้วชีวิตของคนเราก็คงไม่ต้องการอะไรนอกจากความภูมิใจที่ได้มีส่วนช่วยให้เกิดสังคมแบบพี่น้อง เกษตรอินทรีย์สอนให้เป็นแบบนี้ เราไม่ต้องไปวิ่งหาเงินทองที่ไหน ไม่ต้องเสียสุขภาพ การได้อยู่กับธรรมชาติก็ช่วยดูแลจิตใจจากมุกะลุดันก็เย็นลงได้ แต่ก็ยังมีสิ่งที่น่าเป็นห่วงก็คือปัจจัยต่างๆ ที่ควบคุมได้ยากไม่ว่าจะเป็น นโยบายรัฐ และการทำเกษตรอินทรีย์ที่มองแต่เศรษฐกิจจนเกินไปอาจบ่มเพาะให้บางคนมีความเห็นแก่ตัวได้เช่นกัน คนที่จะทำอินทรีย์จะต้องไม่มองแค่เรื่องการปลูกข้าวต้องมองแบบครบวงจร

31. นายมนัสชัย ชนวงษ์ อายุ 45 ปี

ที่อยู่ 134 หมู่ 16 ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
เดิมทำงาน เป็นลูกจ้างอยู่กรุงเทพ หลายปี กลับมากรีดยางช่วยครอบครัวเมื่อปี 2549 สนใจการทำเกษตรผสมผสาน เคยเข้าร่วมอบรมกับเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน หลักสูตรการเห็ดอยู่เห็ดกิน การพึ่งตนเอง เศรษฐกิจพอเพียง ที่ อ. กุดชุม หลังจากกลับจากอบรมได้นำแนวคิดมาใช้ในสวนยาง ทำนาควบคู่กันไป เช่น การปลูกพืชผสมผสานและเลี้ยงสัตว์ เช่น หมู วัว เป็ด ไก่ กบ ปลา

ในพื้นที่สวนยางพาราของตนเอง สาเหตุที่กลับมาอยู่บ้าน เพราะเบื่องานที่กรุงเทพ กลับมาอยู่บ้านใหม่ๆ ไม่ถนัดการเกษตรนัก แต่เพราะอยากเรียนรู้และคิดว่า ต่อไปชีวิตต้องอยู่กับการเกษตร เพราะเป็นวิถีที่ไม่วุ่นวาย แม้รายได้จะไม่แน่นอนเหมือนทำงานที่กรุงเทพ แต่ก็มีความสุขมากกว่าการเป็นลูกจ้าง

32. นายสามารถ แสงฉวีอายุ 38 ปี ที่อยู่ 42 หมู่ 4 บ้านดอนฮี ตำบลสวาท อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร
ทำงานรับจ้างอยู่จังหวัดฉะเชิงเทราเป็น 20 กว่าปี กลับมาอยู่บ้านเมื่อปี 2552 เพราะเกิดความเบื่อหน่าย มีความอึดอัดกับการเป็นลูกจ้าง แม้จะมีรายได้เพียงพอต่อการเลี้ยงตัวเอง แต่ก็ไม่มีเงินเก็บ เพราะขณะนั้นยังไม่มีครอบครัว เงินที่หาได้จึงหมดไปกับการกิน เที่ยว ไม่ได้คิดหรือวางแผนอนาคตให้กับตัวเอง สาเหตุที่ต้องไปทำงาน เพราะพี่น้องไปทำงานอยู่ก่อนแล้ว และเป็นวัยรุ่นที่อยากเรียนรู้ ในปี 2552 จึงคิดกลับมาอยู่บ้าน เพราะมีครอบครัวแล้ว ขณะที่กลับมาอยู่บ้านตอนนั้นไม่มีทรัพย์สินอะไร มีเงินสดจำนวนหนึ่งไม่มาก ไม่มี

หนี้สิน เมื่อกลับมาอยู่บ้านก็ได้หัดกรีดยาง ที่พี่ชายปลูกและดูแลให้ เป็นที่ดินมรดก เมื่อมาเริ่มต้นกับชีวิตเกษตรแบบเต็มตัว ก็ไม่ได้เห็นว่าลำบากอะไร อาจเป็นเพราะเตรียมตัวมาก่อนแล้ว แม้ไม่ถนัด แต่ก็พออยู่ได้ ประกอบกับไม่มีลูก การดำเนินชีวิตจึงไม่ต้องดิ้นรนมากนัก ตอนนี้มีบ้าน และรถจักรยานยนต์ เป็นของตัวเอง

33. นายไสว แสงฉวี อายุ 38 ปี ที่อยู่ 47 หมู่ 8 บ้านหนองสมบูรณ์ ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร ไปทำงานที่กรุงเทพฯ เมื่อครั้งเรียนจบ ปวช.ใหม่ๆ ขณะนั้นอายุ 18 ปี ไปเพราะอยากลอง เพื่อนชวน และด้วยความเป็นวัยรุ่น มีการเปลี่ยนงานบ่อย แต่ไม่รู้ว่างานหายาก ช่วงนั้นเป็นช่างกลึง ช่างเชื่อมซ่อมบำรุง งานง่าย มีเงิน กินเที่ยว ไม่มีทรัพย์สิน จนกระทั่งอายุ 28 ปี เบื่อหน่ายความวุ่นวาย จึงกลับมาอยู่บ้าน มีคนมาพูดเรื่องเกษตรอินทรีย์ และชักชวนให้มาเป็นนักส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ จึงสนใจ และรวมกลุ่มทำเกษตรอินทรีย์ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ปัจจุบันก็ทำเกษตรอินทรีย์บนที่ดินมรดก และเป็นแกนนำในการรวมกลุ่มทำปุ๋ยหมักใช้เอง เมื่อมีครอบครัวก็เริ่มขนขวายหาทรัพย์สินเพิ่ม ทั้งที่ดิน บ้าน รถ ปัจจุบันก็มีหนี้สินจำนวนหนึ่งที่กู้มาลงทุนในที่ดิน บ้าน รายได้ก็มาจากการทำงานรับจ้างกรีดยาง ข้าว และพืชผักอื่นๆ แม้จะเหนื่อยและลำบากกับการดิ้นรนหาเงินใช้ชำระหนี้ ก็มีความสุขครอบครัวอยู่พร้อมหน้า และไม่คิดกลับไปทำงานเป็นลูกจ้างในกรุงเทพอีกเด็ดขาด

34. นางละมุน การมรีน อายุ 45 ปี ที่อยู่ 6 หมู่ 2 ต.โนนทราย อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร สาเหตุที่ไปทำงานต่างถิ่นครั้งแรก เพราะ เห็นเพื่อนๆ ในหมู่บ้านไปก็อยากไป อีกทั้งเป็นช่วงทำนาเสร็จ ไม่มีงานทำ อยากมีเงินใช้ด้วย การไปทำงานกรุงเทพคิดว่าคงหางาน เงินง่ายกว่าอยู่บ้านนอก และที่สำคัญตอนนั้นซี้เกียจเลี้ยงควาย เพราะลำบากที่ต้องเกี่ยวหญ้าให้ควายกิน จึงหาหลบไปทำงานที่กรุงเทพฯ ตอนนั้นอายุ 16 ปี ไป

ทำงานเย็บผ้ากับเพื่อนที่เขาคำอยู่ก่อนแล้ว ตนเองไปหัดเย็บ ทำได้สักพักคิดถึงบ้านก็กลับมาทำนาก่อน และกลับไปทำงานอีกตอนอายุ 18 ปี แลวสมุทรปราการ เป็นลูกจ้างรายวันๆ ละ 73 บาท โอที ชั่วโมงละ 13 บาท ตอนนั้นรายได้ก็พออยู่ได้ ค่าครองชีพยังถูกอยู่ สภาพแวดล้อมในที่ทำงานใช้ได้ แต่พอโรงงานเริ่มขยายโรงงาน สภาพแวดล้อมเริ่มเปลี่ยน ทั้งอากาศ เสียง สารเคมีต่างๆ ทำงานแทบ

ไม่มีวันหยุด เข้าบ้านอยู่ใกล้โรงงานเหล็ก เจอทั้งฝุ่น เสียงดัง พอมีครอบครัวจึงเข้าบ้านอยู่ในสวนมะพร้าวบรรยากาศเริ่มดีขึ้น แต่มลพิษที่ทำงานเริ่มเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ก่อนมีครอบครัวมีเงินส่งให้ทางบ้านใช้ แต่พอมีครอบครัว มีลูก ค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น แต่รายได้ก็ยังพอเลี้ยงตัวเอง มีเงินเก็บ ปล่อยให้คนกู้บ้าง มีบ้าน มีรถ ซื้อแบบเงินผ่อน บางครั้งเหลือเงิน 500 บาท แต่ก็หารายได้อื่นเสริมทั้งขายของ ดอกเบี้ยเงินกู้ก็พอให้มีหมุนใช้ เริ่มไม่มีเงินเก็บ เพราะเอาเงินอนาคตมาใช้ เมื่ออยู่ในสภาพแวดล้อมนั้นนานๆ ก็เริ่มมีปัญหาสุขภาพ เป็นไซนัส ใช้เวลารักษาตัวเองอยู่นาน เจ็บป่วยอดแอด โดยไม่ทราบสาเหตุ เริ่มมีปัญหากับผู้บริหารสหภาพ

แรงงาน หน้าที่การเงินต้องรับผิดชอบมากขึ้น เริ่มรู้สึกไม่ไหว เหนื่อย สุขภาพจิตแย่ลง มีปัญหาครอบครัวต้องแยกทางกับสามี ช่วงนั้นเป็นช่วงที่ลำบากที่สุด แต่ก็ผ่านมาได้เพราะมีเพื่อนเป็นกำลังใจ ปี 2552 จึงเริ่มคิดกลับมาอยู่บ้านเกิด เพราะทำงานกับบริษัทตั้งแต่เป็นบริษัทเล็ก จนบริษัทนี้เขาเติบโตเป็นมหาชนไปแล้ว แต่ตนเองยังอยู่กับที่ สุขภาพกาย ใจแย่ลง ตอนนั้นมีเพื่อนชวนไปหาผู้ใหญ่สมศักดิ์ เครือวัลย์ ที่จ.ระยอง ไปอบรมหลักสูตรเศรษฐกิจพอเพียง 4 คื่น 5 วัน ทำให้ได้รับรู้ข้อมูลใหม่ๆหลายด้าน ความคิดเริ่มเปลี่ยน อยากกลับมาอยู่บ้าน เป็นลูกจ้างก็คงไม่ก้ำก๋อไปกว่านี้ แถมวุ่นวายทั้งเรื่องงาน เรื่องส่วนตัว จึงเริ่มหาข้อมูลเกี่ยวกับการเกษตร จากหนังสือ ไปดูงานตามสถานที่ต่างๆ สะสมความรู้เกี่ยวกับการทำอยู่ทำกิน หากกลุ่มเพื่อนที่มีอุดมการณ์เดียวกัน สุดท้ายก็กลับบ้านมาทำเกษตรไร้สารพิษผสมผสาน และคิดว่าจะมาถูกทางแล้ว มีมูลนิธิธรรมะร่วมใจและญาติธรรมชาวโศกเป็นที่เพื่อน เป็นพี่เลี้ยง และมั่นใจว่า สิ่งที่ทำนี้จะนำไปสู่ความมั่นคง และปัจจุบันรู้สึกว่าการทำเกษตรแบบอินทรีย์มีศักดิ์ศรีและอยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างสง่างาม และไม่คิดจะกลับไปเป็นลูกจ้างใครอีกเลย

35. นางกล้วย ดวงคำ อายุ 43 ปี ที่อยู่ 42 ม.7 บ้านเชียงเพ็ง ต.กระเจา อ.ป่าดัว จ.ยโสธร เริ่มไปทำงานที่กรุงเทพฯครั้งแรก คือไปเลี้ยงหลาน ยังไม่มีปัญหาอะไร มีส่งเงินมาให้ทางบ้านบ้าง ช่วงนั้นพ่อเริ่มป่วย สุขภาพกายและใจของตนเองยังไม่มีปัญหาอะไร จนเมื่อปี 2541 พ่อเสียชีวิต จึงกลับมาทำเกษตรสืบต่อจากพ่อ ในปี 2545 ได้เข้าอบรมที่วัดสวนธรรมร่วมใจ และปี 2549 จึงสมัครเข้าร่วมกลุ่มข้าวคุณค่าชาวนา คุณธรรมขอรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์สากล ซึ่งก็ไม่ได้ปรับตัวอะไรมากนัก ปัจจุบัน ทำเกษตรอินทรีย์แบบผสมผสานทั้งข้าว พืชสวนครัว และยังเป็นต้นแบบในชุมชนด้านเกษตรอินทรีย์ มีโอกาสเรียนต่อในระดับปริญญาตรี ทำงานในชุมชนหลายตำแหน่ง และรวมกลุ่มทำตลาดเขียว ที่เป็นอาชีพที่สร้างรายได้เลี้ยงครอบครัวในปัจจุบัน และคิดว่า สิ่งที่เป็นอยู่ในปัจจุบันเหมาะสมกับตัวเองที่สุดแล้ว มีความสุขกับการทำเกษตรอินทรีย์ ที่สำคัญไม่คิดเป็นลูกจ้างใคร

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลกับแรงงานคืนถิ่นในพื้นที่เป้าหมายจำนวน 35 ราย และเมื่อนำมาวิเคราะห์ ทำให้เห็นสถานการณ์ของแรงงานคืนถิ่นในแง่มุมต่างๆ ซึ่งจะขอสรุปตามวัตถุประสงค์

1.เพื่อศึกษาสถานการณ์ สาเหตุแห่งการไปทำงานต่างถิ่นและการกลับมาของแรงงานคืนถิ่น

-สถานการณ์และข้อมูลทั่วไปของแรงงานคืนถิ่นพบว่า ในช่วงที่ไปเป็นแรงงานต่างถิ่น เป็นช่วงที่อยากหาประสบการณ์ ซึ่งมีทั้งเพศหญิงและชาย ส่วนใหญ่ระดับการศึกษาจะอยู่ในระดับประถมศึกษา-มัธยมศึกษาหรือเทียบเท่า และพื้นฐานของครอบครัวจะทำเกษตรอยู่ก่อนแล้ว ซึ่งการที่ไปเป็นแรงงานในต่างจังหวัดนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นลูกจ้าง ทั้งรายวัน รายเดือน มีรายได้พอเลี้ยงตัวเอง สำหรับคนที่เก็บออมได้ แต่ส่วนใหญ่เป็นวัยรุ่น เงินที่ได้จึงใช้จ่ายในชีวิตประจำวันเป็นหลัก และในช่วงนี้ยังไม่คิดเรื่องของอนาคต ไม่มีการวางแผนเก็บออม ไม่มีทรัพย์สินอะไรระหว่างไปเป็นแรงงานต่างถิ่น

- สาเหตุปัจจัยของการไปทำงานต่างถิ่นจากตัวอย่างของผู้ให้ข้อมูล พบว่า สาเหตุของการไปเป็นแรงงานต่างถิ่นจะคล้ายกัน เช่น เพื่อนชวน อยากไปหารายได้ในระหว่างที่ไม่ได้ทำนา บางคนเรียนจบแล้วก็อยากหาประสบการณ์ หรือแม้กระทั่งไม่อยากจะทำนา เห็นว่าลำบาก จึงเลือกที่จะไปทำงานในเมืองจะได้ไม่ต้อง

ตากแดด ตากฝน บางคนก็ให้เหตุผลว่า ในชุมชนไม่มีงานทำ จึงต้องไปหางานทำในต่างถิ่น เพื่อจะได้ส่งเงินมาให้ครอบครัวใช้

- สาเหตุของการกลับคืนถิ่นแรงงานคืนถิ่นเกือบทุกคน ให้เหตุผลคล้ายกันว่า สาเหตุที่กลับคืนถิ่น เพราะเกิดความอึดอัด เบื่อหน่ายความวุ่นวายในเมือง บางคนบอกว่า ทำงานไปชีวิตก็ไม่มีอะไรดีขึ้น หาเงินได้มาก รายจ่ายก็มากเช่นกัน สุขภาพกายและใจแย่งลง จึงเลือกที่จะกลับคืนถิ่น ทั้งที่มีจุดหมาย มีการวางแผนว่า เมื่อกลับมาอยู่บ้านจะทำอะไร บางคนก็ไม่ได้มีการวางแผนว่าจะทำอะไร ขอแค่ให้ได้กลับบ้านก่อนแล้วค่อยคิดทีหลัง

- ความเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ต่อการดำเนินชีวิตระหว่างก่อนและหลังของผู้ย้ายถิ่นกลับ ความแตกต่างระหว่างก่อน และหลังคืนถิ่น แรงงานคืนถิ่นบอกว่า ความลำบากอาจจะแตกต่างกัน ตามบริบทที่เปลี่ยนไป แต่สิ่งที่ต่างออกไปคือ ความสุข ความสบายใจ ได้อยู่กับพร้อมหน้ากับครอบครัว และไม่มี ความวุ่นวาย รถไม่ติด อยากมีรายได้ก็ต้องขยันด้วยตัวเอง ไม่ต้องให้ใครมาสั่งให้ทำงาน วันไหนไม่อยากทำก็หยุดพัก ไม่ต้องรอคำสั่ง เป็นสิ่งที่ทำได้เมื่อกลับมายังถิ่นฐานเดิม และส่วนใหญ่แรงงานคืนถิ่นที่กลับมา จะทำเกษตรเป็นหลักสืบต่อพ่อแม่ มีการนำความรู้มาประยุกต์ใช้ บางรายต่อยอดเป็นธุรกิจขนาดย่อม สร้างรายได้เลี้ยงครอบครัวได้ดีกว่าเป็นลูกจ้างในเมือง

- การถือครองที่ดิน และพื้นฐานทางการเกษตรแรงงานคืนถิ่นทุกคนเป็นลูกหลานเกษตรกร ที่พ่อแม่ มีที่ดินเป็นมรดกไว้ให้ แต่ละรายเฉลี่ยแล้วไม่ต่ำกว่า 10 ไร่ บางคนพ่อแม่ปูพื้นฐานไว้ให้ เมื่อกลับมา ก็ต่อยอดได้เลย อีกทั้งเคยมีพื้นฐานทางการเกษตรอยู่ก่อนแล้ว จึงไม่ใช่เรื่องยากที่จะสานต่อเมื่อกลับคืนถิ่น หรือในรายที่ไม่มีประสบการณ์ ก็พบว่า มีความสนใจและตั้งใจต่อการทำการเกษตร จึงทำให้เป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้แรงงานคืนถิ่นปรับตัวเข้ากับวิถีการเกษตรได้ง่าย

2.เพื่อศึกษาแนวคิดและทัศนคติของแรงงานคืนถิ่นที่มีต่ออาชีพเกษตรกรรม

-แรงงานคืนถิ่นที่กลับมาทำเกษตรมากกว่า 5 ปีขึ้นไปแรงงานคืนถิ่นกลุ่มนี้เมื่อครั้งกลับมาทำการเกษตรจะสานต่อจากครอบครัวที่ปูพื้นฐานเอาไว้แล้ว และค่อนข้างมีความมั่นคงที่จะทำการเกษตรต่อไป มีรายได้ที่มั่นคง และมีช่องทางที่จะพัฒนาต่อยอดไม่คิดที่จะหวนคืนไปเป็นแรงงานต่างถิ่นอีก เพราะคนกลุ่มนี้มีประสบการณ์ในการเป็นแรงงานต่างถิ่นมากกว่า 5 ปี ขึ้นไป มีบทเรียนและได้ข้อคิดหลายอย่างจากช่วงเวลานั้น ประกอบกับระยะเวลาที่กลับคืนถิ่นมากกว่า 5 ปี ทำให้รู้ทิศทางการทำมาหากิน บนพื้นฐานของการเกษตร ซึ่งมีทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น การเป็นผู้ผลิตและขายผลผลิตโดยตรง ทั้งปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ และการเป็นผู้รับสินค้าจากเกษตรกรในท้องถิ่นมาจำหน่ายหรือแปรรูป ซึ่งกลุ่มเป้าหมายที่ใช้เป็นกรณีตัวอย่างในการเก็บข้อมูล มีความแตกต่างกันในเชิงพื้นที่ ดังนั้นรูปแบบการเกษตรของแรงงานคืนถิ่นจึงสอดคล้องกับบริบทของตนเอง เช่น เขตอำเภอเลิงนกทา เป็นที่ราบสูง มีทั้งพื้นที่ปลูกข้าว ทำสวนยางพาราได้ แรงงานคืนถิ่นส่วนหนึ่งจึงมีรายได้ตลอดทั้งปีแม้จะไม่แน่นอนแต่แรงงานคืนถิ่นกลุ่มนี้ก็สามารถปรับตัวได้ประกอบกับ

- แรงงานคืนถิ่นที่กลับมาทำการเกษตรน้อยกว่า 5 ปีลงมาแรงงานในกลุ่มนี้ถือว่า เป็นกลุ่มแรงงานคืนถิ่นที่สามารถปรับตัวได้ดี มีการนำเอาทักษะและแนวความคิดใหม่ๆ รู้จักใช้ทุนที่มีมาใช้ในการประกอบอาชีพทางการเกษตร เช่นที่ดิน แรงงาน ทุน เป็นต้น ทำให้ฐานทรัพยากรที่มีอยู่ได้รับ การปรับปรุงให้ดีขึ้น แรงงานคืนถิ่นประเภทนี้มีเพิ่มขึ้น เมื่อเปรียบเทียบกับแรงงานคืนถิ่นประเภทหลัง แรงงานที่กลับมาอยู่บ้านในช่วงนี้ เป็นช่วงที่กำลังชนขยาย อยากเรียนรู้ ยังเป็นกลุ่มที่ยังหาทางเลือกให้กับตัวเอง ลองผิดลองถูกที่นี้แรงงานกลุ่มนี้ มิได้กลับมาพร้อมกับแนวความคิดใหม่ หากยังคงกลับมาทำการเกษตรแบบกระแสหลัก

เช่นเดิม ในขณะที่แรงงานคีนถิ่นที่มีที่ดินทำกินน้อย จะกลับมารับจ้างตามบริบทของแต่ละที่ เช่น ในพื้นที่อำเภอเลิงนทาเป็นที่ราบสูงทำนา ทำไร่ ทำสวนได้ แรงงานคีนถิ่นจำนวนหนึ่ง กลับมารับจ้างกรีดยาง ส่วนพื้นที่ราบลุ่ม เช่น กุดชุม คำเขื่อนแก้ว ส่วนใหญ่พื้นที่จะทำนา แรงงานคีน กลุ่มนี้คนบางคนพอมีทุน ก็สามารถประกอบอาชีพรับจ้าง เช่น ซื้อรถเกี่ยวข้าวมารับจ้างเกี่ยวข้าว เป็นพ่อค้ารับซื้อข้าวเปลือก ในพื้นที่กุดชุม มีทั้งพื้นที่ราบ ที่โคก แรงงานคีนถิ่นบางคนก็ทำเกษตรผสมผสาน โดยนำความรู้ที่ได้จากการทำงานมาประยุกต์ใช้ในการทำเกษตร และ แรงงานคีนถิ่นส่วนใหญ่คาดหวังว่า เศรษฐกิจของประเทศจะดีขึ้น โดยเฉพาะราคาพืชผลทางการเกษตร ซึ่งแรงงานคีนถิ่นกลุ่มนี้ รู้จักใช้เทคโนโลยี ทำให้มีช่องทางในการพัฒนาอาชีพการเกษตรมากกว่าคนรุ่นเก่าๆ แต่ในบางคนก็บอกว่าพวกเขาก็พร้อมที่จะ กลับออกไปหางานทำอีกครั้งหากอาชีพทางการเกษตรไม่ได้ทำให้ชีวิตของพวกเขาดีขึ้น แนวคิดนี้จะอยู่ในกลุ่มแรงงานที่ยังไม่มีครอบครัว ทำให้แรงงานคีนถิ่นไม่ได้ตระหนักถึง ความจำเป็นที่ จะต้องพัฒนารูปแบบการทำเกษตรให้ดีขึ้น ยังคงทำการเกษตรแบบกระแสหลักอยู่ต่อไป

- แรงงานคีนถิ่นที่ยังไม่มีแผนจะทำการเกษตรหลังจากกลับมาแรงงานคีนถิ่นกลุ่มนี้ เมื่อกลับมาอยู่บ้าน บางคนก็ตั้งใจมาทำการเกษตรสืบต่อจากครอบครัว เนื่องจากในครอบครัวแรงงานไม่เพียงพอ คนในครอบครัวเจ็บป่วยไม่สบาย ส่วนใหญ่จะพบในกลุ่มเพศชาย และยังไม่มีความพร้อม ซึ่งทัศนคติของแรงงานกลุ่มนี้ต่อการทำการเกษตร พบว่า ยังไม่มีความแน่ใจ อาจจะไปทำงานรับจ้างอีกหากการเกษตรที่ทำอยู่ไม่ได้สร้างรายได้ที่แน่นอน ส่วนหนึ่งพบว่า แรงงานกลุ่มนี้ยังไม่ได้คิดวางแผนว่า จะประกอบอาชีพอะไร ซึ่งบางคนให้เหตุผลว่า การเกษตรยังไม่ใช่อาชีพที่เหมาะสมกับพวกเขา เพราะ รายได้น้อย โดยเฉพาะราคาผลผลิตที่ไม่แน่นอน แต่ถ้ามีหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ มาช่วยชี้แนะแนวทางในการประกอบอาชีพทางการเกษตรแบบครบวงจร ตั้งแต่ ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ พวกเขาก็คงมีทางเลือกในการประกอบอาชีพมากขึ้น และแม้ว่าจะยังไม่ได้วางแผนทางการเกษตร แต่แรงงานคีนถิ่นกลุ่มนี้ก็ยังคงทำการเกษตรร่วมกับครอบครัว ไปพร้อมกับการทำงานอย่างอื่น เช่น รับจ้างในชุมชน คำขาย และมีความพยายามปรับตัวเรียนรู้การทำเกษตรโดยสังเกตได้จาก การเข้าร่วมอบรมหลักสูตรการประกอบอาชีพต่างๆ แม้จะยังไม่สามารถยืนยันได้ว่า แรงงานคีนถิ่นกลุ่มนี้ จะคีนถิ่นได้อย่างถาวรหรือไม่ แต่ด้วยสถานการณ์ในครอบครัวจะเป็นแรงผลักดันให้พวกเขาพยายามปรับตัว ซึ่งต่อไปก็ขึ้นอยู่กับบริบทรอบข้างว่าจะมีส่วนกระตุ้นหนุนเสริมอย่างไร

2.2 บทบาทของคนในครอบครัวที่ส่งผลต่อการปรับตัวของแรงงานคีนถิ่นจากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า บทบาทของคนในครอบครัวมีส่วนสำคัญที่จะทำให้แรงงานคีนถิ่นปรับให้เข้ากับท้องถิ่น เช่น ครอบครัวแรงงานคีนถิ่นในอำเภอกุดชุม มีผู้นำครอบครัวที่เป็นต้นแบบของการทำเกษตรอินทรีย์ และเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป ลูกหลานก็จะปรับตัวทำการเกษตรได้ง่าย ไม่ลังเลที่จะตัดสินใจทำการเกษตรตามอย่างครอบครัว แม้จะเรียนจบในระดับสูงก็ตาม อีกทั้งหากคนในครอบครัวสนับสนุนตั้งแต่ต้น ปลูกฝังตั้งแต่วัยเด็ก แม้ในช่วงวัยหนึ่งจะไปเป็นแรงงาน แต่สุดท้ายก็เลือกที่จะมาสานต่อการเกษตรเหมือนพ่อแม่ ดังนั้น บทบาทของคนในครอบครัวจึงมีส่วนสำคัญ

- เป็นต้นแบบ
- เป็นกำลังใจ
- เป็นที่ปรึกษา
- เป็นแรงงาน
- เป็นทุน (ที่ดิน,เงิน)

2.3 ความคาดหวังของครอบครัวต่อลูกหลาน(แรงงานคืนถิ่น) ต่อการสืบทอดอาชีพเกษตรกรรม

ปราชญ์ด้านเกษตรอินทรีย์ อำเภอกุดชุม กล่าวว่ แรงงานในภาคการเกษตรนับวันอายุเฉลี่ยสูงขึ้น เพราะคนในวัยแรงงานหันไปทำอาชีพอื่นๆ ละทิ้งการเกษตร เพราะการศึกษาที่สูงขึ้น ถึงแม้ว่าอาชีพการเกษตรจะเป็นอาชีพหลักของครอบครัว และเป็นอาชีพส่วนใหญ่ของคนในชุมชน คนรุ่นใหม่ยังคงไม่ได้รับการตอบสนองความต้องการด้านอาชีพนี้เท่าใดนัก จึงต้องอพยพแรงงานเข้าสู่เมืองอุตสาหกรรม บางส่วนที่เรียนจบสูงถึงระดับปริญญา นิยมที่จะทำงานในเมืองใหญ่ และเป็นลูกจ้าง พนักงาน บริษัท และ โรงงานอุตสาหกรรม

จากการที่วัยแรงงานที่มีกำลังในการพัฒนาท้องถิ่น นิยมที่จะทำงานในเมืองอุตสาหกรรมโดยการเป็นลูกจ้าง จึงเกิดการอพยพแรงงานเข้าสู่เมืองใหญ่ ส่งผลกระทบทั้งเมืองใหญ่และในชนบท กล่าวคือ เมืองใหญ่จะได้รับผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม มีแรงงานอพยพอยู่เยอะเกิดปัญหามลพิษ ความแออัดทางที่อยู่อาศัย การจราจร ส่วนในชนบทขาดการพัฒนาจากวัยแรงงานคนรุ่นใหม่ ที่มีความรู้ ความสามารถในการพัฒนาอาชีพ พัฒนาท้องถิ่นของตนเองบนพื้นฐานเกษตรกรรม ซึ่งหากผู้นำในชุมชนไม่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนรุ่นใหม่ไปสู่การทำเกษตรกรรม ก็ยากที่สร้างหรือเพิ่มคนในภาคการผลิตทางการเกษตรที่มีคุณภาพได้ ดังนั้น การให้ความสำคัญถ่ายทอดประสบการณ์สร้างเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างปราชญ์และคนรุ่นใหม่ ให้พัฒนาอาชีพการเกษตร ผ่านโครงการต่างๆที่น่าสนใจ เช่น ทายาทเกษตรกร คนกล้าคืนถิ่น จะทำให้คนรุ่นใหม่และแรงงานคืนถิ่นหันมาทำอาชีพการเกษตรมากขึ้นและมีเครือข่ายในชุมชนรวมทั้งขยายเครือข่ายไปยังพื้นที่ใกล้เคียง

ปัญหาของคนรุ่นใหม่ไม่ให้ความสนใจอาชีพการเกษตรนั้น เป็นปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคมของชุมชนหน่วยงาน ทุกแห่งต้องมีหน้าที่ในการส่งเสริม พัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน รวมทั้งเยาวชนในวัยแรงงานในพื้นที่ให้มีความคุณภาพชีวิตดี โดยการพึ่งพาตนเองได้ ไม่ต้องอพยพย้ายถิ่นฐานแรงงาน ดังนั้นกระบวนการเพื่อให้แรงงานคืนถิ่นหันมาประกอบอาชีพเกษตรได้ จึงควรมองตั้งแต่วัยเยาวชน สร้างพื้นฐานสร้างการเรียนรู้ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อ ด้วยการส่งเสริมอาชีพด้านการเกษตร ให้เยาวชนหันมาสนใจและสานต่ออาชีพของบรรพบุรุษ และพัฒนาอาชีพการเกษตรให้มีความภาคภูมิใจ มีรายได้ที่มั่นคง พออยู่ พอกิน มีคุณภาพชีวิตที่ดีได้ในท้องถิ่นของตนเอง ด้วยการสร้างแรงจูงใจตามทฤษฎีความต้องการขั้นพื้นฐานของ Maslow5ขั้น (พรชูลีย์ นิลวิเศษ, 2545) ดังนี้

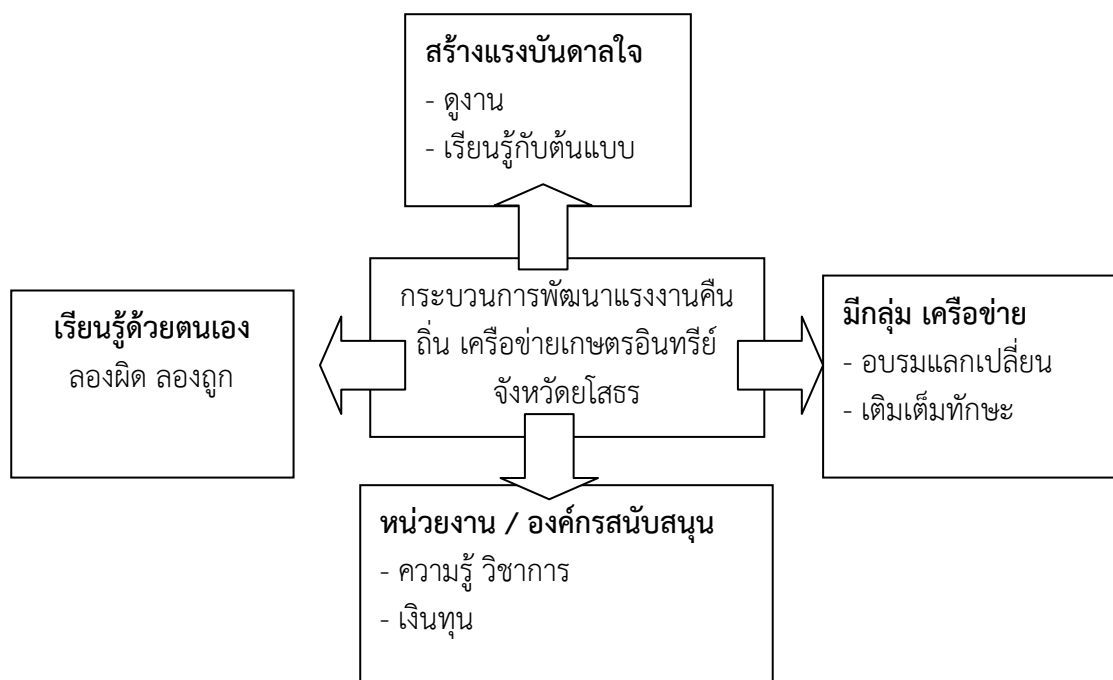
1. ความต้องการอยู่รอด
2. ความต้องการความปลอดภัย
3. ความต้องการความรักการเข้าพวก
4. ความต้องการยกย่อง
5. ความต้องการประสพผลสำเร็จดังปรารถนา

ซึ่งความต้องการขั้นพื้นฐานเหล่านี้ มีได้ในชุมชนท้องถิ่น ที่ทำการเกษตร ตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้เช่นกัน

แม้งานโครงการวิจัยนี้ จะเสร็จสิ้นในระยะอันสั้น แต่ข้อมูลก็ได้จากการศึกษา ก็ทำให้เกิดเครือข่ายแรงงานคืนถิ่นที่หันมาประกอบอาชีพการเกษตร จนกลายเป็นต้นแบบในชุมชน เช่น หัวหน้าโครงการ (นายสุรศักดิ์ ศรีสง่า) ซึ่งเคยทำงานรับจ้างในหลายรูปแบบ และตัดสินใจกลับมาช่วยงานครอบครัว และได้เรียนรู้

กระบวนการวิจัยภายใต้งานวิจัยชุดเกษตรอินทรีย์ และสามารถปรับเปลี่ยนไปทำเกษตรอินทรีย์แบบรับรองมาตรฐาน จากเด็กหนุ่มที่ไม่ได้วางแผนชีวิตมากมายนัก ปัจจุบันสามารถเรียนจนปริญญาตรี ประสบการณ์จากงานวิจัย สามารถต่อยอดงานเป็นอาสาสมัครกับมูลนิธิเพื่อนพึ่งพา ในการเผยแพร่การทำนาแบบประณีต การใช้นวัตกรรมใหม่ๆในการทำนาเพื่อลดต้นทุน มีเครือข่ายทั่วประเทศ ซึ่งก็ไม่น่าเชื่อว่า จากเด็กหนุ่มเกรจะ สามารถปรับเปลี่ยนตัวเองไปสู่การทำเกษตรอินทรีย์และมีแนวคิดที่น่าสนใจในประกอบอาชีพเกี่ยวกับการเกษตร

จากการวิเคราะห์จะเห็นว่า แรงงานคืนถิ่นส่วนใหญ่เป็นคนมีศักยภาพ ประสบการณ์และบทเรียนของการไปเป็นแรงงานเป็นแรงผลักดันสำคัญที่ทำให้ แรงงานคืนถิ่นกลับมาทำการเกษตร ความอึดื้อ ความเบื่อหน่าย ความวุ่นวาย ปัญหาสุขภาพและภาระทางครอบครัว ทำให้ตัดสินใจกลับคืนถิ่น และกระบวนการที่จะทำให้แรงงานคืนถิ่นสามารถปรับตัวไปสู่วิถีเกษตรกรรมได้นั้น พบว่า ส่วนหนึ่งมาจากพื้นฐานของครอบครัว การสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งผ่านโครงการต่างๆ ทั้งรัฐและองค์กรต่างๆจัดขึ้น จะทำให้แรงงานคืนถิ่นสามารถกลับคืนถิ่นมาประกอบอาชีพการเกษตรได้อย่างยั่งยืน

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การเปลี่ยนแปลงทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง ของประเทศไทย ภาวะเศรษฐกิจโลก ต่างก็ทำให้ปัจจัยต่างๆ ในการดำเนินชีวิตมีค่าครองชีพที่สูง หากไม่สามารถสร้างแหล่งอาหาร ใช้ชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ก็อาจจะทำให้การดำเนินชีวิตที่ต้องเจอกับปัญหานี้สิน ขาดแคลนอาหาร ความสุขในชีวิตก็ขาดหายไปด้วยเช่นกัน ซึ่งแรงงานคีนถิ่นที่ยังมีความสนใจในอาชีพด้านการเกษตรนั้น ยังต้องการศึกษาต่อเพื่อให้มีความรู้ด้านวิชาการอย่างอื่นควบคู่ไปด้วย ถือว่าเป็นการพัฒนาที่รอบด้าน สามารถนำมาประยุกต์ให้เข้ากับการทำเกษตรได้

กล่าวโดยสรุปแรงงานคีนถิ่น มีความสนใจในอาชีพการเกษตร เพราะแรงงานคีนถิ่นต่างมีพื้นฐานทางการเกษตร และต้นทุนทั้งทางด้าน ที่ดิน เครื่องมือการเกษตรที่พ่อแม่ส่งสมไว้ให้ ตลอดจนการได้สัมผัสกับการเกษตรเป็นพื้นฐานเดิมอยู่ก่อนแล้ว ซึ่งหากหน่วยงานของรัฐและเอกชนได้เข้ามาทำการสนับสนุนส่งเสริมกลุ่มเหล่านี้ ก็อาจจะเติบโตเป็นผู้ผลิตสินค้าภาคการเกษตรที่ได้คุณภาพ ปลอดภัย นำไปสู่การพัฒนาท้องถิ่น

และจากการศึกษา แรงงานคีนถิ่นของเครือข่ายเกษตรอินทรีย์จังหวัดยโสธร พบว่า เป็นลูกหลานของเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์ บางคนเป็นถึงปราชญ์และต้นแบบในการทำเกษตรอินทรีย์เพราะกลับคีนถิ่นมาทำการเกษตรมากกว่า 5 ปี ขึ้น ทำให้มีรูปธรรมในการทำเกษตรที่ชัดเจน โดยเฉพาะในพื้นที่อำเภอกุดชุม ที่มีชื่อเสียงในการทำเกษตรอินทรีย์ ซึ่งก็เป็นสิ่งที่สังเกตว่า แรงงานคีนถิ่นที่เป็นลูกหลานของเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์อยู่แล้ว จะมีการพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างรายได้ให้กับตนเองมากกว่ากลุ่มแรงงานคีนถิ่นที่ไม่ได้มีพื้นฐานทำเกษตรอินทรีย์ ดังนั้นจึงเห็นว่า กระบวนในการพัฒนาแรงงานคีนถิ่นไปสู่วิถีเกษตรกรรม ที่เห็นผลชัดเจน คือ การทำให้เห็นเป็นตัวอย่าง สร้างต้นแบบให้สามารถไปเรียนรู้ได้ มีหน่วยงานและองค์กรที่ให้การสนับสนุนทั้งด้านวิชาการ ความรู้รวมไปถึงโอกาสในการเข้าถึงแหล่งทุน และที่สำคัญ การสร้างแรงจูงใจให้แรงงานคีนถิ่นอยากลงมือทำด้วยตัวเอง จะทำให้รู้ว่า อะไรเหมาะสมกับเขาอย่างไร รวมไปถึงการสร้างกลุ่ม เครือข่ายเพื่อให้มีพื้นที่ในการแลกเปลี่ยน กระตุ้นให้เกิดความอยากเรียนรู้

นอกจากจะมองกลุ่มแรงงานคีนถิ่นแล้ว ในการวิจัยครั้งนี้พบว่า กลุ่มเยาวชนลูกหลานเกษตรกร เริ่มห่างเหินอาชีพการเกษตร เพราะระบบการศึกษา ที่ทำให้เยาวชนฝักใฝ่อาชีพที่ดีตามสมัยนิยม เช่นอาชีพครู แพทย์ ตำรวจ พยาบาล ซึ่งช่วงวัยนี้เป็นช่วงที่จะเข้าสู่วัยรุ่น จะเห็นได้ว่าเยาวชนกลุ่มนี้จะตามเพื่อนถึงแม้ที่บ้านจะมีอาชีพเกษตรกรรม พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ทำการเกษตรมาโดยตลอดก็ไม่สามารถที่จะทำให้เยาวชนสนใจหรือต้องการที่จะสานต่อในอาชีพการเกษตรได้ สาเหตุหนึ่งคงเป็นเพราะครอบครัวเองก็นิยมที่จะให้บุตรหลานที่ เรียนหนังสือ มีความรู้ จบการศึกษาสูง ๆ จะได้มีงานทำ ไม่ต้องมาทำเกษตรลำบากเหมือนพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ซึ่งแนวความคิด ทศนคติต่อการทำอาชีพเกษตรยังมีอยู่ในชุมชน ข้อมูลนี้จึงทำให้ต้องคิดว่า หากจะพัฒนาคนให้หันมาประกอบอาชีพการเกษตรมากขึ้น คงต้องเริ่มวางแผนพัฒนาตั้งแต่ระดับเยาวชน ปลูกฝังตั้งแต่เด็กให้ซึมซับ รักในอาชีพการเกษตร น่าจะเป็นรูปแบบหนึ่งในการพัฒนาท้องถิ่น จะทำให้อาชีพการเกษตรเป็นอาชีพที่มีศักดิ์ศรี ไม่ใช่ให้ใครมาดูว่า การเกษตรเป็นอาชีพที่ต่ำต้อย เป็นอาชีพของคนที่ไม่มีความเลือก ซึ่งหากมองและพิจารณาให้ถี่ถ้วน ที่ทำให้อาชีพทางการเกษตรถูกมองว่าต่ำต้อย เพราะวัดกันด้วยมูลค่าที่เป็นเงิน จึงทำให้คนรุ่นใหม่ไม่อยากทำการเกษตร จึงเป็นสิ่งที่ท้าทายว่า กระบวนการที่โครงการวิจัยนี้ร่วมกับออกแบบ จะสามารถทำให้แรงงานคีนถิ่นอยู่กับอาชีพการเกษตรได้อย่างยั่งยืนหรือไม่ รวมไปถึงกลุ่มแรงงาน ลูกหลานเยาวชนที่อยู่ในท้องถิ่นที่ยังไม่มีเป้าหมายในชีวิต ได้นำรูปแบบหรือกระบวนการดังกล่าวไปทดลองปฏิบัติ ซึ่งผลที่เกิดขึ้น อาจจะขึ้นอยู่กับศักยภาพของแต่ละบุคคล

บทเรียนจากการทำงานวิจัย

1. นายไสว แสงฉวี

เคยผ่านการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาบ้างแล้ว ซึ่งจากอดีตจนถึงปัจจุบัน พบว่างานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมีพัฒนาการไปเรื่อย ๆ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเติบโตและขยายตัวในหลายพื้นที่ จากประสบการณ์งานวิจัยทำให้รู้จักชุมชน การทำงานวิจัยได้เรียนรู้ชุมชน แม้ตนเองเป็นคนในชุมชนที่ทำวิจัย เมื่อก่อนคิดว่ารู้จักชุมชน และคนในชุมชนเป็นอย่างดี พอเริ่มทำวิจัยจึงรู้ว่า มีอะไรหลายอย่างในชุมชนที่ยังไม่เคยรู้มาก่อน การที่ได้พูดคุยกันชาวบ้านบ่อยๆ ทำให้รู้ว่ามีมุมมอง แนวคิดของคนในชุมชนแตกต่างกัน ปัญหาที่แท้จริงคือการไม่ยอมรับความคิดของกันและกัน

2. นายมนัสชัย ชนวงค์

การร่วมทำงานวิจัยร่วมกันในครั้งนี้ทำให้ได้เปิดแนวคิดใหม่ๆ ได้เห็นเพื่อนร่วมงานที่คืนถิ่นมาเหมือนกันกับเรา เคยมีประสบการณ์ในเมืองแล้วมาทำเกษตรกรรมเหมือนกัน ทำให้รู้สึกดีที่พอมาเจอคนที่คิดตรงกันมาพบกัน กระบวนการวิจัยทำให้เราได้ฝึกฝนตนเองในการแสดงความคิดเห็น การทำงานร่วมกับผู้อื่น การเก็บข้อมูลเพื่อให้ได้เกิดความเข้าใจร่วมกัน แต่ตนเองก็ไม่ถนัดเรื่องวิชาการ ถนัดแต่ภาษาและการแสดงออกแบบชาวบ้านมากกว่าแต่ก็จะพยายามฝึกฝนต่อไป

3. นางพรจิตร เวฬุวนารักษ์

หลังจากที่ได้ร่วมกระบวนการวิจัยร่วมกับเครือข่ายก็ทำให้เกิดการเรียนรู้ในการทำงานวิจัยแบบชาวบ้าน อาจมีข้อบ่งเพราะยังจับข้อมูลไม่เก่งแต่ก็ยังดีที่มีเพื่อนร่วมงานกันคอยช่วยเหลือ คิดว่าเป็นเรื่องที่ดีที่นำคนที่มีความรู้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน นอกจากจะได้ขบคิดปัญหาแล้วยังได้เห็นการทำเกษตรกรรมในรูปแบบต่างๆ ที่พบเจอช่วงที่ได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูล มีความคาดหวังว่าจะเกิดรูปแบบการทำเกษตรกรรมใหม่ๆ ที่รองรับแรงงานคืนถิ่นเหล่านี้ เพราะถือว่าเป็นกลุ่มเป้าหมายที่น่าสนใจจากการเปลี่ยนแปลงจากเมืองหลวงมาอยู่บ้านนอก แต่เขาก็มีความพยายามที่จะสานต่อวิถีชีวิตที่พ่อแม่ได้สร้างไว้คิดว่าเป็นเรื่องดีที่จะมาช่วยกันขับเคลื่อนให้เกิดภาพเครือข่ายที่เข้มแข็ง

4. นางสาวช่อกลยา ศรีขำนิ

สิ่งที่ได้จากการทำงานวิจัยคือการร่วมสร้างกระบวนการคิดร่วมกัน มีโอกาสได้ลงพื้นที่สอบถามข้อมูลกับแรงงานคืนถิ่นก็ทำให้ได้เห็นรูปแบบประสบการณ์และการดำเนินชีวิตในภาคเกษตรกรรมของบุคคลเหล่านั้น ซึ่งต่างก็มีความน่าสนใจแตกต่างกัน นับว่าเป็นการเชื่อมเครือข่ายที่มีความคิดเหมือนกันในการทำเกษตรกรรมในระบบอินทรีย์ และมีความมั่นใจในฐานะแรงงานคืนถิ่นคนหนึ่งว่าเกษตรกรรมก็สร้างความมั่นคงได้ และกระบวนการวิจัยก็มีส่วนในการช่วยสร้างรูปแบบการจัดการใหม่ๆ ได้

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในเชิงพัฒนา

ปัญหาแรงงานคืนถิ่น เป็นปัญหาที่มีมานาน แต่เมื่อเขากลับคืนถิ่นแล้ว ควรมีแนวทางหรือกระบวนการที่พร้อมที่จะรองรับ โดยเฉพาะแรงงานคืนถิ่นที่เป็นลูกหลานเกษตรกร ในทางปฏิบัติแล้วเห็นว่า “เกษตรทฤษฎีใหม่” หรือ “เกษตรผสมผสาน” หรือ “เกษตรพอเพียง” น่าจะนำไปเป็นทางรอดให้กับเกษตรกรรายย่อยและคนที่ว่างงานในลักษณะให้ชาวบ้านสอนชาวบ้านด้วยกันเองเพราะเชื่อมั่นว่าจะเป็น

แนวทางที่ทำให้เกิดความเข้าใจที่จะนำไปปฏิบัติได้ง่าย และทำให้ชุมชนเกิดการพึ่งพาตนเองมากขึ้นซึ่งนำไปสู่การอยู่รอดในภาวะเศรษฐกิจตกต่ำในปัจจุบัน

ทั้งนี้ การที่จะทำให้เกิดผลสัมฤทธิ์ คงไม่ได้มาจากฝ่ายใด ฝ่ายหนึ่งเพียงอย่างเดียว หลายหน่วยงานจะต้องร่วมมือกันในการผลักดันในเรื่องนี้ เพื่อให้เกิดรูปธรรมตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ ที่ผ่านมามีหลายหน่วยงานที่ได้เข้ามาให้ความสนใจคนรุ่นใหม่ในการทำเกษตร แต่ยังไม่เห็นการบูรณาการร่วมกัน ต่างฝ่ายต่างทำตามหน้าที่ ผลที่เกิดขึ้นจึงตอบสนองนโยบายของตนเองเป็นหลัก จึงทำให้ไม่มีความต่อเนื่องและเกิดผลอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะในเชิงวิจัย

งานวิจัยนี้ทำให้ได้รู้สถานการณ์ของแรงงานคืนถิ่น ซึ่งเป็นกลุ่มลูกหลานของเกษตรกรที่ทำในระบบอินทรีย์เป็นส่วนใหญ่ จึงทำให้ข้อมูลเป็นไปในเชิงบวกมากกว่าเชิงลบ เพราะยังไม่ได้ศึกษากลุ่มแรงงานคืนถิ่นในระบบเกษตรทั่วไป หากมีการศึกษาวิจัยเพิ่มเติมในส่วนนี้ แล้วนำมาเปรียบเทียบกัน ก็จะทำให้สามารถออกแบบกระบวนการพัฒนาแรงงานคืนถิ่นได้ครอบคลุมมากขึ้น

ภาคผนวก

ภาพกิจกรรม

เวทีค้นหาโจทย์วิจัยและทีมวิจัย

การประชุมคณะทำงานและที่ปรึกษาโครงการ

เวทีชี้แจงโครงการ

เวทีแลกเปลี่ยนและสร้างเครื่องมือเก็บข้อมูล

การเก็บข้อมูล

การเก็บข้อมูล

เวทีสังเคราะห์ข้อมูล

เวทีการรวบรวมข้อมูลเพื่อเขียนรายงาน

แบบฟอร์มการเก็บข้อมูล

แบบสัมภาษณ์

โครงการวิจัย “กระบวนการเรียนรู้ของแรงงานคืนถิ่นเพื่อการปรับตัวเข้าสู่วิถีเกษตรกรรม
เครือข่ายเกษตรอินทรีย์จังหวัดยโสธร”

วัตถุประสงค์ของแบบสอบถามนี้ เพื่อถอดบทเรียนจากกลุ่มแรงงานที่ไปทำงานต่างถิ่นแล้วกลับมาประกอบอาชีพที่บ้านเกิด และยึดการทำการเกษตรเป็นอาชีพหลัก ประสพการณ์ของกลุ่มแรงงานคืนถิ่นเหล่านี้จะเป็นประโยชน์ต่อแรงงานท่านอื่นๆ ที่คิดจะหวนคืนถิ่นเพื่มาดำเนินชีวิตภายใต้วิถีเกษตรกรรม คณะผู้วิจัยขอขอบคุณที่เสียสละและเวลาให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูล

ชื่อ.....อายุ.....ปี ที่อยู่.....ผู้ให้ข้อมูล

1. ก่อนที่จะไปเป็นแรงงานต่างถิ่นชีวิตเป็นอย่างไร มีปัญหาด้านครอบครัว การเงิน สุขภาพ ฯ หรือไม่

.....

.....

.....

สาเหตุหรือแรงจูงใจที่ยากไปทำงานต่างถิ่น

.....

.....

.....

2. ระหว่างที่เป็นแรงงานในต่างถิ่นประกอบอาชีพอะไร มีปัญหาด้านครอบครัว การเงิน สุขภาพกายใจ เพื่อนร่วมงาน ฯหรือปัญหาอื่น ๆ หรือไม่

.....

.....

.....

3. แล้วสาเหตุหรือปัจจัยที่ทำให้หวนคืนถิ่นคืออะไร (บอกปีพ.ศ.ด้วย)

.....

.....

.....

มีการปรับตัวและวางแผนชีวิตอย่างไร และประกอบอาชีพอะไร

.....

.....

.....

จุดเปลี่ยน หรือ แรงบันดาลใจในการทำอาชีพนั้น (สุขภาพ การอบรม เห็นต้นแบบฯ)

.....

.....

.....

4.ปัจจุบันท่านประกอบอาชีพอะไร เหตุผลในการเลือกอาชีพนี้คือ

.....

.....

.....

ปัจจุบันทรัพย์สินของท่านเพิ่มขึ้นจากอาชีพที่ทำอยู่หรือไม่ มีอะไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

คิดว่าอาชีพที่ทำอยู่เหมาะสมหรือต้องปรับปรุงอะไรบ้างเพราะอะไร

.....

.....

.....

.....

5.แล้วท่านคิดว่าอาชีพเกษตรกรรมสร้างความมั่นคงให้กับชีวิตได้หรือไม่ เพราะเหตุใด

.....

.....

.....

.....

6.บทเรียนสำคัญหลังจากคืนถิ่นมาประกอบอาชีพในชุมชน (ด้านความอบอุ่นในครอบครัว รายได้ สุขภาพ ความรู้ ฯ)

.....

.....

.....

.....

ว.....ด.....ป.....ที่ให้ข้อมูล

ผู้สัมภาษณ์.....

แบบสอบถาม

คำชี้แจง : แบบสอบถามนี้จัดทำขึ้นเพื่อรวบรวมข้อมูลสำหรับการศึกษาวิจัยของเครือข่ายเกษตรอินทรีย์จังหวัดยโสธร เกี่ยวกับแรงงานที่หวนคืนถิ่นมาประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทั้งนี้ข้อมูลที่ได้จะถูกนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาและสร้างการเรียนรู้ให้กับกลุ่มแรงงานที่หวนคืนถิ่น ให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้วิถีเกษตรกรรมของชุมชน ซึ่งแบบสอบถามแบ่งตามเนื้อหาของวัตถุประสงค์ในการศึกษาวิจัย โดยคาดหวังข้อมูลที่ได้จากการสอบถามในครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยเป็นอย่างยิ่ง

กรุณาใส่เครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง ☐ หรือเติมข้อความลงในช่องว่าง ที่ตรงกับข้อมูลและความคิดเห็นของท่าน มากที่สุด

ส่วนที่ 1. ข้อมูลทั่วไป

1. เพศ ☐ 1. หญิง ☐ 2. ชาย
2. อายุ.....ปี
3. สถานภาพสมรส ☐ โสด ☐ สมรส ☐ หย่าร้าง ☐ แยกกันอยู่ ☐ อื่นๆ.....
4. ระดับการศึกษา ☐ ประถมศึกษา ☐ มัธยม ☐ ปวช. ☐ ปวส. ☐ ปริญญาตรี ☐ อื่นๆ
5. การอยู่อาศัยปัจจุบัน ☐ อยู่คนเดียว ☐ อยู่กับบิดา/มารดา ☐ อยู่กับสามี/ภรรยา ☐ อยู่กับลูก ☐ อยู่กับญาติ ☐ อื่นๆ.....
6. พื้นฐานการทำเกษตรกรรมในครอบครัว ☐ เคมี ☐ อินทรีย์ ☐ เคมี/อินทรีย์
7. ท่านไปทำงานหรือไปเป็นแรงงานต่างถิ่นกี่ปี
☐ ต่ำกว่า 1 ปี ☐ 1-3 ปี ☐ 3-5 ปี ☐ 5-10 ปี ☐ มากกว่า 10 ปี ☐ อื่นๆ
8. ช่วงที่เป็นแรงงานหรือไปทำงานต่างถิ่นท่านทำงานในตำแหน่งอะไร
☐ หัวหน้า/ผู้บริหาร ☐ พนักงาน ☐ ลูกจ้างรายวัน / รายเดือน ☐ แม่บ้าน ☐ อาชีพส่วนตัว
8. รายรับเฉลี่ยต่อเดือนในช่วงที่ไปเป็นแรงงานหรือไปทำงานต่างถิ่น
☐ 5,000 -8,000 บาท ☐ 8,001-10,000 บาท ☐ 10,001-15,000 บาท ☐ 15,001-18,000 บาท
☐ 18,001 -20,000 บาท ☐ 20,001-25,000 บาท ☐ 25,001-30,000 บาท ☐ อื่นๆ..... บาท
9. รายจ่ายเฉลี่ยต่อเดือนในช่วงที่ไปเป็นแรงงานหรือไปทำงานต่างถิ่น
☐ ต่ำกว่า 5,000 บาท ☐ 5,001-8,000 บาท ☐ 8,001-10,000 บาท ☐ 10,001-15,000 บาท
☐ 15,001 -18,000 บาท ☐ 18,001-25,000 บาท ☐ 25,001-30,000 บาท ☐ มากกว่า 30,000 บาท
10. ประเภทรายจ่ายในแต่ละเดือน
☐ ค่าใช้จ่ายส่วนตัว ☐ ส่งเสียทางบ้าน ☐ ลงทุนในทรัพย์สิน เช่น ซื้อที่ดิน สร้างบ้านรถยนต์ ☐ อื่นๆ
11. ภาระหนี้สินก่อนที่จะไปเป็นแรงงาน
☐ ต่ำกว่า 5,000 บาท ☐ 5,001-8,000 บาท ☐ 8,001-10,000 บาท ☐ 10,001-15,000 บาท
☐ 15,001 -18,000 บาท ☐ 18,001-25,000 บาท ☐ 25,001-30,000 บาท ☐ ไม่มี ☐ อื่นๆ

12. ทรัพย์สินที่มีก่อนที่จะไปทำงานต่างถิ่น (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
☐ รถจักรยานยนต์ ☐ รถยนต์ ☐ บ้าน ☐ ที่ดิน ☐ เงิน ทอง ☐ อื่นๆ.....
13. ท่านกลับจากไปทำงานต่างถิ่นหรือเลิกไปเป็นแรงงานมาอยู่บ้านกี่ปี
☐ ต่ำกว่า 1 ปี ☐ 1-3 ปี ☐ 3 -5 ปี ☐ 5 -10 ปี ☐ มากกว่า 10 ปี ☐ อื่นๆ
14. เมื่อเลิกเป็นแรงงานหรือกลับมาอยู่บ้านเกิดท่านประกอบอาชีพอะไร
☐ เกษตรกรรม ☐ ค้าขาย ☐ รับจ้างทั่วไป ☐ นักการเมืองท้องถิ่น ☐ พักผ่อนเพื่อปรับตัว ☐ อื่นๆ
15. รายรับเฉลี่ยต่อเดือนเมื่อกลับมาทำงานอยู่บ้านเกิด
☐ 5,000 -8,000 บาท ☐ 8,001-10,000 บาท ☐ 10,001-15,000 บาท ☐ 15,001-18,000 บาท
☐ 18,001 -20,000 บาท ☐ 20,001-25,000 บาท ☐ 25,001-30,000 บาท ☐ อื่นๆ..... บาท
16. รายจ่ายเฉลี่ยต่อเดือนเมื่อกลับมาอยู่บ้านเกิด
☐ ต่ำกว่า 50,000 บาท ☐ 5,001-8,000 บาท ☐ 8,001-10,000 บาท ☐ 10,001-15,000 บาท
☐ 15,001 -18,000 บาท ☐ 18,001-25,000 บาท ☐ 25,001-30,000 บาท ☐ อื่นๆ..... บาท
17. ภาระหนี้สินเมื่อกลับมาประกอบอาชีพที่บ้านเกิด
☐ ต่ำกว่า 50,000 บาท ☐ 5,001-8,000 บาท ☐ 8,001-10,000 บาท ☐ 10,001-15,000 บาท
☐ 15,001 -18,000 บาท ☐ 18,001-25,000 บาท ☐ 25,001-30,000 บาท ☐ ไม่มี ☐ อื่นๆ
18. ทรัพย์สินหลังจากที่กลับมาอยู่บ้านเกิด (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
☐ รถจักรยานยนต์ ☐ รถยนต์ ☐ บ้าน ☐ ที่ดิน ☐ เงิน ทอง ☐ อื่นๆ.....
19. เหตุผลหรือแรงจูงในการคืนถิ่นเพื่อประกอบอาชีพอยู่บ้านเกิด
☐ เบื่อหน่ายงานเดิม ☐ มั่นคงกว่า ☐ ดูแลครอบครัว ☐ รายจ่าย /หนี้สินเพิ่มขึ้น
☐ มีปัญหาด้านสุขภาพ ☐ อื่นๆ.....
20. ท่านคิดจะกลับไปเป็นแรงงานรับจ้างต่างถิ่นอีกหรือไม่
☐ กลับไป ☐ ไม่กลับ ☐ ไปๆมาๆ ☐ ไม่แน่ใจ ☐ อื่นๆ.....

ประวัติทีมวิจัย

1. นายสุรศักดิ์ ศรีสง่า อายุ 34 ปี หัวหน้าโครงการ
ที่อยู่ปัจจุบันเลขที่ 111 หมู่ 3 ต.กุ้งจาน อ.คำเขื่อนแก้ว จ.ยโสธร
โทรศัพท์ 087-9603429
การศึกษา กำลังศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยขอนแก่น
อาชีพ ทำนา
ประสบการณ์
- ทำงานรับจ้างในกรุงเทพ 8 ปี
- 2.นางละมุล คารมรีน อายุ 43 ปีทีมวิจัย
ที่อยู่ 6 ม.2 ต.โนนทราย อ.มหาชนะชัย จ.ยโสธร
การศึกษา ม.3
อาชีพ ทำนา
ประสบการณ์
- ลูกจ้างบริษัทเอกสยาม ซีโตะเซะ กรุงเทพฯ
- ประธานสหภาพแรงงานของบริษัท ซีโตะเซะ
3. นายมนัสชัย ชนวงค์ อายุ 42 ปี ทีมวิจัย
การศึกษา มัธยมศึกษาปีที่ 3
อาชีพ ทำนา , ทำสวนยางพารา
ที่อยู่ 134 หมู่ 16 ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร 35120
โทรศัพท์ 085-4809203
ประสบการณ์ผู้ช่วยผู้จัดการบริษัททำเหล็ก ที่กรุงเทพมหานครกว่า 20 ปี
4. นายไสว แสงฉวี อายุ 37ปี ทีมวิจัย
ที่อยู่ 47 ม.8 บ้านหนองสมบูรณ์ ต. สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร 35120
โทรศัพท์ 088-3620989
การศึกษา ประกาศนียบัตรวิชาชีพ วิทยาลัยเทคนิคยโสธร
อาชีพ ทำนา ทำสวน
ประสบการณ์การทำงาน
- พ.ศ. 2539 – 2541 ผู้ช่วยช่างซ่อมบำรุง บริษัทไทยฮิตา ลวดอาบน้ำยา จำกัด
- พ.ศ 2541-2545 ช่างเทคนิค บริษัทลิคิโหมิประเทศไทย จำกัด
- พ.ศ. 2546-2548 นักส่งเสริมเกษตรอินทรีย์อำเภอเลิงนกทา
- พ.ศ. 2549 คณะกรรมการบริหารงานสหกรณ์เกษตรอินทรีย์เลิงนกทาและไทยเจริญ จำกัด

5.นางพรจิตร เวฬุนารักษ์ อายุ 40 ปี ทีมวิจัย

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 40 หมู่ 7 บ้านหนองแคน ตำบลนาโเส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร
อาชีพ ทำนา

ประสบการณ์การทำงาน

- ลูกจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม จังหวัดปทุมธานี ทำการเกษตรในระบบอินทรีย์
- คณะกรรมการโครงการจัดการน้ำ
- คณะกรรมการตลาดสีเขียว

6.นางสาวช่อกลยา ศรีขำนิ อายุ 26 ปี ทีมวิจัย

ที่อยู่ 174 หมู่ 3 ตำบลห้องแขง อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร

การศึกษา จบการศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาคอมพิวเตอร์ธุรกิจ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ประสบการณ์

- นักประสานงานชุมชนชลประทานมุกดาหาร โครงการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการน้ำปี 2554
- ผู้ช่วยนักประสานงานชุมชนชลประทานมุกดาหาร งบประมาณ กปร.ปี 2553
- ผู้ช่วยนักกิจการนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม 2551